

Ambtelijke versie 85%

062-3

Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied

Naar een nieuwe balans in het landelijk gebied

Beste lezer,

Voor u ligt het toetsbaar voorontwerp van het gebiedsprogramma Zuid-Hollandse Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG). Hierin staan de plannen voor het landelijk gebied Zuid-Holland die, samen met de plannen van de andere provincies, moeten leiden tot het behalen van de landelijke doelen voor natuur, stikstof, landbouw, water, bodem en klimaat, vastgelegd in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG).

Zuid-Holland is divers. Van kust- en weidegebied tot en met dichtbevolkte steden als Rotterdam en Den Haag. En met 3,7 miljoen inwoners is Zuid-Holland ook nog de meest dichtbevolkte provincie van Nederland. Ik ben trots op de diversiteit in onze provincie en wil deze graag behouden voor volgende generaties. En dat is een uitdaging, want op dit moment is onze provincie niet in balans. Op veel plaatsen is de natuur-, bodem- en waterkwaliteit onvoldoende, terwijl dit basisvoorwaarden zijn voor een fijne en gezonde omgeving om te leven en te werken. Met het ZH-PLG werken we aan een Zuid-Holland waar we ook in de toekomst goed kunnen leven; in een provincie waar lucht, water en bodem gezond zijn, het drinkwater schoon is en inwoners kunnen rekenen op bescherming tegen het water.

Omdat het landschap in Zuid-Holland zo verschillend is, hebben we voor het ZH-PLG drie kerngebieden aangewezen: Veenweiden, Kust en Duinen en Zuid-Hollandse delta. De uitdagingen zijn complex en verschillen per gebied. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de bodemgesteldheid, de beschikbaarheid en kwaliteit van water. Dit maakt dat we in het veenweidegebied voor andere uitdagingen staan

dan aan de kust. Per gebied doen we een beroep op de specifieke kennis, ervaring en innovatiekracht die in het gebied aanwezig is. Want het ontwikkelen van een gebiedsgerichte aanpak betekent dat we samen tot de beste oplossingen per gebied moeten komen. Daarbij kijken we goed naar welke aanpassingen het meeste resultaat opleveren en welke hulp daarbij nodig is.

Een nieuwe balans in het landelijke gebied vinden kost tijd. Dit is geen proces dat van vandaag op morgen af is. Maar ik heb er vertrouwen in dat we samen met onze gebiedspartners deze omslag voor elkaar krijgen.

Jeannette Baljeu

Coördinerend gedeputeerde Stikstof en NPLG

Over deze versie – wat is het wel en (nog) niet

DIT DOCUMENT IS EEN AMBTELIJK WERKDOCUMENT,
VERSIE 85%, 7 juni 2023

Deze versie van het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) is pas een begin. Het is een eerste toetsbare versie. Na vrijgave door de Gedeputeerde Staten delen we deze versie uiterlijk 1 juli 2023 met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dat is nodig om aanspraak te maken op de middelen van het Transitiefonds Landelijk Gebied en Natuur.

Op deze eerste toetsbare versie volgt na de zomer een beoordeling van de Ecologische Autoriteit (EA), kennisinstellingen en het Rijk. Ook voert de provincie dan een sociaal economische impactanalyse (SEIA) op de toetsbare versie uit. In de SEIA analyseert de provincie brede welvaartseffecten van voorgenomen maatregelen, inclusief de agro-economische effecten. Ook andere ontwikkelingen gaan nog nieuwe inzichten geven, zoals het Landbouwakkoord en aanvullende doelen uit de Vogel- en Habitat Richtlijn (VHR). Op basis van al deze nieuwe inzichten en de gesprekken met de gebieden, stellen we het ZH-PLG in de tweede helft van dit jaar bij.

In dit jaar werken we als provincie ook samen met andere overheden en partners een ruimtelijk voorstel uit. In dit ruimtelijk voorstel – de zogenoemde Ruimtelijke Puzzel – staat beschreven hoe we opgaven zoals de verduurzaming van ons energiesysteem, de woningbouwopgave (realiseren van 235.000 woningen tot 2030) en de opgaven in het landelijk gebied in de ruimte laten passen. Dit betreft ook inpassingen in het landelijk gebied; het ZH-PLG vormt een belangrijk uitgangspunt voor de afwegingen die daarbij gemaakt moeten worden in de Ruimtelijk puzzel. Daarnaast wordt er in het kader van drie NOVEX-gebieden in Zuid-Holland (Groene Hart, Haven en Zuidelijke Randstad) in gezamenlijkheid met partners, gewerkt aan ontwikkelperspectieven. Er is vooral overlap tussen het NOVEX-gebied Groene Hart en de uitwerking van het ZH-PLG voor de Veenweiden.

Ook betreffen de ontwikkelperspectieven voor Haven en Zuidelijke Randstad vooral opgaven rond de haven, verstedelijking en werklocaties. Toch is ook voor deze NOVEX-gebieden de relatie met het ZH-PLG groot. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de relatie met andere opgaven die in het ZH-PLG worden geadresseerd, zoals stikstof, KRW en bodemdaling. Opgaven vanuit deze NOVEX-gebieden vragen mogelijk ook om ruimte in het landelijk gebied, zoals de energietransitie, waterbuffering en recreatie.

In grote delen van Zuid-Holland het landelijk gebied en stedelijk gebied zodanig met elkaar verweven dat de natuur en wateropgaven van het NPLG onvermijdelijk ook doorlopen in het stedelijk gebied. Iets wat terug komt in het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad, waarin onder andere is beoogd om groen en blauw beter integraal onderdeel te maken van de verstedelijkingsopgave. Hierbij gaat het

om het versterken van groenblauwe structuren en het vergoten van de toegankelijkheid en nabijheid van natuur en recreatie.

De (gebieds)uitwerkingen in het ZH-PLG, de NOVEX-ontwikkelperspectieven en andere opgaven zoals de energietransitie (P-MIEK) vormen bouwstenen voor het provinciaal ruimtelijk voorstel aan het rijk. Voor de provincie vindt daarin het integrale afwegingsproces plaats voor de te maken ruimtelijke keuzes. Dit proces kan ook nog leiden tot wijzigingen in het ZH-PLG.

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland geven de eerste toetsbare versie van het ZH-PLG op 30 juni vrij voor verzending naar het ministerie van LNV. Na een nadere uitwerkingsslag behandelen Provinciale Staten het ontwerp ZH-PLG voor vaststelling. Daarna volgt vaststelling van het definitief ZH-PLG 1.0 in het eerste kwartaal van 2024. Na vaststelling van het ZH-PLG vragen we Rijksmiddelen uit het Transitiefonds aan voor uitvoering.

Het ZH-PLG is zelfbindend. Dat betekent dat het ZH-PLG alleen verplichtingen schept voor de provincie. Een nadere uitwerking naar maatregelen voor deelgebieden leidt tot aanvullende bestuurlijke afspraken met andere overheden en maatschappelijke partners.

Het ZH-PLG is een gebiedsprogramma, en heeft geen juridische planvormingsstatus. Als in het ZH-PLG maatregelen worden voorgesteld die nog geen onderdeel of niet in lijn zijn met het huidig provinciaal beleid, dan moet dat in het omgevingsbeleid (omgevingsvisie, -programma en/of verordening) worden verwerkt. In dat proces wordt ook een m.e.r.-procedure doorlopen. Eventueel nieuw of aanvullend beleid wordt dus uitvoerig getoetst. De vaststelling van de omgevingsvisie en -verordening is een

bevoegdheid van Provinciale Staten. Gedeputeerde Staten stellen het omgevingsprogramma vast.

Het ZH-PLG heeft ook de status van het Gebiedsplan op basis van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). Dit betekent dat de elementen uit artikel 1.12 fa Wsn herleidbaar terug moeten komen in het ZH-PLG. Daarnaast hebben wij de handreiking gebiedsprogramma's van het ministerie van LNV als houvast benut.

Twee andere belangrijke randvoorwaarden voor het ZH-PLG zijn de Kaderrichtlijn Water, die bepaalt dat het grond- en oppervlaktewater in alle Europese landen in 2027 voldoende schoon en gezond moet zijn, en het Klimaatakkoord met als hoofddoel het reduceren van de CO₂-uitsoot in 2030 met 49% ten opzichte van 1990.

In het ZH-PLG leest u onze eerste uitwerking van:

- Wat we willen en waarom dat nodig is: onze ambitie en doelen;
- Wat we moeten doen: een analyse van de opgaven om minimaal te voldoen aan de wettelijke doelen;
- Hoe we samen onze doelen bereiken: de principes van onze gebiedsgerichte aanpak, strategieën en instrumenten;
- Wat we gaan doen: maatregelen voor heel Zuid-Holland, per gebied en nog te onderzoeken mogelijkheden;
- Wanneer doen we wat: een vooruitblik op de adaptieve programmering.

In de bijlagen staan een begrippenlijst en aanvullende informatie.

Inhoudsopgave

Over deze versie – wat is het wel en (nog) niet	3
1. Wat we willen en waarom dat nodig is	6
1.1 Onze ambitie voor een vitaal landelijk gebied	6
1.2 Doelstellingen Zuid Hollands Landelijk Gebied	7
1.3 Belang van samenwerking en zorgvuldig proces	8
1.4 Gebiedsgerichte aanpak	9
1.5 Participatie in gebieden tot nu toe	9
1.6 Opbouw van het Zuid-Hollandsprogramma landelijk gebied 11	
2. Wat we moeten doen.....	12
2.1 Doelen voor nieuwe balans in het landelijk gebied.....	12
2.2 Gebiedsanalyse landelijk gebied	17
2.3 Transitieopgaven landelijk gebied	29
3. Hoe we onze doelen bereiken	41
3.1 Onze rol als gebiedsautoriteit én gebiedspartner	41
3.2 Samenwerkingsprincipes	41
3.3 Programmatische aanpak per deelgebied	43
3.4 Uitgangspunten voor verkenning, planuitwerking en realisatie ten behoeve van doelbereik	46
3.5 Fasering en prioritering	60

3.6 Instrumenten	63
4. Wat we gaan doen	65
4.1 Maatregelpakketten en maatregelen	65
4.2 Transitiefonds.....	78
4.3 Spelregels Rijk	78
4.4 Plan van aanpak voor de impactanalyse.....	79
5. Wanneer doen we wat en wat hebben we daarvoor nodig	81
5.1 Voortuitblik op programmering	81
5.2 Financiering.....	81
5.3 Risico's	81
5.4 Randvoorwaarden	81
5.5 Monitoring en evaluatie.....	82

1. Wat we willen en waarom dat nodig is

Zuid-Holland is een dichtbevolkte deltaprovincie, intensief benut door allerlei functies. De provincie kent een uniek gevarieerd landschap. Langs de kust vind je brede stranden en duingebieden. Landinwaarts zijn er historische steden en uitgestrekte polders met weilanden, boerderijen en vaarten. In dit landschap wonen, werken en recreëren veel mensen. Dit brengt een groeiende ruimtevrage met zich mee, hiermee staat de inrichting van Zuid-Holland verder onder druk. Het woningtekort is nijpend, de OV-bereikbaarheid van dorpen slinkt en sociale voorzieningen worden schaarser. De kwaliteit van de Zuid-Hollandse natuur, water en bodem lijdt sterk onder deze druk. Een samenhangende aanpak op deze thema's is nodig. Met dit gebiedsprogramma werken we samen met onze partners aan een nieuwe balans in het landelijk gebied.

1.1 Onze ambitie voor een vitaal landelijk gebied

Een toekomstbestendige leefomgeving is onze topprioriteit. Onze ambitie is een vitaal landelijk gebied binnen de randvoorwaarden zoals gesteld vanuit natuur, klimaat, water en bodem. Het landelijk gebied kan binnen die randvoorwaarden een aantrekkelijk gebied blijven om te wonen, werken en recreëren. Met het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) willen we ook bijdragen aan de brede welvaart in Zuid-Holland en willen we een land- en tuinbouw die ecologisch en economisch toekomstbestendig is. De land- en tuinbouw heeft in Zuid-Holland namelijk een belangrijke rol, als producent van voedsel, maar ook als beheerder van ons landschap en drager van de sociale structuur in het landelijk gebied.

We realiseren ons dat de nood hoog is. De kwaliteit van natuur en water in Zuid-Holland staat onder druk. We lopen steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. Ook de druk van het veranderende klimaat neemt steeds meer toe. Denk bijvoorbeeld aan de zeespiegelstijging, de toenemende kans op wateroverlast en extreme droogte. Deze druk neemt verder toe door klimaatverandering. Schoon en ecologisch gezond en voldoende drinkwater, schone lucht en een gezonde bodem komen in gevaar. Water en bodem zijn daarom voor ons in elk geval sturend voor de ruimtelijke ordening in het landelijk gebied.

We willen voor nu en in de toekomst een vitaal en toekomstbestendig landelijk gebied met een goede balans tussen sterke en gezonde natuur met een economisch rendabele en volhoudbare land- en tuinbouw. Dit soort transitie kost tijd. Daarom wil de provincie Zuid-Holland voor de korte termijn

inzetten op natuurherstel in combinatie met het optimaliseren van de bestaande bedrijfsvoering bij de agrarische ondernemers. Daarvoor focussen wij ons op de reductie van stikstof, reductie van broeikasgassen en de verbetering van de waterkwaliteit. Tegelijkertijd werken wij met de gebiedspartners aan de lange termijn transitie van het landelijk gebied. Hierbij kijken wij naar de consequenties van het principe van water en bodem sturend en andere transitieopgaven zoals de beweging naar natuurinclusieve land- en tuinbouw, woningbouw en energietransitie.

1.2 Doelstellingen Zuid Hollands Landelijk Gebied

Met het ZH-PLG willen we de volgende doelstelling bereiken:

- Bereiken van doelen voor natuur, water en klimaat in het landelijk gebied, en daarmee voldoen aan wetgeving;

Dat doen we, waar mogelijk, in samenhang met de volgende neven doelstellingen. De wettelijke doelen en mijlpalen voor natuur, water, bodem en klimaat zijn bepalend en daarmee randvoorwaardelijk voor de neven doelen

- Bereiken van een duurzaam toekomstperspectief voor de ondernemers in de land- en tuinbouw;
- Creëren van kansen voor nieuwe banen en behouden sociale samenhang in stads- en dorpskernen buiten de grote steden;

We gaan uit van een meerjarig programma dat duurt tot in elk geval 2035.

We ronden lopende programma's op het gebied van natuur, water, stikstof en klimaat af en nemen bestaande interbestuurlijke afspraken over. Lopende programma's zijn bijvoorbeeld Natuurnetwerk Nederland (NNN), de Nationale Bossenstrategie, het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP VP), de programma's voor de Kaderrichtlijn Water (KRW), het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer, de Strategie Vitale Veenweiden en het Natura 2000 programma. Daarnaast is er met name in de Zuid-Hollandse Delta een directe relatie met de Programma Aanpak Grote Wateren. In het ZH-PLG stellen we daarnaast maatregelen voor die aanvullend nodig zijn om de doelen voor het landelijk gebied te bereiken. Naast lopende programma's zijn er ook bestaande en toekomstige programma's en samenwerkingen die een relatie hebben met het ZH-PLG. Het gaat hierbij om het programma Groen in en om de Stad, de NOVEX gebieden Zuidelijke Randstad, Groene Hart en Rotterdamse Haven en de Nationale Parken Biesbosch en Hollandse Duinen. In overleg met Rijk en regio werken we aan optimale aansluiting van deze programma's op elkaar.

Alle sectoren dragen bij aan de doelstellingen in het landelijk gebied

We benadrukken dat het ZH-PLG gaat over de doelstellingen in het landelijk gebied. Wel vinden we het belangrijk dat alle sectoren bijdragen aan stikstofreductie, zo ook o.a. industrie en mobiliteit. In tegenstelling tot het landelijk gebied vormen stikstofoxiden (NO_x) hier het grootste aandeel van de stikstofuitstoot. Veruit de meeste industriële activiteit in Zuid-Holland vindt plaats in het Haven Industrieel Complex (HIC). De ontwikkelingen die plaatsvinden binnen het HIC rondom energietransitie en energie-infrastructuur

zijn noodzakelijk voor het behalen van de landelijke stikstofreductie- en klimaatdoelstellingen, aangezien de projecten binnen het HIC die bijdragen aan de energietransitie zowel minder CO₂ als NO_x-emissies opleveren.

Verwevenheid van stad en land

In grote delen van Zuid-Holland zijn het landelijk gebied en het stedelijk gebied zodanig met elkaar verweven dat de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied doorloopt tot in de stad. Daarnaast grenzen Natura 2000 gebieden soms direct aan het stedelijk gebied, zoals de duinen aan Den Haag en de Biesbosch aan Dordrecht. Hierdoor kan het stedelijk gebied direct en indirect een bijdrage leveren aan het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen in N2000 gebieden. Met name waar de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied doorloopt tot in de stad kan een robuust netwerk gevormd worden. Het groen/blauw dient daarmee zowel de biodiversiteit, klimaatadaptatie als de mens (gezondheid en recreatie).

1.3 Belang van samenwerking en zorgvuldig proces

Het NPLG stelt ons voor ingewikkelde opgaven die veel vragen van ons en onze partners in de gebieden. Wij zijn dan ook blij om te merken dat er al veel gemeenten, waterschappen, agrariërs, natuurorganisaties en andere partners constructief en energiek met ons meedenken en doen. Deze samenwerking is cruciaal om te komen tot een nieuwe balans in het landelijk gebied, dit kunnen wij namelijk absoluut niet alleen. De opgaven zijn complex en vragen

soms vergaande keuzes. Om deze keuzes goed te kunnen maken zetten we in op een zorgvuldig proces en nemen we de tijd om vertrouwen te geven én te krijgen, ondanks de tijdsdruk op de opgaven.

We erkennen dat overheden moeten werken aan het herstel van vertrouwen van inwoners en maatschappelijke partners. Dit herstel van vertrouwen speelt in het hele land op de stikstof problematiek en de landbouwtransitie, maar ook door groeiende sociale ongelijkheid. Met dit gebiedsprogramma willen we samen met onze partners een nieuwe balans in het landelijk gebied vormgeven. Het zoeken van die balans binnen de randvoorwaarden van natuur, water, bodem en klimaat vraagt ook om moeilijke keuzes. We vinden het hierom belangrijk een zorgvuldig proces te doorlopen. In een zorgvuldig proces voelt iedereen zich uitgenodigd om inbreng te leveren, nemen partijen gezamenlijk verantwoordelijkheid en bieden we ruimte om coalities te vormen, ook als dit extra tijd vraagt.

Voor het bereiken van een nieuwe balans in het landelijk gebied zijn meerdere grootschalige transitie nodig, zoals de transitie naar

Partners met wie we het ZH-PLG samen maken zijn de waterschappen, de gemeenten en het Rijk en vertegenwoordigers van land- en tuinbouwsector, natuur- en landschapsorganisaties, nationale parken, drinkwaterbedrijven, ondernemers, grondeigenaren en grondgebruikers zoals boeren en terreinbeherende organisaties.

duurzame vitale land- en tuinbouw. Een integrale aanpak is noodzakelijk om deze transitie samen vorm te geven en weloverwogen keuzes te maken. Daar heeft ieder een rol, taak en verantwoordelijkheid in. We maken het gebiedsprogramma en onderliggende plannen daarom samen met andere overheden, maatschappelijke partners en ondernemers. Bij het maken van het gebiedsprogramma doorlopen we in alle gebieden gebiedsprocessen. Ook als dit programma in uitvoering komt blijven we met elkaar om tafel gaan om tot passende keuzes en oplossingen te komen.

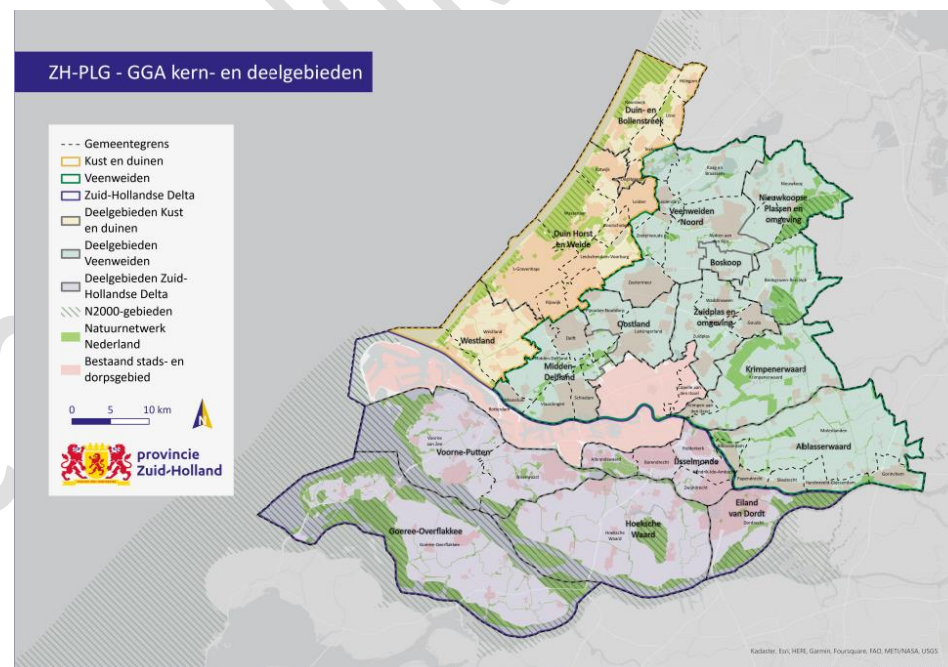
1.4 Gebiedsgerichte aanpak

Elk gebied is anders. De combinatie van het kust-, veenweide- en rivierdeltalandschap, waarin steden en landschap samen komen, levert een veelzijdig en uniek landschap op. Zuid-Holland is divers in zowel bodemsoort, watersysteem, ecosysteem als landgebruik.

We zijn daarom al medio 2022 met onze gebiedspartners gestart met een gebiedsgerichte aanpak in de kerngebieden Kust en Duinen, Zuid-Hollandse Delta en Veenweiden. Deze drie kerngebieden zijn gekozen op basis van de bodem en ondergrond en sterke samenhang in opgaven en oplossingsrichtingen. In de kerngebieden onderscheiden we deelgebieden veelal op de schaal van (samenwerkende) gemeenten waarin we bouwen aan het perspectief voor elk gebied. Dit is ook de schaal waarop we bestuurlijke afspraken maken over de uitvoering (hoe en wat).

De gebiedsgerichte aanpak staat in Zuid-Holland centraal voor het halen van de doelen en het werken aan de opgaven. In de drie kerngebieden lopen in totaal zestien gebiedsprocessen waarin wordt

samengewerkt met overheden, de agrarische sector, natuur- en landschapsorganisaties, drinkwaterbedrijven, recreatiesector en andere relevante gebiedspartners zoals de nationale parken.

1.5 Participatie in gebieden tot nu toe

In de ZH-PLG startnotitie van 22 november 2022 hebben we geschetst hoe we de inbreng vanuit de kerngebieden voor ons zagen; de oplevering van een kerngebiedsplan met voorstellen voor maatregelenpakketten om de doelen te behalen, en een inschatting van de benodigde financiële middelen. De provincie zou de kerngebiedsplannen integreren in één gebiedsprogramma en op

basis daarvan middelen bij het Rijk aanvragen uit het Transitiefonds en andere fondsen/regelingen (bv klimaatfonds / gemeenschappelijk landbouw beleid).

Om tot de kerngebiedsplannen te komen hebben we met gebiedspartners processen georganiseerd in de zestien deelgebieden die onderdeel zijn van de kerngebieden. Dat was en is niet altijd makkelijk. De samenwerkingsgraad verschilt enorm per deelgebied. Soms is er sprake van een al jarenlange samenwerking maar op een smallere of juist veel bredere scope dan het ZH-PLG, in een aantal gebieden is de samenwerking in opbouw en in nog andere gebieden is de samenwerking net gestart. Om dit verder uit te bouwen is tijd nodig. Dit verhoudt zich vaak lastig tot het zetten van snelle stappen op inhoud. Daarnaast kunnen pas stappen op de inhoud gezet worden als gebiedspartners, inclusief de provincie, het met elkaar eens zijn over de doelen en opgaven waaraan gewerkt moet worden. Daarom hebben we onze aanpak bijgesteld. We hebben de gebieden niet meer gevraagd naar een kerngebiedsplan. In plaats daarvan hebben we veel energie gestoken in het gezamenlijk scherp krijgen van de nul-situatie per gebied, de doelen en de opgaven en hebben we gevraagd om inbreng van maatregelen en projecten die bijdragen aan het doelbereik van het ZH-PLG. Dat is voor een deel gelukt maar was zeker nog niet in alle gevallen mogelijk omdat we nog wachten op aanvullende informatie vanuit het Rijk over doelen, instrumenten en regelingen.

Uit de gebieden is ondanks deze constatering een zeer ruime oogst aan maatregelen en projecten (rond de 80 initiatieven) opgehaald. De ingebrachte maatregelen en projecten verschillen van aard, zijn “rijp en groen” door elkaar. Sommige aangedragen maatregelen en

projecten zijn abstract (ideeën en denkrichtingen), andere zijn al concreet. Daarnaast kennen nog niet alle maatregelen en projecten draagvlak van alle partijen. Desalniettemin bieden deze initiatieven ons als provincie voldoende basis om maatregelpakketten samen te stellen voor dit toetsbaar voorontwerp van het ZH-PLG. Daarnaast is de basis gelegd om in de deelgebieden deze initiatieven verder uit te werken als oplossingsrichtingen voor de doelen en opgaven waar we voor staan. Hieronder staat een impressie, niet uitputtend, van de initiatieven die zijn opgehaald. De participatie in gebieden is nader uitgewerkt **in bijlage XX**

Zuid-Hollandse Delta	Kust en Duinen	Veenweiden
Gebiedsplan Hoeksche Waard, volhoudbare landbouw en groenblauwe dooradering	Overgangsgebied in binnenduinrand Mient Kooltuin in combinatie met Groene zone Wassenaar	Verduurzaming veehouderij, fieldlab Nieuwkoop
Extra bos IJsselmonde	Integrale aanpak binnenduinrand Meijendel-Berkheide	Aanleg waterinfiltratiesystemen
Experimenteren: Electro UDAR en kringloop landbouw, gezamenlijke wasplaten	Afsprakenkader emissieloze kas	Project restveen, omvormen landbouwgrond naar natuur
Volhoudbare landbouw, kennis en experimenteren, tot op de bodem, erfmissie/erfcoach	Bezoekersmanagementplan Nationaal Park Hollandse Duinen	Zuivelfabriek en distributiecentrum voor streekproducten Midden Delfland
Verbreden en verdiepen watersysteem	Regiocertificaat Bollenteelt, KPI doelsystematiek voor verduurzaming bollenteelt	Revitalisering bossen in recreatiegebieden
Gebruik vanggewassen	Bollenpolder van de toekomst; biodiversiteit, waterkwaliteit	Mestvergister

1.6 Opbouw van het Zuid-Hollandsprogramma landelijk gebied

In hoofdstuk 2 is een analyse van de doelen, een gebiedsfoto waarmee de nul-situatie per gebied inzichtelijk is gemaakt en een opgavenkaart met toelichting op de opgaven uitgewerkt.

In hoofdstuk 3 werken we het vervolg van de gebiedsprocessen uit: hoe komen we met de gebiedsgerichte aanpak tot doelrealisatie, welke uitgangspunten hanteren we daarvoor en hoe richten we het gebiedsproces in met helderheid over de verschillende fasen en besluitvormingsmomenten (in het gebied en gebiedsoverstijgend) die aansluit op de werkingswijze van het transitiefonds.

Hoofdstuk 4 beschrijft de maatregelpakketten die tezamen met en als onderdeel van de gebiedsgerichte aanpak de doelen realiseren. Deze maatregelpakketten zijn op basis van opgehaalde maatregelen en projecten uit de gebieden tot stand gekomen. De maatregelpakketten dienen als kapstok voor continue projectontwikkeling. Zij bestaan uit een mix van mogelijke instrumenten (zoals innovatie / fysieke ingrepen / regelingen) die ingezet kunnen worden voor doelbereik inclusief een financiële claim tot 2035.

2. Wat we moeten doen

Wat we moeten doen voor het creëren van een vitaal landelijk gebied wordt mede bepaald door de grotendeels vastgestelde doelen voor natuur- en stikstof, water en klimaat. Dit hoofdstuk bevat een analyse van de doelen, de nul-situatie en de opgaven om minimaal te voldoen aan de wettelijke vereisten en aanvullende bestuurlijke afspraken en beleidsambities. Deze analyse bevat een vertaling van de landelijke doelen uit het NPLG naar provinciale doelen voor het ZH-PLG, beschrijft het feitelijke vertrekpunt voor de gebiedsprocessen (de nul-situatie) en zet de doelen en nul-situatie om naar opgaven voor de Veenweiden, de Zuid-Hollandse Delta en Kust en Duinen.

2.1 Doelen voor nieuwe balans in het landelijk gebied

In het kader van het NPLG heeft het Rijk doelen toebedeeld aan de provincies om verschillende (inter)nationale verplichtingen integraal aan te pakken. Deze verplichtingen zijn onder te verdelen

in doelen voor natuur en stikstof, water en klimaat. Het hoofddoel van het ZH-PLG is het realiseren van de wettelijke doelstellingen voor het landelijk gebied. Binnen deze doelen zetten wij ook in voor het leefbaar en vitaal houden hiervan. Deze wettelijke doelen volgen uit (inter)nationale verplichtingen als de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). In Nederland is de VHR geïmplementeerd via de Wet natuurbescherming (Wnb). Voor de KRW geldt dat maatregelen in 2027 genomen moeten zijn om de doelen te realiseren. De Wsn kent een einddoel van 74% van het areaal met stikstofgevoelige habitats binnen Natura 2000 gebieden (landelijk) onder de kritische depositiewaarde (KDW) in 2035, met tussendoelen van 40% van het areaal onder de KDW in 2025 en 50% van het areaal onder de KDW in 2030. Het kabinetsbeleid is echter om de doelstelling van 74% al in 2030 te halen. De beoogde reducties in de klimaatopgave moeten in 2050 gerealiseerd zijn, met tussenstap in 2030. Het ZH-PLG kent een tijdshorizon tot 2035.

Natuur en Stikstof	Water	Klimaat
30% natuurherstel VHR, met nationale areaal- en kwaliteitsopgave. Achteruitgang moet op landelijk niveau gestopt zijn	2030	Concentraties nutriënten (P en N) in oppervlaktewater voldoen aan wettelijke normen.
50% areaal met stikstofgevoelige habitats binnen Natura 2000 onder de KDW.	2025	Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewater voldoen aan wettelijke normen.
74% areaal met stikstofgevoelige habitats binnen Natura 2000 onder de KDW.	2035	Grondwaterlichamen voldoen aan norm voor goede kwantitatieve toestand.
Hydrologische condities Natura 2000-gebieden op orde.	2027	2050
Resterende opgave areaal voor Natuur Netwerk Nederland (NNN) in Zuid-Holland: 3.270 ha.	2027	Emissiereductieopgaven broeikasgassen veenweiden voor 6 provincies, als onderdeel van de nationale opgave Broeikasgassen landgebruik.
Areal opgave nieuw bos in Zuid-Holland: 150 ha binnen NNN. Daarbuiten nog niet toebedeeld.	2030	Landelijke emissiereductieopgave broeikasgassen voor de veehouderij en akkerbouw (mestaanwending akkerbouw).
10% Groenblauwe dooradering (waarvan de helft in 2030).		Koolstofvastlegging in bomen/bos/natuur (gerealiseerd via Bossenstrategie).
- Prioritaire gebieden 10% in 2030		Koolstofvastlegging in landbouwbodems.
Rest: overbruggen helft van het gat naar 10% in 2030		2050

Wettelijk Vastgelegd	VHR, KRW, Wsn, Wnb, Klimaatakkoord
Bestuurlijke Afspraak	Natuurpact, Bossenstrategie
Ambitie	Deltaprogramma Biodiversiteit

De wettelijke doelen die voortvloeien vanuit (inter)nationale verplichtingen worden op landelijk niveau vastgesteld. Op basis hiervan worden taakstellende opgaven aan provincies toebedeeld. Bij de wettelijke doelen maken we onderscheid in doelen die bekend zijn, doelen die nog nader worden uitgewerkt door het Rijk en doelen waarvan wij slechts een inschatting kunnen geven. Op het moment van opstellen van dit voorontwerp ZH-PLG zijn nog niet alle doelen doorvertaald naar provincies.

Hoewel opgaven buiten het NPLG geen onderdeel zijn van het ZH-PLG, biedt het ZH-PLG wel meekoppelkansen als deze opgaven direct bijdragen aan het bereiken van de doelen in het landelijk gebied. Denk hierbij aan recreatie, sociaaleconomische vitaliteit en duurzame energieopwekking. Samenwerking met de gebiedspartners draagt bij aan het identificeren van meekoppelkansen. Wanneer deze kansen bijdragen aan de opgaven van het landelijk gebied kan per gebied overwogen worden om deze opgaven in de scope te betrekken. In deze paragraaf lichten we de doelstellingen per onderwerp toe.

2.1.1 Natuur en Stikstof

Vogel- en Habitatrictlijn (VHR)

Voor natuur vormt de VHR de belangrijkste opgave. Deze opgave wordt voor Natura 2000 nu specifiek uitgewerkt via het landelijke spoor van de “actualisatie doelensystematiek”. Het Rijk werkt op dit moment aan een beleidskader Natura 2000. Hierin worden de spelregels voor het behalen van de Natura 2000-doelen vastgelegd. Deze doelen volgen nog vanuit het Rijk. Niet de volledige VHR-

opgave hoeft in 2030 bereikt te worden. Voor 2030 gelden de volgende opgaven:

1. Uiterlijk in 2030 maatregelen treffen voor:
 - a. 30% van het in goede conditie te brengen areaal en;
 - b. 30% van het te ontwikkelen areaal dat noodzakelijk is voor een gunstige staat van instandhouding van habitattypen en leefgebieden van soorten.
2. Maatregelen nemen opdat in 2030 voor ten minste 30% van in een ongunstige staat van instandhouding verkerende VHR-soorten en habitattypen een landelijk gunstige staat van instandhouding wordt bereikt dan wel een sterk positieve trend in gang is gezet.
3. Uiterlijk in 2030 de landelijke negatieve trends van alle VHR-soorten en – habitattypen zoveel mogelijk te stoppen.

Natura 2000-gebieden zijn elk afzonderlijk aangewezen voor een specifieke lijst habitattypen en leefgebieden van soorten. Dit is vastgelegd in aanwijzingsbesluiten. Ook kwalitatieve natuurdoelen voor soorten en habitats én wat de opgave is binnen een Natura 2000-gebied is vastgesteld in aanwijzingsbesluiten. De opgave kan zijn een behoudsdoelstelling (areaal en kwaliteit) en/of verbeteringsdoelstelling (kwaliteit) en/of uitbreidingsdoelstelling (areaal). Het realiseren van deze doelen draagt bij aan de realisatie van de totale Natura 2000-opgave. Deze doelen en ambities zijn in Nederland nog niet gekwantificeerd. In het kader van de Landelijke Actualisatie Doelensystematiek Natura 2000 wordt gewerkt aan een herijking van de landelijke doelen en een verdeling hiervan over de provincies. Deze provinciale opgaven worden ingebracht in het

NPLG-proces. Per Natura-2000 gebied is een beheerplan vastgelegd, waarin per gebied beschreven staat met welke maatregelen deze doelen behaald worden.

Stikstofreductie

De reductie van stikstofemissies is landelijk wettelijk vastgelegd als resultaatsverplichting in de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). Dit houdt in dat landelijk volgens de Wsn 2035 minimaal 74% van de stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten in Natura 2000-gebieden zich onder de KDW moet bevinden. In het regeerakkoord is deze omgevingswaarde naar 2030 gehaald. Om deze omgevingswaarde te halen is er een richtinggevend reductiedoel van 41% NH₃ emissies – dat komt neer op 2,5 Kton NH₃ (inclusief het basispad) – toebedeeld aan Zuid-Holland. Bij de uitwerking van het Wsn-gebiedsplan hoort een onderbouwing van het doelbereik en een financiële calculatie.

Naast stikstofreductie in de landbouw heeft het Rijk in februari 2023 indicatieve NO_x-reductieopgaven voor de sectoren industrie & energie en mobiliteit bekendgemaakt. Deze zijn respectievelijk bepaald op 38% en 25% reductie in 2030 t.o.v. 2019. De industrie is aan doelstellingen en maatregelen gebonden die tot CO₂- en stikstofreductie leiden via het ontwerp Beleidsprogramma Klimaat (2022), het Schone Lucht Akkoord en Europese voorstellen uit bijvoorbeeld Fit for 55-pakket. Wij verwachten dat die generieke afspraken van het Rijk optellen tot respectievelijke 38% en 25% reductie in industrie en mobiliteit.

Areaal opgave voor nieuw bos

Voor de aanleg van nieuwe bossen is de Bossenstrategie het startpunt, en is afgesproken voor de realisatie daarvan aan te haken op het NPLG-gebiedsproces. De uitbreidingsopgave is landelijk 37.400 ha en bestaande bossen waar nodig te vitaliseren voor 2030. Hierbij is afgesproken om 15.000 ha bos binnen het NNN te realiseren en de rest buiten het NNN. We hebben bij het Rijk aangegeven dat we in Zuid-Holland 150 ha bos binnen het NNN kunnen realiseren, waarvoor al enkele gebieden in beeld zijn. Deze afspraken zijn nog niet definitief. Afspraken over een verdeling tussen provincies en Rijk buiten het NNN zijn nog niet gemaakt. Dit gaat landelijk om nog ruim 22.400 ha. We verwachten voor Zuid-Holland een doel in de orde van grootte van 1000 – 2000 ha.

Resterende opgave areaal voor Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Het realiseren van het NNN is een rijdende trein. De begrenzing en de doelen ervan liggen grotendeels vast en het gebiedsproces en contact met grondeigenaren loopt vaak ook. De Zuid-Hollandse opgave voor het areaal NNN is 3.270 ha gerekend vanaf begin 2022, hiervoor geldt dat dit gerealiseerd moet worden voor eind 2027. De resterende realisatie opgave (gerekend vanaf begin 2022) is onderverdeeld in drie uitvoeringsprogramma's: het gebiedsprogramma Krimpenerwaard (ca. 1500 ha), het gebiedsprogramma Gouwe-Wiericke (ca. 800 ha) en het uitvoeringsprogramma NetwerkNatuur Zuid-Holland (ca. 893 ha). Zuid-Holland verwacht het overgrote deel van de NNN-opgave uiterlijk in 2027 gerealiseerd te hebben. In het kader van de integrale aanpak ZH-PLG stemmen we de opgave af en verkennen we of in de NNN-deelprojecten ook de andere NPLG-doelen (water

en klimaat) meegenomen kunnen worden (of vice versa). Het is daarbij van belang om snel helderheid van het Rijk te krijgen met betrekking tot de NPLG-natuuropgave voor Zuid-Holland.

Hydrologische condities

Hydrologie is een belangrijke factor voor natuurherstel en opgenomen als natuurdoel onder het NPLG waar het de afspraken uit het Natuurpact betreft. Daarom is het van belang dat hydrologische condities in Natura 2000-gebieden op orde zijn. Hydrologische condities in Natura 2000-gebieden hebben een samenhang met de KRW, aangezien een goede grondwaterconditie ook een KRW-doel is waarvoor de maatregelen in 2027 moeten zijn uitgevoerd. Het NPLG schrijft voor dat in 2027 de hydrologische condities samen met de waterschappen zo verbeterd zijn dat de gewenste kwaliteit van de natuur gewaarborgd wordt. Hierbij geldt dat wanneer wij de doelen voor Natura 2000 halen, wij ook verwachten de hydrologische condities op orde hebben.

Doelen die nog uitwerking behoeven

Nog niet alle natuurdoelen zijn door het Rijk scherp gemaakt. Aanvullende VHR-natuurdoelen zijn nog niet gecommuniceerd en afgestemd vanuit het Rijk. De status van deze doelen (inspannings- vs. resultaatverplichting) is nog onbekend. Verder is de uitbreiding van het oppervlak natuur op dit moment nog niet scherp te maken. De omvang van deze doelen moet bepaald worden op basis van de bijgestelde VHR-doelen. Dit geldt ook voor de uitbreiding van het areaal agrarische natuur. Ook hiervoor geldt dat de omvang van deze opgave nader moet worden bepaald op basis van de bijgestelde VHR-opgave. Zeer relevant voor dit deel van de opgave zijn de

doelen die volgen uit de actualisatie Vogelrichtlijn, die op zijn vroegst in de tweede helft van 2023 wordt verwacht. Voor de VHR-doelen waarvoor geen gebieden aangewezen zijn, is nog geen zicht op de omvang van de aanvullende opgave.

2.1.2 Groenblauwe dooradering

Het realiseren van 10% groenblauwe dooradering (GBDA) is een nieuwe opgave onder NPLG, die niet alleen bijdraagt aan de natuuropgave maar ook de waterkwaliteits- (KRW) en klimaatopgave alsmede de transitie van de landbouw. Voor de eerste versie van het gebiedsplan geldt dat de provincies in kaart brengen waar op dit moment al GBDA ligt. Daaruit volgt de opgave die nog resteert om het doel van 10% dooradering in 2050 te bereiken. Voor deze inventarisatie werken wij allereerst uit wat wij verstaan onder GBDA, waarbij ook rekening wordt gehouden met de karakteristieken van het landschap. Dit leggen wij vast in profieldocumenten.

De NPLG-doelstelling is dat 10% van het landelijk gebied in 2050 GBDA is gerealiseerd, dit is circa 16.000 hectare. Momenteel is circa 6.500 tot 10.000 hectare (4 tot 6%) aanwezig. Het doel voor 2030 is dat de helft van deze opgave (het gat tot 10%) in het landelijk gebied wordt gerealiseerd. In de prioritaire gebieden, voor Zuid-Holland de Veenweiden- en overgangsgebieden, moet de volledige opgave van 10% GBDA in 2030 zijn ingevuld. Wat dit betekent in termen van hectares voor 2030 in deelgebieden gaan we met deze inventarisatie berekenen.

2.1.3 Water

Nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen

De kwaliteit van natuur en water in Zuid-Holland staat onder druk. We lopen steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. In het kader van de KRW moeten in de periode tot 2027 de maatregelen genomen zijn om de doelen te halen. Dit betekent urgentie en vraagt om actie vanuit het ZH-PLG. Nutriënten spelen een sleutelrol in de ecologie van wateren. Het overschrijden van de normen voor nutriënten in grond- en oppervlaktewater is een belangrijke reden dat het Nederlandse mestbeleid zal worden aangescherpt. Naast generieke maatregelen die voortvloeien uit het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, wordt de derogatie richting 2026 afgebouwd. Dit vormt het kader voor de regionale uitwerking van maatregelen.

Daarnaast zijn oppervlakte- en grondwater op veel plekken verontreinigd met een groot aantal verschillende chemische stoffen, waaronder gewasbeschermingsmiddelen. Het kabinet heeft als doel om de emissies van gewasbeschermingsmiddelen door land- en tuinbouwbedrijven vrijwel volledig terug te dringen op 1 januari 2030. Om dit te bereiken zal primair generiek beleid worden aangescherpt. Landelijke wet- en regelgeving vormt het kader waarop we regionaal kijken waar we zaken kunnen versnellen en intensiveren.

Kwantitatieve grondwatertoestand

Maatregelen moeten genomen worden zodat grondwaterlichamen voldoen aan de norm voor goede kwantitatieve toestand in 2027. We zien watervraag toenemen terwijl de waterbeschikbaarheid afneemt. Dit kan leiden tot knelpunten in zoetwaterbeschikbaarheid. Structurerende keuzes in het vasthouden, bergen en afvoeren, verhogen grondwaterpeil en beperken van grondwateronttrekking leveren een bijdrage aan het bereiken van goede kwantitatieve toestand van grondwaterlichamen. De kwantitatieve toestand van alle grondwaterlichamen is goed, dat wil zeggen dat de onttrekking van grondwater en de toevoeging in balans zijn.

Beleid, inrichting en beheer aangepast aan het veranderende klimaat

Voor een toekomstbestendige leefomgeving en voor de doelmatigheid van het waterbeheer is het nodig dat we in de ruimtelijke inrichting meer rekening houden met water en bodem. Dit volgt uit de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en de Rijksbrief Water en Bodem sturend. In 2050 is het beleid, de inrichting en het beheer van de fysieke leefomgeving in Nederland aangepast aan het veranderende klimaat. Hierbij wordt o.a. rekening gehouden met verzilting en waterbeschikbaarheid. Dit is vastgelegd in ons omgevingsbeleid, de Nationale Adaptatiestrategie (NAS), het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) en het Deltaprogramma Zoetwater (DPZW). Hierin hebben alle overheden zich aan deze ambitie verbonden. Dit houdt in dat schade en ontwrichting door extreme weersomstandigheden zoveel mogelijk wordt beperkt. Doel is weerbaar te zijn tegen tekorten aan zoet water.

2.1.4 Klimaat: broeikasgassen

Voor de realisatie van het nationale klimaatdoel in 2030 moeten alle sectoren bijdragen. Hiervoor zijn in het Klimaatakkoord (indicatieve) emissiedoelen bepaald, dit geldt ook voor de landbouw en het landgebruik. Van deze klimaatopgave voor de landbouw en het landgebruik valt een groot deel onder het NPLG. Dit geldt niet voor de klimaatopgave voor de glastuinbouw, deze valt buiten het NPLG.

Emissiereductie veenweiden

De realisatie van de emissiereductie uit veenbodems voor 2030 en 2035 gebeurt in samenhang met maatregelen om broeikasgasreductie uit de veestapel en doelen voor water, stikstof en biodiversiteit in de veenweide te realiseren. Verhoging en het hooghouden van de grondwaterstand kan CO₂-emissie en bodemdaling verminderen in de veenweidegebieden. Het ZH-PLG geeft nadere invulling aan de structurerende keuze Water en Bodem sturend. Op grond van een indicatieve verdeling tussen de veenweideprovincies heeft Zuid-Holland een indicatief aandeel van 21% van de nationale reductieopgave van 1 Mton broeikasgassen uit veen in 2030. Dat komt neer op ca. 60% reductie en opzichte van het referentiejaar 2017. Als tussenstap voor 2025 zet Zuid-Holland in op minimaal 25% reductie.

Landelijke emissiereductieopgave broeikasgassen veehouderij en akkerbouw

Voor de veehouderij en akkerbouw is landelijk een reductieopgave van 5 Mton CO₂-eq (waarvan 3,8 Mton methaanreductie) bepaald. Dit is exclusief 'vastgesteld en voorgenomen beleid'. Deze 5 Mton

CO₂-eq reductie is indicatief over de provincies verdeeld. Voor Zuid-Holland geldt dat het indicatieve reductiedoel exclusief glastuinbouw uitkomt op 0,3 Mton CO₂-eq voor 2030.

De broeikasgasuitstoot door de veehouderij bestaat hoofdzakelijk uit methaan, dit wordt uitgedrukt in CO₂-equivalenten. Emissiereductie in de veehouderij wordt bereikt door maatregelen die de emissies uit dieren, stallen en mest verlagen. Met de ondertekening van de Global Methane Pledge heeft Nederland zich ook gecommitteerd aan de internationale samenwerking om de mondiale uitstoot van methaan met ten minste 30% te reduceren in 2030 t.o.v. 2020. Met het NPLG moet een methaanemissiereductie van 3,12 Mton CO₂-eq landelijk in de veehouderij en akkerbouw zijn gerealiseerd in 2030.

Koolstofvastlegging

In het Klimaatakkoord is afgesproken om in 2030 0,4 tot 0,8 Mton CO₂-eq per jaar vast te leggen in bomen, bossen en natuur. Hiervoor bestaat een duidelijke link met de opgaven voor – de uitbreiding van – natuur en ook waterkwaliteit. Voor koolstofvastlegging in landbouwbodems is een landelijk doel van 0,5 Mton CO₂-eq afgesproken.

2.2 Gebiedsanalyse landelijk gebied

Om te bepalen wat er nodig is voor het halen van de doelen, is het van belang om te weten waar we nu staan. Wat is de nul-situatie in onze kern- en deelgebieden? En als we de nul-situatie afzetten tegen de doelen (die nog duidelijker zullen worden), wat is dan de opgave voor de deelgebieden in de Veenweiden, Zuid-Hollandse Delta en Kust en Duinen?

Voor een zorgvuldig gebiedsproces is van belang dat het vertrekpunt, de nul-situatie, herkend en gedeeld wordt. Provincie en gebiedspartners moeten het met elkaar eens zijn over wat er aan de hand is en tot welke opgave dat leidt. Daarom zijn we begin 2023 met onze (deel) gebieden aan de slag gegaan om een gezamenlijke basis te leggen voor het vervolg. Deze gezamenlijke basis is in dit hoofdstuk uitgewerkt in de gebiedsfoto en de opgavenkaart met toelichting.

2.2.1 Gebiedsfoto

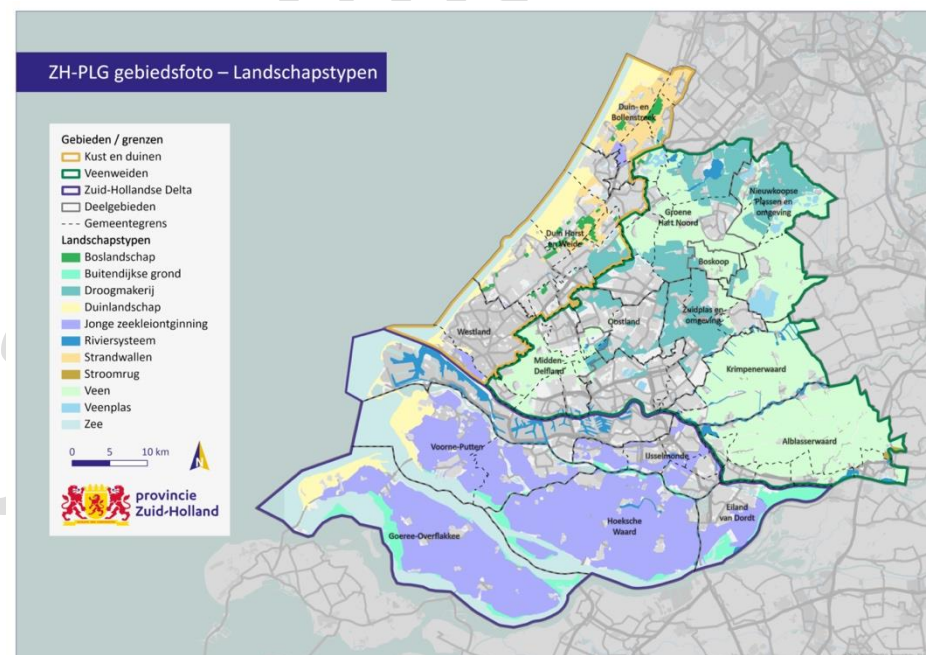
Deze gebiedsfoto is de Zuid-Hollandse analyse en (samen met de Gebiedsvier Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied) de feitelijke onderlegger voor alle vervolgstappen van het ZH-PLG. De gebiedsfoto beschrijft de feitelijke uitgangssituatie in Zuid-Holland voor de belangrijkste thema's van het ZH-PLG. De gebiedsfoto bestaat uit 14 kaarten die een kernachtige samenvatting geven van de huidige stand van zaken. Hieronder volgt per kaart een beknopte toelichting. In de bijlage staat een uitgebreide toelichting – inclusief een beschrijving per kerngebied – en is aangegeven welke aanvullende informatie is opgenomen in de viewer en hoe de gebiedsfoto en de viewer (samen met de gebiedspartners) zijn ontwikkeld.

Thema 1: landschap en landgebruik

Deze kaart bevat een overzicht van de verschillende (historische) landschapstypen in Zuid-Holland, zoals veenontginningen, droogmakerijen, zeeleipolders en strandwallenlandschap. Deze kenmerkende cultuurlandschappen zijn het resultaat van een

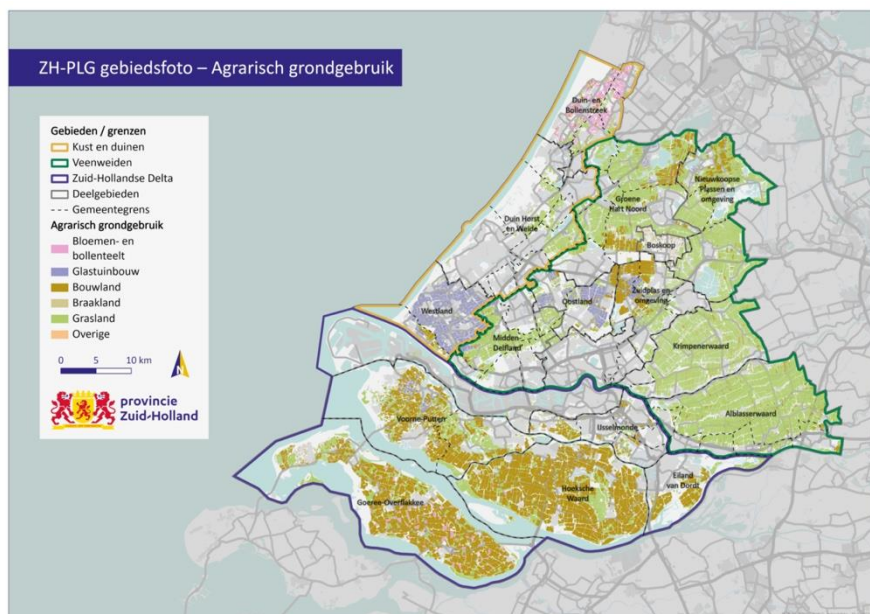
eeuwenlange ontginningsgeschiedenis en bepalen mede de identiteit en kwaliteit van onze fysieke leefomgeving.

Kaart 1: cultuurlandschappen in Zuid-Holland

Onderdeel van deze landschappen zijn de systemen van rivieren, polders, hoofdafwatering en kanalen. Ook de verschillende nederzettingstypen in Zuid-Holland (zoals dijkdorpen, polderlinten, zandnederzettingen) zijn hiermee verbonden. Deze systemen en typen staan niet op dit kaartbeeld, maar zijn wel opgenomen in de viewer.

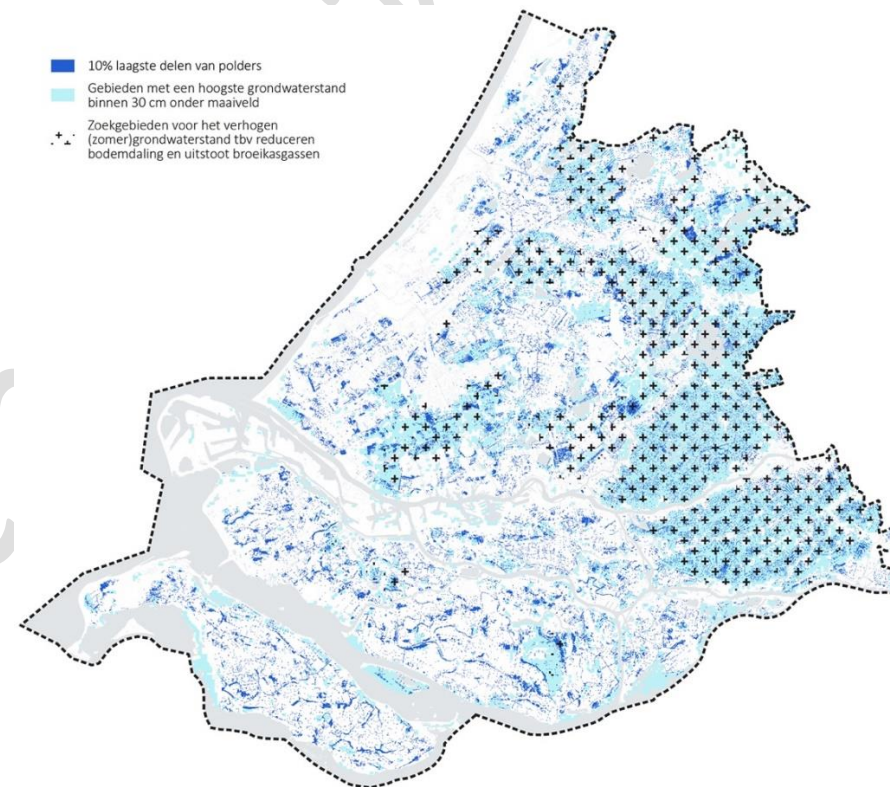
Kaart 2: agrarisch grondgebruik

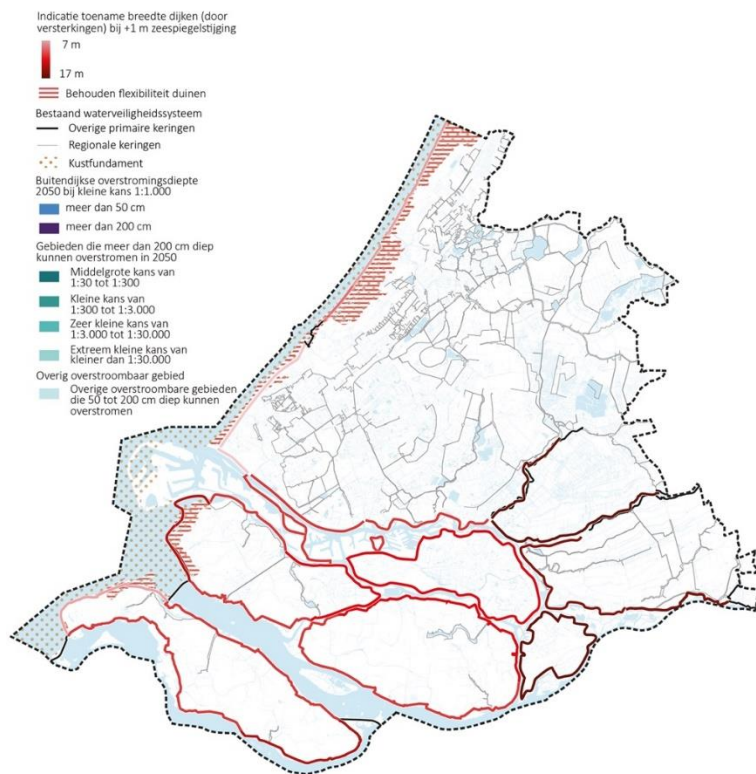
Deze kaart geeft globaal weer welk type agrarisch grondgebruik plaatsvindt in de verschillende gebieden in Zuid-Holland. De kaart is gebaseerd op de Basisregistratie Gewaspercelen en is een momentopname.

Thema 2: water en bodem

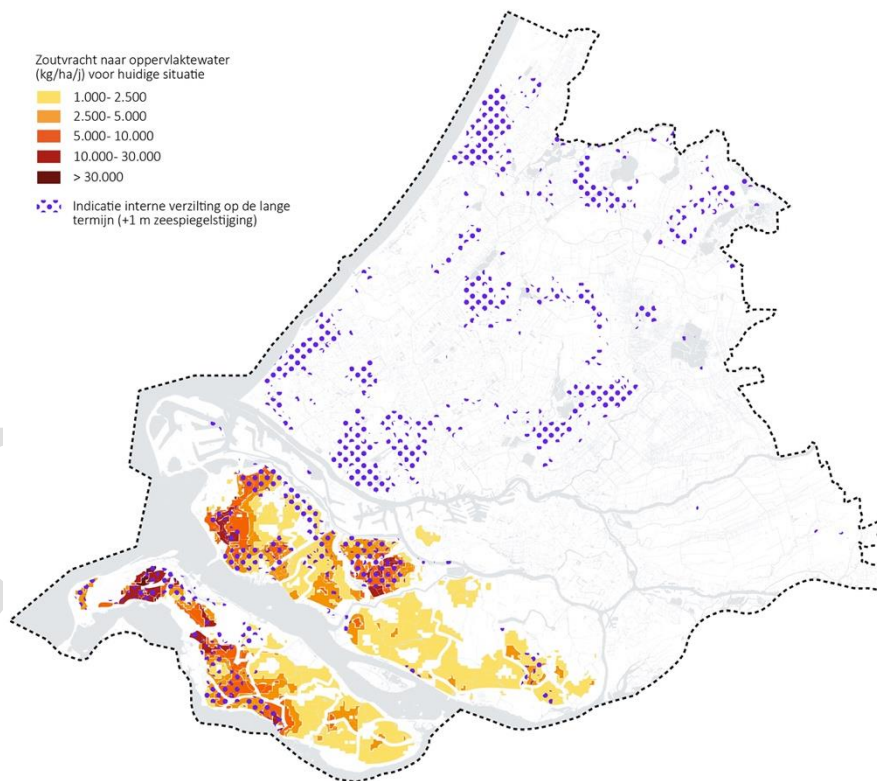
Kaart 3: wateroverlast

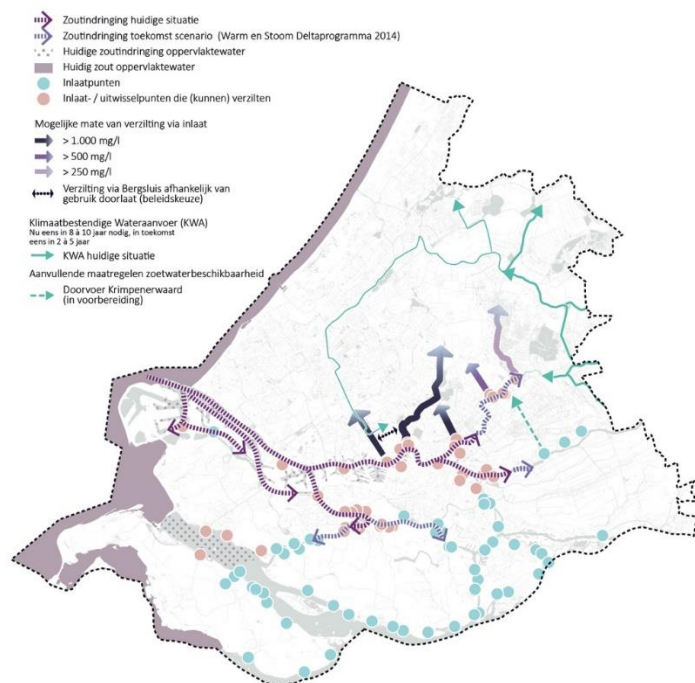
Kaart 4: waterveiligheid

Kaart 5: interne verzilting

Kaart 6: externe verzilting

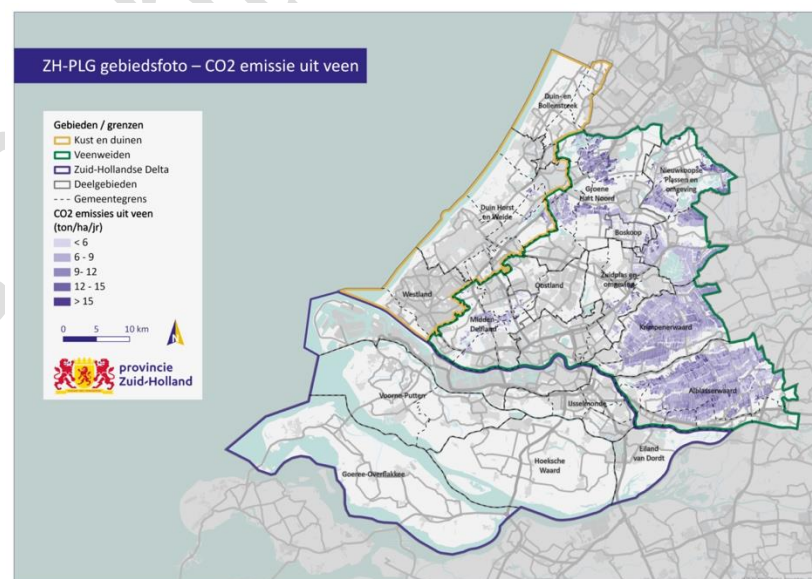

Sommige delen van Zuid-Holland zijn als gevolg van het water- en bodemsysteem wellicht meer geschikt voor de ene functie, andere delen zijn meer geschikt voor andere functies. De huidige, feitelijke situatie van het water- en bodemsysteem in Zuid-Holland is goed weergegeven in de Klimaatonderlegger Zuid-Holland (te vinden in <https://klimaat-informatiehub-pzh.hub.arcgis.com/pages/klimaatadaptatie>). Aan de basis ligt een set kaarten die klimateffecten weergeeft tot 2100 ten aanzien van verzilting, verdroging, hitte, bodemdaling, wateroverlast en waterveiligheid. De klimaatonderlegger helpt om vanuit de

genoemde invalshoeken de juiste kansen te benutten als het gaat om de ontwikkeling van Zuid-Holland. Het is een uitwerking van het leidende principe ‘Water en Bodem sturend’ dat het Rijk op de agenda heeft gezet en daarmee vertrekpunt is voor bijvoorbeeld ‘de ruimtelijke puzzel’ en gebiedsontwikkelingen.

Thema 3: bodemdaling

Kaart 7: CO₂-emissie uit veenbodems in Zuid-Holland

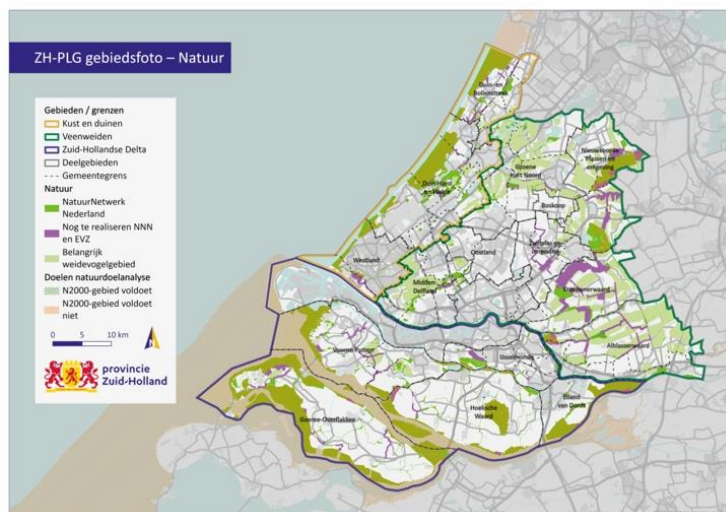

Het huidige grondgebruik vraagt om een zekere drooglegging, die er echter ook voor zorgt dat het veen afbreekt, broeikasgassen worden uitgestoten en de bodem daalt. De kaart geeft aan waar en in welke mate dit proces plaatsvindt in Zuid-Holland. De steeds verdergaande bodemdaling in een gebied dat al onder zeeniveau ligt,

zorgt voor zowel extra kwetsbaarheid voor wateroverlast door klimaatverandering als voor extra uitstoot van broeikasgassen. Door het veen weer natter te maken of houden doorbreken we deze spiraal. Dit zal gevolgen hebben voor het huidige grondgebruik. Daarnaast is de verwachting dat er ook effecten zijn op het watersysteem. Nat(ter) houden van veen vraagt extra water en dat kan knellen met de beschikbaarheid van voldoende zoetwater in tijden van droogte, zorgt voor een groter risico op wateroverlast en kan leiden tot een (tijdelijk) slechtere waterkwaliteit.

Thema 4: natuur

Kaart 8: natuurgebieden in Zuid-Holland

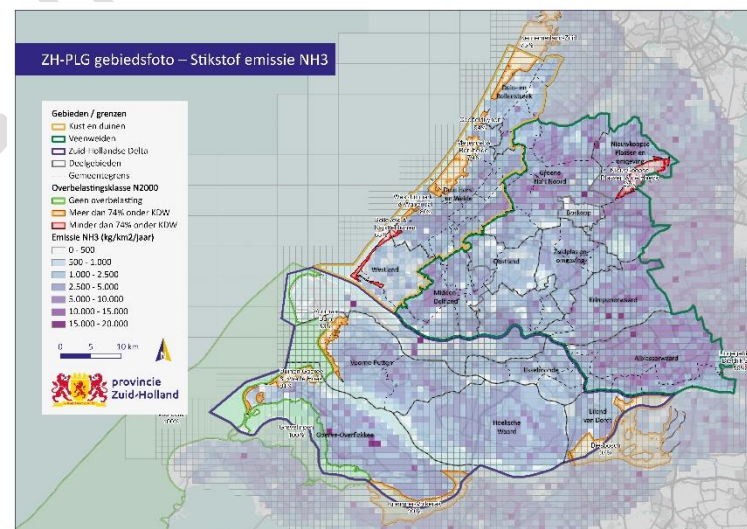

Ondanks strikte bescherming bevinden circa 90% van de Habitattypen (soorten leefgebieden) en 75% van de Habitatrictlijnsorten (planten en dieren) zich in Nederland in een

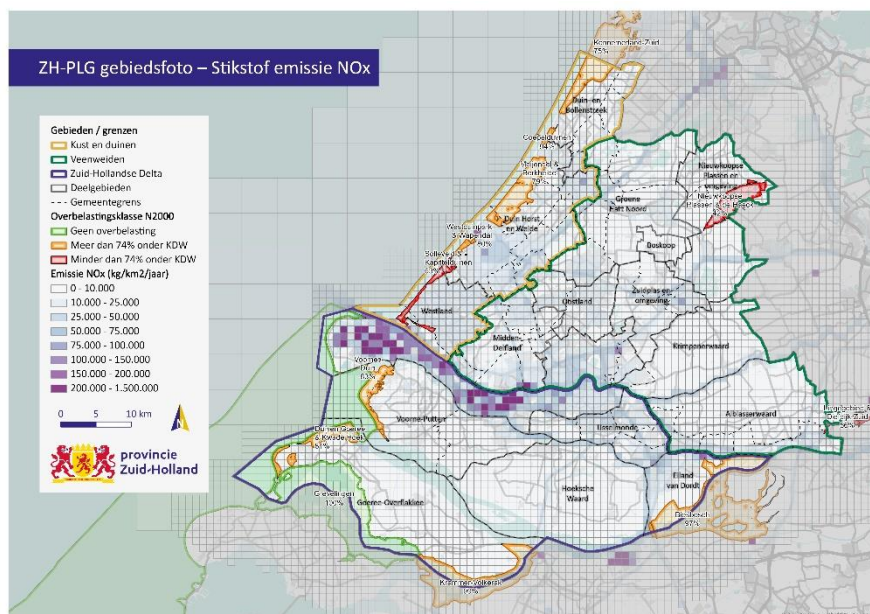
ongunstige staat van instandhouding. In Zuid-Holland staan 19 van de 21 Natura2000 gebieden er slecht voor. Er is een wisselwerking tussen klimaat, water en natuur. De slechte staat van de natuur heeft bijvoorbeeld ook negatief effect op hittestress, droogte, bodemdaling en wateropvang. Een in het oog springende drukfactor is verzuring en vermisting als gevolg van stikstof, maar ook andere drukfactoren spelen een rol, zoals versnippering en verlies van leefgebied, verminderde waterkwaliteit, verdroging, vermindering van dynamiek en verstoring.

Thema 5: stikstof

Kaart 9: emissie NH3 en stikstofgevoelige natuur

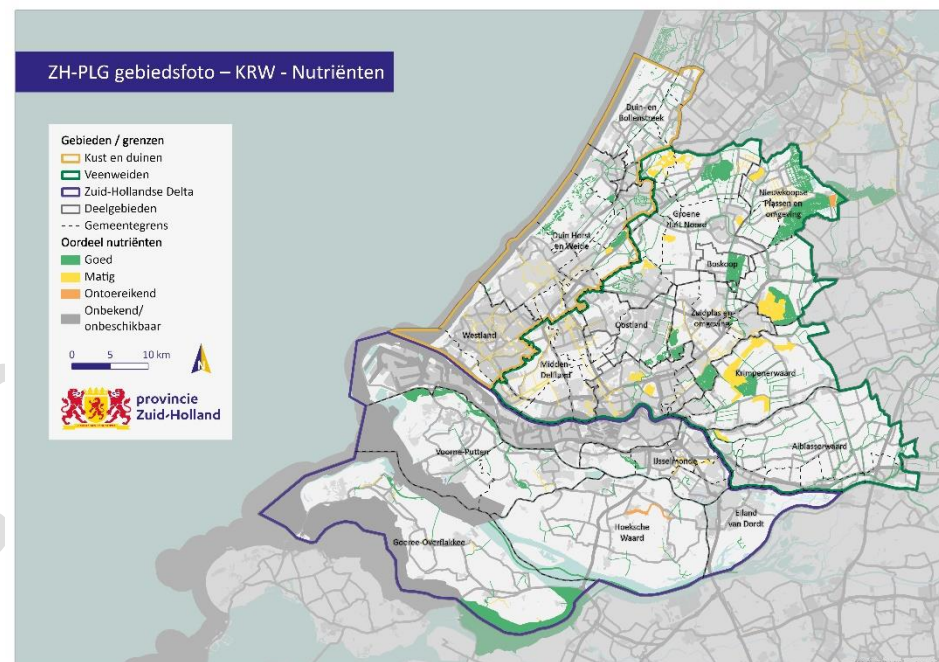
Kaart 10: emissie NOx en stikstofgevoelige natuur

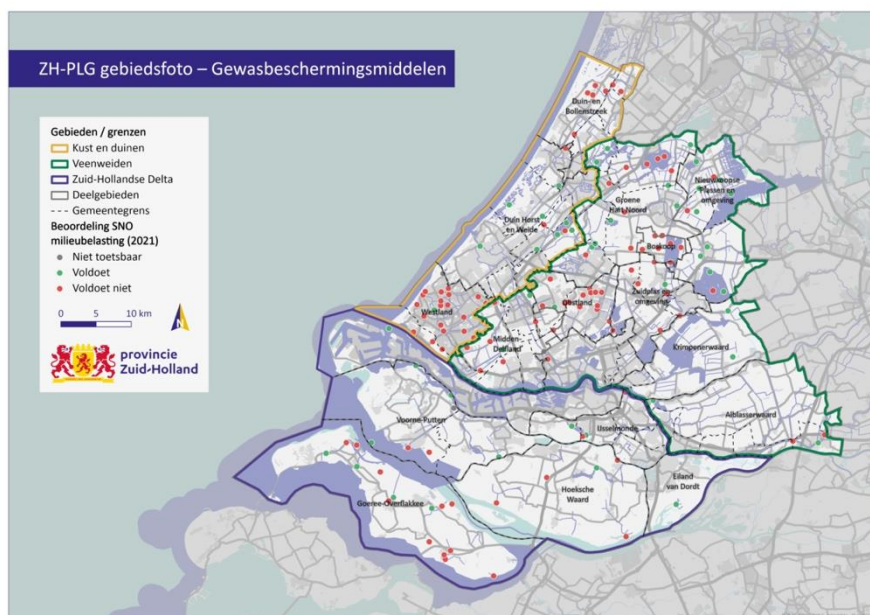
De Natura 2000-gebieden zijn in Zuid-Holland lang niet allemaal in een goede staat van instandhouding. Hierbij is het belangrijk dat de drukfactoren op de natuur worden wegenomen. Eén van de belangrijke drukfactoren is een overmaat aan stikstof. De ammoniakemissies in Zuid-Holland concentreren zich rond de landbouw, met uitzondering van enkele grote industriële uitstoters in het Rotterdamse Havengebied. Ammoniak (NH_3) ontstaat namelijk onder andere wanneer mest en urine zich mengen in de stal en bij het uitrijden van (kunst)mest op het land. Vooral gebieden waar veel vee aanwezig is kleuren donkerder op de kaart. Echter heeft ook de akkerbouw door de aanwending van (kunst)mest een bijdrage aan de ammoniakemissie.

Thema 6: waterkwaliteit

Kaart 11: nutriënten

Kaart 12: gewasbeschermingsmiddelen

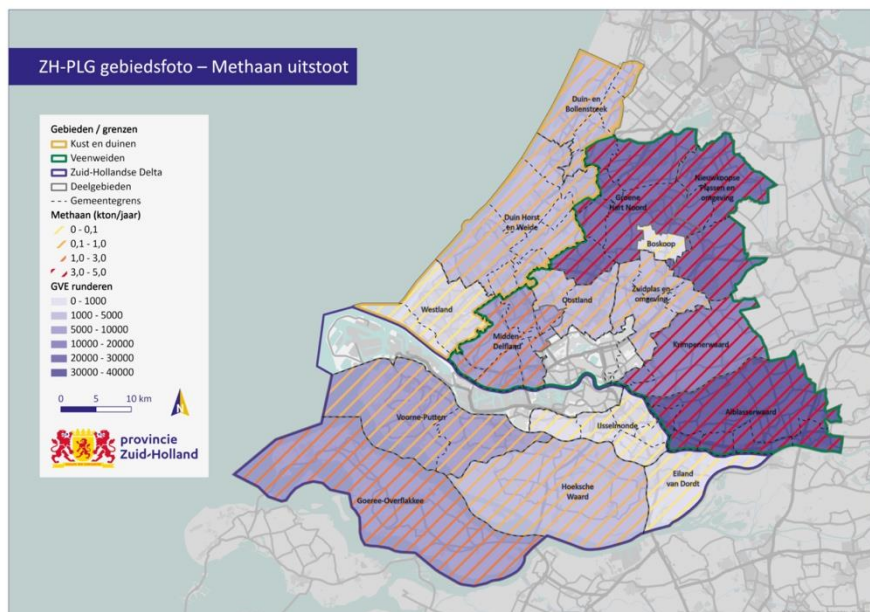

Zuid-Holland ligt in een delta met veel landbouw, een hoge natuurlijke bodemvruchtbaarheid en een grote bevolkingsdruk. Dat belast het watersysteem sterk met nutriënten door verliezen uit de landbouw, nutriëntrijke kwel en lozing van effluent uit de rioolwaterzuiveringen. Behalve de grote rivieren zijn de meeste wateren betrekkelijk stilstaand, vooral in de zomerperiode. Deze stilstaande wateren zijn erg gevoelig voor eutrofiëring. Hoge nutriëntgehalten veroorzaken te hoge gehalten aan algen. Daardoor wordt het water troebel en kunnen waterplanten zich bij gebrek aan licht niet ontwikkelen. Sommige algen, zoals blauwalgen, zijn toxisch en veroorzaken stankoverlast. Hoge stikstofgehalten verstoren de soortenrijkdom van planten, omdat woekerende

soorten dan de overhand krijgen. De te hoge toxiciteit van veel wateren heeft tevens een negatief effect op de waterfauna en het proces van eutrofiëring. Door klimaatverandering neemt de gevoeligheid van wateren voor eutrofiëring verder toe. In het Zuid-Holland liggen 125 zogenaamde KRW-waterlichamen, grotere en kleinere. Voor deze wateren gelden specifieke doelen waaraan de waterkwaliteit moet voldoen. De huidige situatie is dat in nog geen enkel KRW-oppervlaktewaterlichaam in Zuid-Holland de goede toestand voor schoon en gezond water wordt gehaald. Een hardnekkige belemmering in Zuid-Holland voor het bereiken van de doelen is de te hoge belasting van het water met nutriënten en bestrijdingsmiddelen. De land- en tuinbouw belast het oppervlaktewater nog te veel met gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten, en industriële processen met name in het havengebied brengen door de zogenaamde opkomende stoffen de waterkwaliteit in gevaar.

Thema 7: klimaatopgave veehouderij en akkerbouw

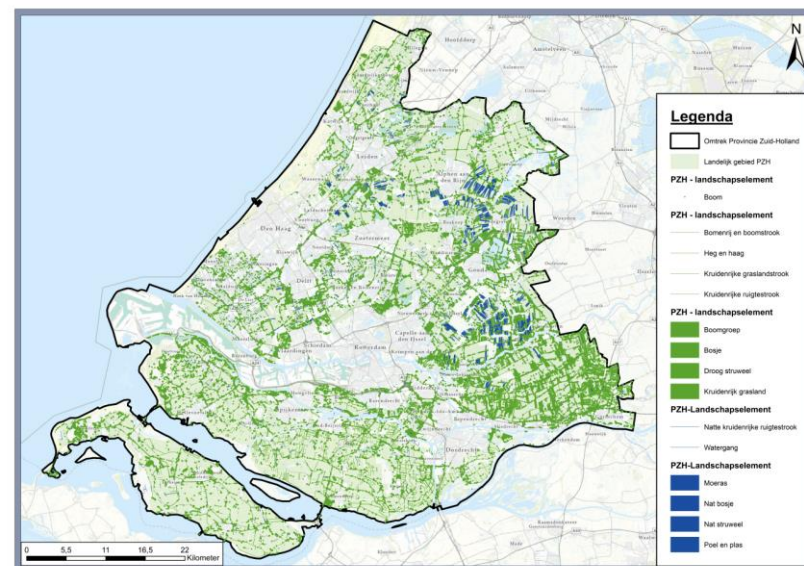
Kaart 13: emissie van methaan door veeteelt in Zuid-Holland

Verreweg de belangrijkste bronnen voor het ontstaan van methaan in de landbouw zijn het verteren van het voer door micro-organismen in het maagdarmkanaal (pens- en darmfermentatie) van vee en uit de mestopslag. Op de kaart is het aantal dieren per diersoort maal de gemiddelde methaanuitstoot van dit diersoort weergegeven. De informatie op deze kaart geeft een betrouwbare indicatie van de methaanuitstoot uit vee op deelgebiedsniveau.

Thema 8: groenblauwe dooradering

Kaart 14: inventarisatie huidige groenblauwe dooradering in Zuid-Holland

Met groenblauwe dooradering (GBDA) worden landschapselementen bedoeld, 'kleine' natuurelementen (maximaal paar hectare en vooral lijnelementen) die het landschap in belangrijke mate vormgeven (bijvoorbeeld bomenrijen, natuurvriendelijke oevers en kruidenrijke akkerranden). Uit de kaart volgt dat Zuid-Holland in het landelijk gebied totaal tussen de 4 en 5,9% aan GBDA heeft. Hiervan bestaat 3,1 tot 4,6% uit droge en ongeveer 1% uit natte landschapselementen. In de Veenweiden is op dit moment de meest uitgebreide GBDA, met name via droge elementen. Met een oppervlak van ongeveer 1100 tot 1700 hectare draagt het kerngebied Veenweiden ook het meeste bij aan de natte dooradering van het totale landelijke gebied van Zuid-Holland.

2.2.2 Natuurdoelanalyses

Vanuit het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering (PSN) zijn alle provincies gehouden natuurdoelanalyses (NDA's) op te stellen voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Wij hebben ervoor gekozen dit breder in te vullen door NDA's voor alle N2000-gebieden uit te voeren, dus ook voor niet-stikstofgevoelige doelen/gebieden. De NDA's geven inzicht in de drukfactoren per Natura 2000-gebied.

De NDA's, inclusief het advies van de Ecologische Autoriteit, bieden ecologische basis voor het ZH-PLG en een volgende generatie Natura 2000-beheerplannen. In de NDA's zijn informele gebiedsdoelen afgeleid en wordt beschreven hoe het ecosysteem werkt, hoe de natuur ervoor staat en welke maatregelen mogelijk zijn om de gebiedsdoelen te realiseren. In de NDA's worden geen keuzes gemaakt t.a.v. het ambitieniveau van de gebiedsdoelen (uitbreidingsdoelstelling) en bijbehorende (ingrijpende) maatregelen. Dit gebeurt in het gebiedsproces ZH-PLG en wordt uiteindelijk vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan.

Uit deze NDA's vloeit voort dat belangrijkste drukfactoren op Natura 2000-gebieden zijn:

- Onvoldoende dynamiek en kwaliteit habitats (getij en verstuiving);
- Stikstofdepositie;
- Hydrologie ((grond)waterkwaliteit, verdroging, onvoldoende peilfluctuatie);
- Onvoldoende areaal (robuustheid) en connectiviteit;
- Verstoring (recreatie, drones, vliegtuigen);

- Onvoldoende kwaliteit leefgebieden en predatie;
- Exoten;
- Bestrijdingsmiddelen (nog te onderzoeken).

De NDA's geven een verdere uitwerking van de drukfactoren per gebied. Welke drukfactoren het meest van invloed zijn op doelrealisatie verschilt per gebied. De drukfactoren per Natura 2000-gebied moeten nog getoetst worden. Dit geldt voor zowel de opgavekaarten als de prioritering per gebied. Gezien het korte tijdsbestek waarin dit is uitgevoerd kunnen er mogelijke onjuistheden in zitten.

Uit de NDA's blijkt dat voor slechts 2 van de 21 Natura 2000-gebieden alle Natura 2000-doelen gehaald worden. Voor alle 19 andere gebieden worden de Natura 2000-doelen in meer of mindere mate niet gehaald. Voor geen van alle stikstofgevoelige gebieden worden op dit moment alle (stikstofgevoelige) doelen gehaald.

2.2.3 Natuur

Natuur is van levensbelang. Natuur vormt een basisvoorwaarde voor een groot deel van een brede welvaart (werken, wonen) en een gezonde leefomgeving. Toch gaat het met de natuur niet goed. Al jarenlang is op veel terreinen een nog steeds dalende trend te zien, zowel binnen als buiten de beschermde natuurgebieden. Het ecosysteem staat voor een groot aantal uitdagingen (zogenaamde drukfactoren) zoals een stikstofoverschot, klimaatverandering, waterkwaliteit, waterbeschikbaarheid en versnippering van leefgebieden. Onomkeerbare schade dreigt.

De gebiedsfoto's laten dit ook zien. Ondanks strikte bescherming bevinden circa 90% van de Habitattypen (soorten leefgebieden) en 75% van de Habitatrichtlijnsoorten (planten en dieren) zich in Nederland in een ongunstige staat van instandhouding. In Zuid-Holland staan 19 van de 21 Natura2000 gebieden er slecht voor. Uit de analyses voor groenblauwe dooradering volgt dat we in Zuid-Holland al X% van de doelstelling in prioritare gebieden hebben bereikt, en X% in de niet prioritare gebieden. Via diverse programma's wordt er gewerkt aan de doelstellingen uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) om de natuur weer op orde te krijgen.

Er is een wisselwerking tussen klimaat, water en natuur. De slechte staat van de natuur heeft bijvoorbeeld ook negatief effect op hittestress, droogte, bodemdaling, water niet goed op kunnen vangen. Met het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebieden werken we toe naar een gezond landelijk gebied waar natuur, water en klimaat op orde zijn en elkaar versterken. Wij begrijpen dat het lastig is om alle opgaven te vangen in een kort stuk tekst, voor een meer gedetailleerde uitwerking van de opgaven zie de gebiedsfoto in bijlage X.

2.2.4 Water

In Zuid-Holland liggen 125 zogenaamde KRW-waterlichamen, grotere en kleinere. Voor deze wateren gelden specifieke doelen waaraan de waterkwaliteit moet voldoen. De huidige situatie is dat in nog geen enkel KRW-oppervlaktewaterlichaam in Zuid-Holland de goede toestand voor schoon en gezond water wordt gehaald. In 64% van de oppervlaktewaterlichamen is de ecologische kwaliteit

matig. In de andere waterlichamen is de kwaliteit ontoereikend of slecht. Op individuele parameters is door de realisatie van de eerdere pakketten aan maatregelen in de perioden 2009-2015 en 2016-2021 wel verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit te zien, maar dit komt nog niet tot uitdrukking in de eindbeoordeling. Het percentage waterlichamen met een matige kwaliteit is sinds 2019 toegenomen met 51 procentpunt. De verbetering is vooral geboekt op de onderdelen biologie en algemeen fysisch-chemische condities.

Een hardnekkige belemmering in Zuid-Holland voor het bereiken van de doelen is de te hoge belasting van het water met nutriënten en bestrijdingsmiddelen. De land- en tuinbouw belast het oppervlaktewater nog te veel met gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten, en industriële processen met name in het havengebied brengen door de zogenoemde opkomende stoffen de waterkwaliteit in gevaar. Daarnaast kent Zuid-Holland het probleem dat het veenweidengebied van nature nutriëntenrijk is. Voor de grondwaterlichamen is de situatie gunstiger. Vier van de vijf grondwaterlichamen zijn in goede chemische toestand. Alleen binnen het grondwaterlichaam Duin Rijn-West is er in de Bollenstreek sprake van overschrijding van de norm voor fosfaat. De kwantitatieve toestand van alle grondwaterlichamen is goed, dat wil zeggen dat de onttrekking van grondwater en de toevoeging in balans zijn.

2.2.5 Klimaat

De reductie van emissies van methaan en lachgas uit de veehouderij en uit bemesting in de akkerbouw en de veehouderij zijn onderdeel van het NPLG. Ook de energiegerelateerde broeikasgasemissies uit

de veehouderij en akkerbouw zijn onderdeel van het NPLG. De energie gerelateerde broeikasgasemissies uit andere landbouwsectoren, voornamelijk glastuinbouw, zijn geen onderdeel van het NPLG.

De klimaatopgave heeft geen specifieke kenmerken voor gebieden; het is voor het realiseren van de opgave niet relevant waar uitstoot plaatsvindt of wordt gereduceerd. De klimaatopgave voor de landbouw speelt in alle drie de kerngebieden van Zuid-Holland. In het veenweidegebied is de uitstoot echter het grootst, doordat in dat gebied de meeste dieren worden gehouden die zorgen voor een hoge methaanuitstoot.

2.2.6 Land- en tuinbouw

De opgave voor de land- en tuinbouw in Zuid-Holland is om de sector te transformeren naar een duurzaam en veerkrachtig model dat voldoet aan de eisen van de moderne tijd. Enkele belangrijke opgaven zijn het aanpakken van duurzaamheidsuitdagingen, inspelen op veranderende consumentenvoorkeuren en marktvereisten, het vinden van een balans tussen schaalvergroting in combinatie met extensivering en schaalverkleining, het omarmen van innovatie en technologie, en de transitie naar circulaire en natuurinclusieve land- en tuinbouw. Samenwerking tussen verschillende belanghebbenden, beleidsontwikkeling, ondersteuning, opleiding en innovatie zijn essentieel in het realiseren van deze transitie. Wij verwachten een belangrijke input voor deze transitieopgaven vanuit het Landbouwakkoord. Hiervoor kijken wij naar de uitkomsten van de onderhandelingen tussen het Rijk en partners.

2.2.7 Opgaven buiten het NPLG en ZH-PLG

Meetcorrectie en buitenland

Op de opgavekaarten is zichtbaar dat een deel van de stikstofopgave wordt verklaard door 'ammoniak uit zee'. Dit noemen wij ook wel de meetcorrectie. Dit is het verschil tussen de metingen van de neerslag en de metingen in de modelberekening voor stikstofdepositie. Dit verschijnsel speelt voornamelijk in de duingebieden van de kustprovincies. Er is momenteel nog geen eensluidende conclusie over de verklaring van deze meetcorrectie. Hiervoor blijven wij het Rijk aanspreken om deze duidelijkheid snel te verschaffen.

Naast ammoniak uit zee vormt het buitenland een zeer aanzienlijk deel van de depositie in Zuid-Hollandse Natura 2000 gebieden, voornamelijk langs de kust. Wij verzoeken het Rijk om een effectieve buitenlandstrategie op te zetten om de stikstofdepositie vanuit het buitenland te verminderen.

NO_x-emissiereductieopgave

Het Rijk heeft in februari 2023 indicatieve NO_x-reductieopgaven voor de sectoren industrie & energie en mobiliteit bekendgemaakt. Deze zijn respectievelijk 38% en 25% reductie in NO_x in 2030 ten opzichte van 2019. Wij verwachten van het Rijk dat generieke Rijksmaatregelen en maatwerkafspraken met de industrie en mobiliteit optellen tot deze reductiepercentages.

Ruimtelijke opgaven zoals recreatie, energie, mobiliteit, wonen en werken

De genoemde opgaven worden niet uitgewerkt in het ZH-PLG, maar in andere provinciale documenten. Alle claims op de ruimte wegen we af in het zogeheten 'ruimtelijk voorstel', dat we maken op verzoek van de minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Het ZH-PLG is onderdeel van dit 'ruimtelijk voorstel'.

De inzet in het ZH-PLG is gericht op het meekoppelen van deze opgaven als zij het doelbereik op het vlak van natuur, water en klimaat dichterbij brengen. Door in de gebiedsaanpak een bredere blik te hanteren komen mogelijkere oplossingsrichtingen voor doelen en opgaven in beeld. Wanneer deze kansen bijdragen aan het doelbereik van het ZH-PLG kan per gebied overwogen worden om deze opgaven in de scope te betrekken.

2.2.8 Benodigde ontwikkelruimte

Maatschappelijke en economische ontwikkelingen in Zuid-Holland vragen om ontwikkelruimte. Deze ontwikkelruimte is zowel fysiek als ook de stikstofruimte die nodig is om vergunningen te kunnen verlenen.

Het betreft met name projecten op het gebied van mobiliteit, industrie, woningbouw en activiteiten ten behoeve van de energietransitie. De mogelijkheden om voor deze projecten vergunningen te kunnen verlenen zijn (zeer) beperkt op dit moment. De aanpak van Rijk, provincies en andere partijen moeten op termijn weer ruimte geven. In de tussentijd kan door middel van intern en extern salderen stikstofruimte gevonden worden. De

mogelijkheden hiertoe verschillen per locatie. De toename in stikstofemissies vindt vooral plaats in sectoren die géén provinciaal reductiedoel kennen. Extra emissies in deze sectoren zullen de landelijke generieke reductiedoelen voor NO_x licht verhogen. Wij geven bij het Rijk aan dat wij verwachten dat er voldoende maatregelen (generiek of maatwerk) worden genomen zodat ook in deze sectoren de reductiedoelen behaald worden.

PM globaal inzicht in welke sectoren stikstofruimte nodig hebben

We zetten ons in om een inschatting te maken van de benodigde ontwikkelruimte de komende jaren. Echter, deze ruimte is zeer afhankelijk van verschillende factoren (locatie, mogelijkheid tot (intern) salderen, gekozen bouwmethode, etc.) en daarmee is het lastig om op algemene basis een inschatting te maken hoeveel ontwikkelruimte er nodig is voor maatschappelijke en economische ontwikkelingen

PM passage over reductie in andere provinciale opgaven

2.3 Transitieopgaven landelijk gebied

In dit deel van het ZH-PLG zijn de doelen en de nul-situatie in combinatie met de karakteristieken van de Veenweiden, Zuid-Hollandse Delta en Kust en Duinen omgezet naar opgaven per kerngebied en deelgebieden. Deze koppeling tussen doelen, nul-situatie en karakteristieken zorgt ervoor dat duidelijk wordt waar het zwaartepunt van de opgaven ligt en daarmee waar de mogelijkheden voor doelrealisatie in de deelgebieden liggen.

2.3.1 Opgaven in Zuid-Hollandse Delta

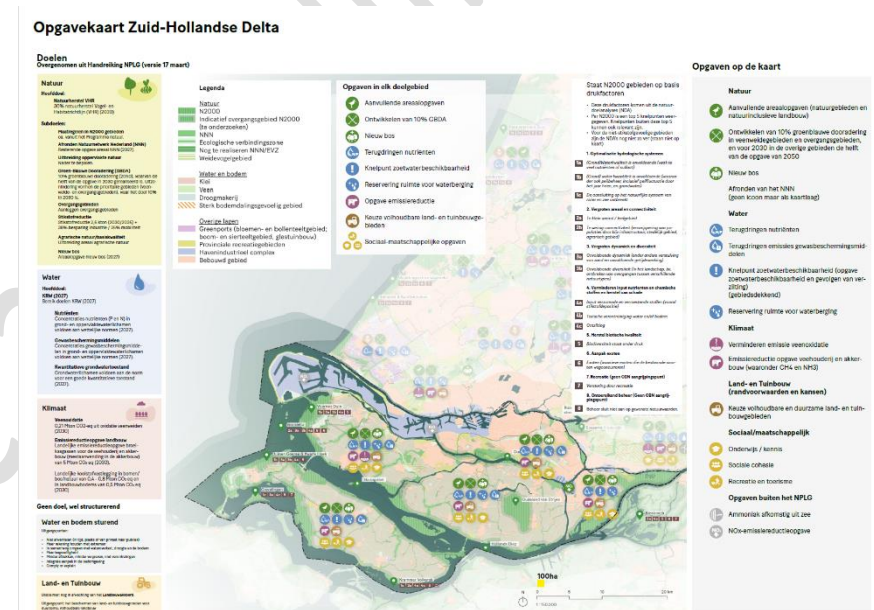
Karakteristieken

In de Zuid-Hollandse Delta komt vooral het jonge zeekleilandschap voor, wat is ontstaan door zee-overstromingen. Via inbraken en langs riviermondingen werd het oude veenlandschap weggeslagen en is zeeklei afgezet. Rond het jaar 1000 begon men hier deze zeekleigebieden te ontginnen. Dijkanaanleg vond plaats vanaf de 13de eeuw. Door het inpolderen van de 'aan-' en 'opwassen' werd zo tot in de 20ste eeuw nieuw land gewonnen. Tijdens stormvloed en overstromingen gingen echter ook grote aangedijkte gebieden (tijdelijk) weer verloren. De oudere polders worden gekenmerkt door een lage ligging met een vrij onregelmatige strook of blokverkaveling, terwijl de jongere polders hoger liggen en een rationelere, grootschalige verkaveling hebben. Daarnaast bevinden zich in sommige polders kleine oneffenheden, die het gevolg zijn van de moertering; het winnen van zouthoudend veen. De dijken verdelen het landschap in herkenbare eenheden. Aangezien zowel Voorne-Putten als Goeree-Overflakkee is gevormd door het steeds aandijken van nieuw land tegen al eerder bedijkt gebied, zijn veel huidige polderdijken vroeger buitenwater-kerend geweest. Zo verschoof de buitenwaterkering met de geleidelijke aangroei van nieuwe zeekleipolders keer op keer op. Deze aangroei stopte met de aanleg van de Deltawerken.

Opgaven

Hieronder is de opgavekaart van kerngebied Zuid-Hollandse Delta weergegeven. Hier staan de opgaven per deelgebied weergegeven. Op de opgavekaart staan naast de opgaven per deelgebied ook de doelen

kort beschreven. De verschillende opgaven worden na de opgavekaart kort nader toegelicht. De opgavekaart staat, samen met nadere uitwerking van onderstaande opgave, groter opgenomen in **bijlage X**.

Natuur

De Natuurdoelanalyses, inclusief het advies van de EA, vormen de basis voor maatregelen om de N2000 doelen te versterken. In het de Zuid-Hollandse Delta moeten nog veel ecologische verbindingzones worden gerealiseerd. Grote, nog niet gerealiseerde te realiseren NNN-gebieden zijn de Leenheerenpolder, Schapegors, Buttervlietpolder, Thomaswaard en de Binnenduintrand van Goeree.

We verkennen waar drukfactoren rondom N2000 gebieden in samenhang met water, bodem en klimaatverandering verminderd kunnen worden, waardoor economie en ecologie ook voor de lange duur beter in balans zijn. Dit doen we in samenwerking met onze gebiedspartners. De Zuid-Hollandse Delta heeft vijf stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden: Duinen Goeree en Kwade Hoek, Voornes duin, Grevelingen, Krammer-Volkerak en de Biesbosch. Een deel van deze gebieden kent een te hoge stikstofdepositie en er is een reductie van stikstof noodzakelijk voor een duurzaam beheer en behoud van de natuur. In de Zuid-Hollandse Delta komt veel van de stikstofdepositie uit het buitenland (30-50%). Doordat de dominante windrichting zuidwest is in Nederland waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting N2000 gebieden in Zuid-Holland (met name in de duinen). Scheepvaart speelt ook een belangrijke rol (20-40%) door de vele drukke scheepvaartroutes en ankerplaatsen voor de Nederlandse kust en de binnenlandse vaartroutes. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de depositie niet te verklaren (meetcorrectie, 10-20%). De overige emissie is vooral afkomstig van de landbouw (20-30%).

Rondom de stikstof gevoelige N2000 gebieden zijn extra inspanningen nodig, omdat ammoniak gedeeltelijk dicht bij de bron neerslaat. Met name Voornes Duin en Duinen Goeree & Kwade Hoek zijn nog deels overbelast (ca. 20% van het stikstofgevoelig areaal ligt daar nog boven de KDW). Met lokale, gebiedsgerichte maatregelen kan niet de gehele stikstofoverbelasting opgelost kan worden, maar wel een belangrijke bijdrage geleverd worden.

Daarnaast is in de gehele Delta (net als in de rest van Zuid-Holland) een generieke beperking van de stikstofemissie nodig.

Ook in de Zuid-Hollandse Delta is er de opgave om kansen te verkennen om de natuur robuuster te maken door bijv. meer geleidelijke overgangen te creëren tussen natuur en aangrenzende gebieden. Ook van het creëren van meer natuurwaarden buiten de natuurgebieden kunnen zowel de natuurgebieden als ook de landbouw profiteren.

Het deltagebied is bijzonder soortenrijk, bijvoorbeeld de zandhommel en noordse woelmuis zijn kenmerkende soorten in het deltagebied. De hoge natuurwaarden liggen vooral buitendijks. Binnendijks is voor veel soorten het leefgebied buiten natuurgebieden beperkt. Diepe sloten, smalle oevers en intensief beheerde dijken en bermen laten op veel plaatsen weinig ruimte voor natuur. Agrarisch natuurbeheer, waaronder akkerrandenbeheer draagt bij aan soortbescherming voor bijvoorbeeld de kluut en de patrijs.

In de Delta ligt ook een opgave om een bijdrage te leveren aan de bossenstrategie. In de Delta kan het gaan om de realisatie van meer natte bossen en/of grienden langs de rivieren en binnendijkse droge bossen langs rivierdijken en kreken, erfbeplanting, agroforestry en grotere bosenheden.

Voor het behouden en versterken van de buitendijkse natuur in de Delta is het ontbreken van een verbinding naar de zee, en daarmee het ontbreken van voldoende getij dynamiek, een groot knelpunt. Dit blijkt uit de natuurdoelanalyses die voor de buitendijkse gebieden zijn opgesteld. Herstel van de invloed van de zee in de

Delta raakt, naast natuur, aan veel onderwerpen waaronder waterveiligheid en zoetwaterbeschikbaarheid en is daarmee een complexe discussie. De provincie neemt deel aan de gesprekken die hierover worden gevoerd, waaronder Getij Grevelingen, maar het rijk is hier de voortouwnemer.

Water

Waterveiligheid is van oudsher een belangrijk thema in de Zuid-Hollandse Delta. Hoe dichterbij de kust, hoe zouter het grondwater dat via kwel bijdraagt aan de verzilting van het oppervlaktewater. Water uit de grote rivieren wordt ingelaten om het zout weg te spoelen. Toenemende verzilting zet tevens druk op goede waterkwaliteit. Door het hele gebied worden met regelmaat de waterkwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen overschreden. De overschrijdingen zijn terug te voeren op onder andere de akkerbouw en de bollenteelt.

Gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten (stikstof en fosfor) moeten teruggedrongen worden om de waterkwaliteit te verbeteren. De stikstofopgave komt deels voort uit actuele bemesting. Verder is de opgave om meer water vast te houden waardoor nutriënten minder snel uitspelen. Naast de waterkwaliteit is er een waterkwantiteitsopgave. De beschikbaarheid van zoet water uit de grote rivieren kan veranderen door klimaatverandering, zeespiegelstijging en veranderende rivierafvoer. Het huidige systeem moet worden aangepast zodat (toekomstige) extreme neerslag niet leidt tot onaanvaardbare wateroverlast.

Klimaat

Klimaatverandering gaat zorgen voor extremere neerslag, langere hete en droge periodes en zeespiegelstijging. Zuid-Hollandse Delta beschikt over een aantal belangrijke natuurlijk klimaatbuffers die bijdragen aan oever- en kustverdediging: de Voornse Duinen, maar ook de natuurlijke dynamiek in de Voordelta, Biesbosch en Haringvliet dragen bij aan de oever- en kustverdediging ter bescherming tegen zeespiegelstijging en overstromingsrisico's. Moerasgebieden en de Korendijkse Slikken hebben een belangrijke sponsfunctie voor het vasthouden van (zoet-)water. Hittestress speelt in het gebied een minder grote rol door weinig stedelijke agglomeraties. Op kleigrond, die veel aanwezig is in de Zuid-Hollandse Delta, groeien bomen heel snel. Hierdoor ontstaat in relatief korte tijd een bos met dikke bomen en dit zorgt voor een hoge opslag van CO₂.

Land- en tuinbouw

De eilanden in de Zuid-Hollandse Delta zijn koploper op het gebied van duurzame, innovatieve landbouw. Het behouden van deze koppositie is noodzakelijk om voedselproductie met oog voor bodem, biodiversiteit en omgeving op lange termijn te garanderen. Voorkomen moet worden dat door monocultuur, uitputting van de bodem en verlies van biodiversiteit deze koppositie verloren gaat. Een belangrijke factor is rekening houden met de beschikbaarheid van zoet water. Er is toenemende verzilting. Onder normale omstandigheden is er voldoende zoet water om het zout weg te spelen. In droge zomers met lage rivierafvoeren kunnen knelpunten ontstaan.

Sociaal en maatschappelijk

De opgaven onderwijs/ kennis, sociale cohesie en recreatie en toerisme volgen niet rechtstreeks uit de doelen van het NPLG/ ZH-PLG. Zij hebben echter wel een nauwe relatie met de opgaven natuur, water, klimaat en land- en tuinbouw en worden daarom als relevante meekoppel-opgaven gezien, daar waar zij bijdragen aan het doelbereik van het ZH-PLG. Met name recreatie is vanuit twee gezichtspunten te benaderen; het is een opgave in de zin van recreatiedruk op natuur(gebieden) maar biedt kansen als oplossingsrichting door nieuwe recreatieruimte te ontwikkelen of bestaande recreatiegebieden kwalitatief te verbeteren.

2.3.2 Opgave in Kust en Duinen

Karakteristieken

Het kust- en duinengebied bestaat uit een duinlandschap, strandwallen- en strandvlakten en landgoederen. Het duinlandschap bestaat uit 'jonge duinen'. Aanvankelijk algen er meer westelijk lage, 'oude' duinen en strandwallen. Deze werden in perioden van verhoogde zee-activiteit voor een deel opgeruimd, waarna vanaf circa 1000 na Chr. Onder invloed van veranderende zeestromingen en de wind de hogere, 'jonge' duinen werden gevormd. De duinen beschermen het achterliggende land tegen de zee. Tussen Den Haag en Hoek van Holland vormen de duinen echter een vrij smalle en lage strook, waardoor aanvullende bescherming noodzakelijk is in de vorm van een zanddijk. Andere delen van de duinen waren breed genoeg voor bijvoorbeeld kleinschalige landbouw, vanaf de 17e eeuw. Later werden de duinen

ook gebruikt voor de drinkwaterwinning en vond de aanleg plaats van bos en winddijken om verstuingen tegen te gaan.

Het strandwallen- en strandvlaktenlandschap werd van ongeveer 5000 tot 3000 jaar geleden gevormd. Daarmee is dit het oudste landschap van de provincie Zuid-Holland. Op de strandwallen ontstonden de 'oude' duinen. De gebieden tussen de strandwallen, de strandvlakten, werden opgevuld met veen en klei. Vanaf de 18e eeuw werden de strandwallen afgegraven ten behoeve van stadsuitbreidingen en wegeaanleg. Om het zand af te voeren werden zanderijvaarten gegraven. Zo ontstond het zanderijlandschap. In de 19e eeuw vond op grote schaal ontzanding plaats voor de kalkzandsteenfabricage. De ontzande gebieden werden in cultuur gebracht voor de bloembollenteelt, waartoe verregaande egalisatie en fijnmazige ontwatering plaatsvond. Het strandwallen- en strandvlaktenlandschap komt voor in de regio's Den Haag en Duin- en Bollenstreek.

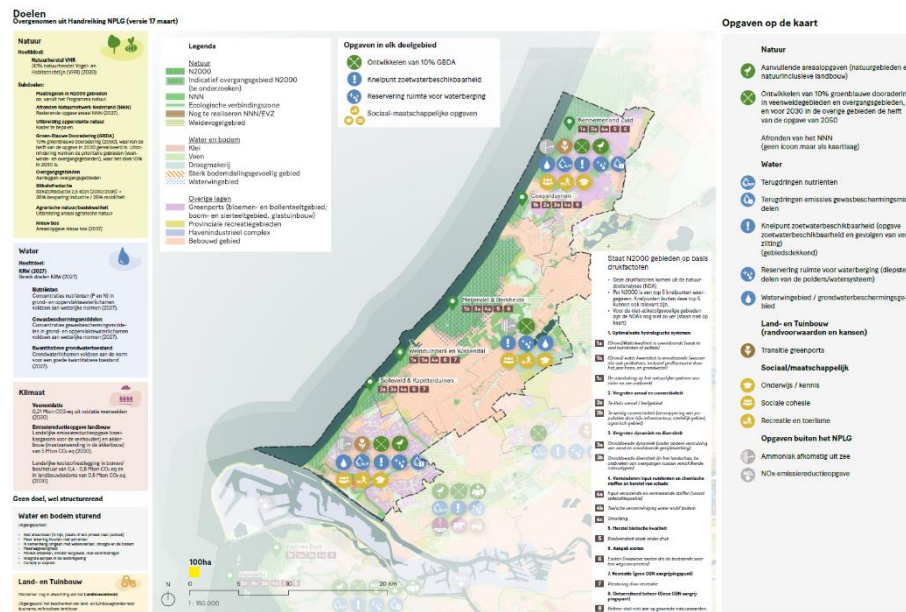
Achter de duinen, op de oude strandwallen liggen landgoederen vaak bij elkaar in de vorm van landgoederenzones, zoals de landgoederenzone bij Wassenaar. Landgoederen dragen bij aan de landschappelijke en recreatieve waarde van hun omgeving. Een vrije ligging en zichtassen zijn daarbij belangrijk. Voor bescherming van de relatie tussen het landgoed en de omgeving van het landgoed zijn door de provincie Zuid-Holland zogenaamde landgoedbiotopen vastgesteld.

Opgaven

Hieronder is de opgavekaart van Kust en Duinen weergegeven. Hier staan de opgaven per deelgebied weergegeven. Op de opgavekaart

staan naast de opgaven per deelgebied ook de doelen kort beschreven. De verschillende opgaven worden na de opgavekaart kort nader toegelicht. De opgavekaart staat, samen met nadere uitwerking van onderstaande opgave, groter opgenomen in **bijlage X**.

Opgavekaart Kust en Duinen

Natuur

De vijf Natura 2000-gebieden gevestigd in Kust en Duinen vallen allen onder het typen Duinen. Het meest essentiële proces in de duinen, de dynamiek door verstuiving en duinvorming, is grotendeels verloren gegaan door vastlegging van de kust, stikstofdepositie en het wegvallen van historisch gebruik. Het Kust- en Duinengebied bevat veel kwetsbare natuur en kent in het hele

gebied een hoge druk op biodiversiteit en waterkwaliteit. Deze druk is afkomstig van stikstof (NOx), ammoniak (NH3), recreatie en gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten uit de land- en tuinbouw. De opgaven richten zich op het herstellen, versterken en uitbreiden van de natuur, op het verbeteren van de waterkwaliteit, ruimte voor waterkwantiteit ten behoeve van de zoetwater beschikbaarheid en waterberging en op de transitie naar volhoudbare land- en tuinbouw die toewerkt naar en toekomstgericht, duurzaam en circulair systeem. In het licht van de NPLG-doelen is natuurherstel en -ontwikkeling, samen met verbetering van de waterkwaliteit, dominant in het Kust en Duinengebied.

Het gebied wat getypeerd staat als Kust en Duinen bevat vijf Natura 2000 gebieden te weten Solleveld en Kapittelduinen Westduinpark en Wapendal, Meijndel en Berkheide, Coepelduynen en het Zuid-Hollandse deel van Kennemerland-Zuid. Deze Natura 2000-gebieden vallen allemaal onder het type Duinen, waarvoor het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) kernopgaven heeft geformuleerd. Deze zijn vastgesteld in het Natura 2000 doelendocument (LNV, 2006). LNV stelt dat het meest essentiële proces in de duinen — de dynamiek door verstuiving en duinvorming — grotendeels verloren is gegaan. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn vastlegging van de kust, stikstofdepositie en wegvallen van historisch gebruik. Voor een goede staat van instandhouding van de Duinen, stelt LNV daarom de volgende kernopgaven:

- Realiseren van een samenhangend landschap;
- Behouden en herstellen van rust en donker voor fauna;

- Versterken van de samenhang met Natura2000-gebieden van de typen Noordzee, Wadden, Delta, Meren en Moerassen.

In kerngebied Kust en Duinen komt 30 tot 50% van de stikstofdepositie uit het buitenland. Door de dominante windrichting uit het Zuidwesten waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting Natura 2000-gebieden in Zuid-Holland, met name in de duinen. Ook zijn delen van de depositie afkomstig van woningen, bedrijven en mobiliteit (15-25%), afkomstig van de zeescheepvaart (10-15%) en is een deel (10-20%) niet te verklaren. 10 tot 20% van de depositie wordt veroorzaakt door de land- en tuinbouw.

De stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in kerngebied Kust en Duinen staan er qua stikstofbelasting redelijk voor. Alleen het gebied Solleveld en Kapittelduinen is behoorlijk overbelast. De andere Natura 2000-gebieden in kerngebied Kust en Duinen staan er redelijk goed voor met betrekking tot stikstofbelasting.

Er is in de natuurdoelanalyses een kwalitatieve analyse gemaakt van de kwaliteit van de aanwezige oppervlaktes van de habitattypen. De belangrijkste knelpunten zijn: beschikbare ruimte, stikstofdepositie (verzuring, vermesting, eutrofiëring), vergrassing en verstruweling, beperkte verstuiwingsdynamiek, lage konijnenstand, overbegrazing (door onder andere damherten), gebrek aan rust, aanwezigheid van gebiedsvreemde plantensoorten (Japanse duizendknoop, Amerikaanse vogelkers, rimpelroos etc).

Kust en Duinen bestaat voor het NNN uit de deelgebieden Bollenstreek, Den Haag en Westland. Door verstedelijking, aanleg van nieuwe infrastructuur en intensief agrarisch gebruik

(bollenteelt) staat de natuur in dit gebied onder druk. In het gebied liggen een aantal verbindingzones en kleinere natuurgebieden, waarvan de grootste de Korte Bonnen bij Hoek van Holland is.

De regio Kust en Duinen is gevarieerd en herbergt veel te beschermen soorten, zoals de roerdomp, zandhagedis, boomklever en nachtegaal. Veel soorten hebben hun leefgebied in de duingebieden langs de kust die beschermd zijn als Natura2000-gebied of in de landgoederen daarachter die veelal begrensd zijn als NNN. Hier leven veel soorten die afhankelijk zijn van oude bossen. Voor sommige soorten uit de groep van akkervogels is de Bollenstreek nog een relevant leefgebied.

Kenmerkende bostypen van Kust en Duinen zijn:

- Landgoederenbos in binnenduintrand
- Duinbossen (alleen zand in duingebieden)
- Laagveenbos op natte lage delen in de polders. Een mooie referentie is oude bosgroeiplaats in de Duivenvoordse-Veenzijdse polder. Dit is een A locatie bos, dat al voor 1850 aanwezig was.

Water

De kustzone kent zandgronden (duinen), zeeklei en veen. Het duingebied combineert meerdere functies: kustverdediging, natuur, recreatie en drinkwaterproductie. In de duinen wordt rivierwater geïnfiltreerd voor de productie van drinkwater. Door deze infiltratie zijn natte duinvalleien ontstaan, die echter ook gevoelig zijn voor verdroging. De balans tussen alle functies is kwetsbaar. Drinkwaterbedrijven zoeken naar alternatieve bronnen voor

drinkwaterproductie omdat de huidige productiecapaciteit onvoldoende is om de verstedelijkingsopgave te kunnen faciliteren.

Ook in de rest van het kustgebied is het woekeren met de ruimte. Door de hoge mate van verstedelijking is het gebied gevoelig voor wateroverlast. De gevoeligheid voor wateroverlast is vooral groot in het Westland, dat behalve veel verharding ook te maken heeft met bodemdaling.

Behalve de zoetwaterbel onder de duinen is het grondwater in het kustgebied brak. Door zeespiegelstijging zal de kweldruk toenemen en zal ook de verzilting via schutsluizen toenemen. De mogelijkheid om het zout weg te spoelen neemt af door veranderende rivierafvoer en door toename van de watervraag in andere gebieden.

Waterbeschikbaarheid is op de langere termijn problematisch: de provinciale vraag neemt toe, terwijl de kwantiteit achteruitgaat door klimaatverandering. Deze toenemende vraag noodzaakt tot een uitbreiding van de capaciteit. Hiervoor zijn nieuwe locaties nodig die een ruimteclaim in het gebied zullen leggen. Onttrekking van grondwater komt steeds meer onder druk te staan, onder andere in relatie tot bodemdaling.

Klimaat

Klimaatverandering en dan in het bijzonder zeespiegelstijging is een uiterst relevante opgave voor de kust. De duinen bieden bescherming als zeewering. De veiligheid is vooralsnog op orde, maar voor de lange termijn zijn nieuwe strategieën noodzakelijk. Strategieën waarbij de duinen als zeewering mee kunnen groeien

met de stijgende zeespiegel. Dit heeft uiteraard direct gevolgen voor de inrichting en het gebruik van het strand.

Het duingebied biedt mogelijkheden om schoon zoet kwelwater vast te houden en om water uit piekbuien vast te houden. Dit water kan gebruikt worden tijdens drogere perioden. Zo krijgt het duingebied meer een sponsfunctie. Het vasthouden van kwel- en regenwater is goed voor de waterkwaliteit, de beschikbaarheid van water in drogere perioden en de natuurkwaliteit. Daarbij biedt het tegendruk voor de duinen doordat verzilting van duinen door zoute kwel vanuit zee voorkomen wordt en doordat de drinkwatervoorraad wordt veiliggesteld.

Land- en tuinbouw

In Kust en Duinen bevinden zich twee van de zes nationale Greenports: West-Holland en de Duin- en Bollenstreek. De Greenports in Zuid-Holland hebben een toegevoegde waarde en werkgelegenheid die vergelijkbaar is met de mainports Rotterdam en Schiphol. Om ook in de toekomst concurrerend te blijven is de opgave voor het cluster om meer te doen met dezelfde hoeveelheid ruimte en met minder energie en water. We werken met de sector aan de transitie naar een toekomstbestendige en duurzame agrarische bedrijfsvoering die toonaangevend en innovatief opereert. In beide Greenports wordt hierop ingezet met ruimtelijk economische ontwikkel strategieën. Bij die transitie is water van goede kwaliteit van groot belang om gewassen gezond te houden. Agrarisch ondernemers hebben daar zelf invloed op. Met de juiste aanpak kunnen zij de waterkwaliteit, biodiversiteit en ecologie op en om het eigen bedrijf verbeteren. De kwaliteit van de bodem is daar nauw mee verbonden. Naast de tuinbouw zijn er andere agrarische

functies in Kust Duinen zoals veeteelt, met name in de deelgebieden Duin, Horst en Weide en de Duin- en Bollenstreek. Ook voor deze groep grondeigenaren en landgebruikers is een transitie naar een toekomstbestendige en duurzame agrarische bedrijfsvoering aan de orde. De ambitie van de provincie is om de balans tussen economie, bodem, water, natuur, recreatie en biodiversiteit op orde te krijgen.

Sociaal en maatschappelijk

De opgaven onderwijs/ kennis, sociale cohesie en recreatie en toerisme volgen niet rechtstreeks uit de doelen van het NPLG/ ZH-PLG. Zij hebben echter wel een nauwe relatie met de opgaven natuur, water, klimaat en land- en tuinbouw en worden daarom als relevante meekoppel-opgaven gezien, daar waar zij bijdragen aan het doelbereik van het ZH-PLG. Met name recreatie is vanuit twee gezichtspunten te benaderen; het is een opgave in de zin van recreatiedruk op natuur(gebieden) maar biedt kansen als oplossingsrichting door nieuwe recreatierruimte te ontwikkelen of bestaande recreatiegebieden kwalitatief te verbeteren.

2.3.3 Opgaven in Veenweidengebied

Karakteristieken

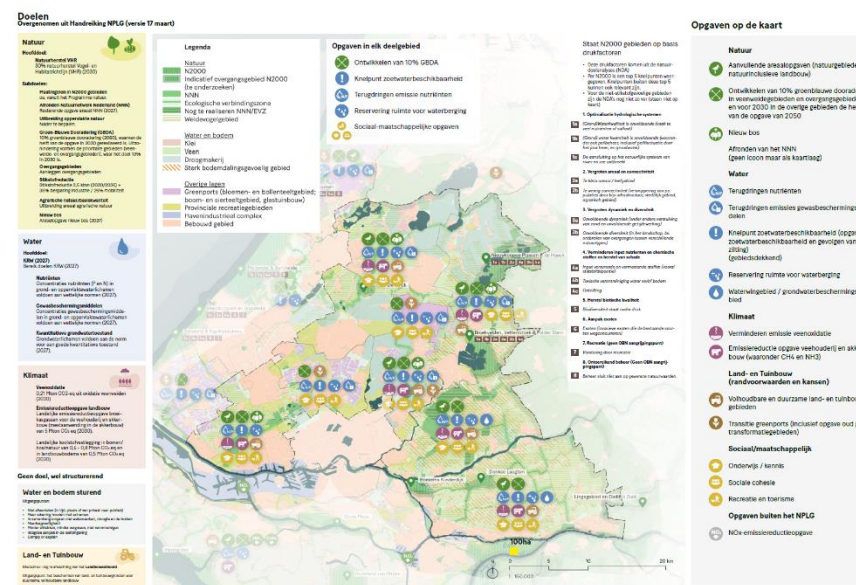
In kerngebied Veenweiden komen vooral veenontginningen voor. Deze zijn vanaf de 11de eeuw ontstaan, toen vanaf een ontginningsbasis (rivier of gegraven wetering, de veenwildernis systematisch werd ontgonnen. Zo ontstond een verkaveling die nog altijd karakteristiek is voor het veenlandschap: lange (smalle) stroken, van elkaar gescheiden door afwateringsloten, met de boerderij op de kop van de kavel. De stroken liggen evenwijdig aan

elkaar of vormen een waaiër, als ze uitgezet zijn vanaf een kronkelende rivieroever. Vanaf de 16de eeuw werd het veen plaatselijk op grote schaal tot onder de waterspiegel afgegraven ten behoeve van de turfwinning. Hierdoor ontstonden veenplassen.

Opgaven

Hieronder is de opgavekaart van kerngebied Veenweiden weergegeven. Hier staan de opgaven per deelgebied weergegeven. Op de opgavekaart staan naast de opgaven per deelgebied ook de doelen kort beschreven. De verschillende opgaven worden na de opgavekaart kort nader toegelicht. De opgavekaart staat, samen met nadere uitwerking van onderstaande opgave, groter opgenomen in **bijlage X**.

Opgavekaart Veenweide gebieden

Natuur

Hoewel de Veenweiden een cultuurlandschap vormen, is de natuur onlosmakelijk verbonden met dit landschap. In het Veenweidegebied liggen vijf Natura 2000-gebieden waarvan twee, Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Vettenbroek & Polder Stein, stikstofgevoelig zijn. In alle gebieden hebben we robuuste ecosystemen met een rijke biodiversiteit nodig, voor zowel een toekomstbestendige landbouw als het behoud van de kwaliteit van het landschap. In de huidige situatie staat de natuur echter onder druk. In de Veenweiden moeten nog veel verbindingszones worden gerealiseerd. Ook liggen in de Veenweiden nog veel kleine gebiedjes die nog niet zijn gerealiseerd.

In het veenweidegebied liggen vijf Natura 2000-gebieden, waarvan de eerste twee gebieden stikstofgevoelige gebieden zijn: Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (stikstofgevoelig), Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (stikstofgevoelig), De Wilck, Boezems Kinderdijk en Donkse Laagten. Daarnaast worden twee uiterwaarden in Lingegebied & Diefdijk Zuid tot het kerngebied Veenweide gerekend. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Boezems Kinderdijk bestaan grotendeels uit rietland en moeras, de overige gebieden uit graslanden (veenweide). Alle gebieden zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is daarnaast aangewezen als Habitatrictlijngebied. Geen enkel gebied is aangewezen voor broedende weidevogels, hoewel daarvoor wel een grote opgave geldt in het veenweidegebied.

De Natura 2000-gebieden in het veenweidegebied vallen onder het landschapstype Meren en moerassen (laagveen en zeeklei). In het

doelendocument (LNV, 2006) zijn daarvoor de volgende kernopgaven geformuleerd:

- Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor grasetende watervogels en meervleermuizen;
- Evenwichtig systeem met betrekking tot waterkwaliteit, waterkwantiteit en hydromorfologie;
- Compleetheid in tijd en ruimte van verschillende verlandingsstadia;
- Plas-drassituaties voor vogels en Noordse woelmuis;
- Herstel van overjarig riet voor moerasbroedvogels en Noordse woelmuis;
- Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming van vochtige graslanden, waaronder blauwgrasland en Kievitsbloemhooiland;
- Voldoende rui- en rustplaatsen voor watervogels.

In kerngebied Veenweiden is ongeveer de helft van de stikstofdepositie afkomstig uit de land- en tuinbouw. Daarnaast is ca. 30% van de stikstofdepositie afkomstig uit het buitenland. Industrie kent een bijdrage van 3% aan de stikstofdepositie, voor wegverkeer is dit 7%.

De Veenweiden bestaat naast de programma's Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke uit de deelgebieden Alphen-Leiden, Midden-Delfland, Waddinxveen-Zuidplas en de Alblasserwaard. In het gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en het gebied de Linge & Diefdijk Zuid wordt de kritische depositiewaarde overschreden. Een aanzienlijk deel van deze gebieden (53%) is overbelast.

Uit de natuurdoelanalyses volgen als belangrijkste knelpunten onder andere onvoldoende waterkwaliteit, peilbeheer, stikstofdepositie, oeverafkalving, onvoldoende oppervlakte broedgebied voor moerasvogels (bijv. roerdomp, zwarte stern en porseleinhoen) en betreding en vraat door ganzen.

In de Veenweiden moeten nog veel verbindingszones gerealiseerd worden. Ook liggen in het Veenweidegebied nog veel kleinere gebiedjes die nog niet zijn gerealiseerd. Grotere, nog te realiseren gebieden zijn de Groene Waterparel, Polder Blokweer en Achterwaterschap-West.

Het veenweidegebied heeft hoge waarden op het gebied van soorten van grasland, water en oevers en moeras. Weidevogels komen in grote delen voor, maar zijn ondanks vele inspanningen de laatste decennia sterk in aantal achteruitgegaan. Een voorbeeld hiervan is de grutto. Sommige soorten van waterrijke milieus zoals otter en bever, zitten in de lift, maar de waterkwaliteit is nog niet op orde. Ook een soort als groene glazenmaker staat er slecht voor.

Kenmerkende bostypen voor het veenweidegebied zijn:

- Laagveenbos. Dit is (ook Europees gezien) een zeldzame bostype. In vroeger eeuwen bestond Zuid-Holland voor een groot deel uit laagveenbos en hieruit zijn destijds dikke veenpakketten ontstaan. Op dit moment is het oppervlak zeer gering.
- Grienden (wilgen die regelmatig worden geoogst).
- Kleine bosjes en landschapselementen in het veenweidegebied zijn waardevol voor diverse dieren, waaronder de spotvogel.

Water

Wat betreft de natuurdoelen liggen er, naast het versterken van de biodiversiteit en natuurgebieden en het beperken van de stikstofuitstoot, opgaven voor het verbeteren van de waterkwaliteit en het tegengaan van verdroging. Er is een sterke relatie met de opgaven voor de KRW en bodemdaling. In het veenweidegebied is bodemdaling een belangrijk thema. In het klimaatakkoord krijgt bodemdaling specifiek aandacht. Hierdoor is de samenwerking in sommige deelgebieden al enkele jaren geleden, voor het ZH-PLG, gestart. De bodemdaling wordt in de Gebiedsfoto **in bijlage x** verder toegelicht.

Specifiek voor veenweiden geldt dat het beperken van droogleggingen extra eisen stelt aan het waterbeheer en -systeem. Want voor het verhogen van het grondwaterpeil is zoet water nodig. De robuustheid wordt ook steeds belangrijker omdat we door de klimaatverandering vaker te maken hebben met zowel droogte als wateroverlast. Een ander aandachtspunt is de aanwezigheid van veendijken. Deze zijn als een spons; als hij uitdroogt schuift deze gemakkelijk aan de kant. Peilbeheer is noodzakelijk voor de stabiliteit van deze regionale keringen. In droge zomers is peilbeheer de belangrijkste reden om water in te laten. Op warme dagen kan wel een cm waterpeil per dag verdampen en dat wordt aangevuld door water in te laten uit de grote rivieren. Andere functies profiteren daarvan mee, maar in tijden van watertekort kunnen beperkingen aan het gebruik door andere functies worden ingesteld.

Klimaat

Een groot deel van de emissie uit onze veenbodems, circa 60% procent, vindt plaats in de twee veenweidegebieden Alblasserwaard en Krimpenerwaard. De bulk van de Zuid-Hollandse opgave ligt dan ook in het kerngebied Veenweiden. Een klein deel van de opgave ligt in de andere kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta (zie tabel hieronder). Een deel hiervan is natuurgebied, een deel ligt onder een beschermend kleidek en een klein deel oxideerbaar veen is in gebruik is als landbouwgebied.

In het veenweidegebied zijn CO₂-emissie door bodemdaling, het watersysteem en het landgebruik onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zo zijn de meest voor de hand liggende maatregelen voor het beperken van de CO₂-emissie uit veen gekoppeld aan een hoger (grond)waterpeil en dat is weer gekoppeld aan een daarbij passend bovengronds landgebruik. Bij keuzen die we maken om de CO₂-emissies uit veen te remmen, moeten we er ons bewust van zijn dat dit gevolgen kan hebben voor het watersysteem en/of landgebruik waar óók iets mee moet, zoals: 1) de aanvoer van voldoende water in de zomer (goede zoetwaterbeschikbaarheid), 2) het beheersen van wateroverlast, 3) een goede inrichting van het watersysteem, 4) de zorg voor de waterkwaliteit en 5) het verdienvermogen of waardering van het huidige (landbouwkundig) grondgebruik.

Het terugdringen van emissies uit veenbodems (met 1,0 Mton) is slechts een deel van de totale klimaatopgave voor landbouw en landgebruik. In totaal omvat de 'taakstellende opgave' een afname van 3,5 Mton CO₂-equivalenten. Sectorspecifieke maatregelen voor landbouw en glastuinbouw (elk minimaal 1,0 Mton) hebben hierin

een grote rol. De landbouwopgave komt grotendeels voor rekening van de veehouderij. Op het melkveebedrijf is methaan een belangrijk broeikasgas. Dat komt vrij bij de stofwisseling van koeien. Melkveehouders in het veenweidegebied hebben dus te maken met een klimaatopgave voor zowel de bedrijfsvoering als voor de veengronden.

Land- en tuinbouw

We werken aan een vitaal veenweidegebied met een duurzame toekomst voor de agrarische sector in het gebied. Door het agrarisch natuur- en landschapsbeheer door te ontwikkelen door het breder open te stellen, de vergoedingen te verhogen en over langere tijd zeker te stellen, kan veel natuur- en milieuwinst op de agrarische bedrijven geboekt worden. We zoeken toekomstperspectief voor agrarische bedrijven en tegelijkertijd willen we natuur en waterkwaliteit verbeteren en de uitstoot van broeikasgassen verminderen om klimaatverandering af te remmen.

Sociaal en maatschappelijk

De opgaven onderwijs/ kennis, sociale cohesie en recreatie en toerisme volgen niet rechtstreeks uit de doelen van het NPLG/ ZH-PLG. Zij hebben echter wel een nauwe relatie met de opgaven natuur, water, klimaat en land- en tuinbouw en worden daarom als relevante meekoppel-opgaven gezien, daar waar zij bijdragen aan het doelbereik van het ZH-PLG. Met name recreatie is vanuit twee gezichtspunten te benaderen; het is een opgave in de zin van recreatiedruk op natuur(gebieden) maar biedt kansen als oplossingsrichting door nieuwe recreatieruimte te ontwikkelen of bestaande recreatiegebieden kwalitatief te verbeteren.

3. Hoe we onze doelen bereiken

Als provincie werken we samen met partners gebiedsgericht aan een nieuwe balans tussen ecologie en economie in het landelijk gebied. We realiseren ons dat we in verschillende rollen een bijdrage leveren aan de opgaven en het doelbereik. Hoe we deze rollen invullen, hoe we samenwerken en gebiedsgericht aan oplossingen werken, beschrijven we in dit hoofdstuk. Ook lichten we toe hoe we faseren en prioriteren en beschrijven we welke instrumenten we in kunnen zetten om de doelen voor het landelijk gebied te bereiken.

3.1 Onze rol als gebiedsautoriteit én gebiedspartner

De provincie vervult een rol als gebiedsautoriteit én als gebiedspartner. Als gebiedsautoriteit sturen we op de samenhang tussen de opgaven in het landelijk gebied, op een integrale en gebiedsgerichte afweging van maatregelen en projecten die bijdragen aan het doelbereik en nemen we besluiten over de

verdeling van financiële middelen. We geven kaders mee over wat wel en niet kan, bijvoorbeeld in de ruimtelijke inrichting, en sturen op de fasering, programmering en budgettering van maatregelen en projecten. Ook kunnen we bepaalde instrumenten inzetten vanuit onze rol als bevoegd gezag.

Als gebiedspartner werken we tegelijkertijd samen met andere overheden en maatschappelijke partners op gelijkwaardige voet. We dragen bij aan de best mogelijke oplossingen voor een gebied en zetten onze kennis, kunde en mogelijkheden in voor het algemeen belang van het Zuid-Hollands landelijk gebied.

Deze rollen kunnen soms conflicteren omdat we als provincie enerzijds werken aan de beste oplossingsrichtingen voor een gebied en anderzijds afwegingen moeten maken op de schaal van Zuid-Holland in de zin van effectiviteit en verdeling financiële middelen. We willen een betrouwbare partner zijn in de regio en hechten veel waarde aan het opbouwen van relaties en draagvlak. Dit kost tijd. Vanaf het begin van dit proces leggen we de nadruk op een zorgvuldig proces. Hoe we dat doen wordt hieronder nader beschreven.

3.2 Samenwerkingsprincipes

Voor de invulling van onze rol als gebiedsautoriteit en als gebiedspartner hanteren we een aantal principes. Als provincie benutten we deze principes in de wijze waarop we samen met partners werken aan de ontwikkeling van het landelijk gebied. Deze principes zijn de rode draad voor de programmatische aanpak die

hierna beschreven wordt. De samenwerkingsprincipes zijn onder meer gebaseerd op het provinciaal Omgevingsbeleid.

Onze samenwerkingsprincipes zijn:

- We werken integraal aan opgaven en doelen;
- We werken met een brede blik aan een toekomstperspectief voor de lange termijn;
- We werken adaptief en gaan aan de slag ondanks onzekerheden en veranderende omstandigheden;
- We bieden ruimte voor maatwerk en benutten initiatieven uit het gebied
- We leren continu en ontwikkelen nieuwe kennis

We werken integraal aan opgaven en doelen

Integraal werken betekent dat we werken aan oplossingen die bijdragen aan meerdere opgaven en doelen en niet aan oplossingen voor een enkele opgave of doel. We geven prioriteit aan maatregelen en projecten of een combinatie daarvan die aan meerdere opgaven en doelen bijdragen en nemen liever geen besluiten die maar één opgave of doel bevorderen.

We werken met een brede blik aan een toekomstperspectief voor de lange termijn

Werken aan opgaven en doelen kan niet zonder een toekomstperspectief voor het gebied. Daarom werken we parallel aan opgaven en doelbereik ook aan het totale toekomstperspectief van elk uniek gebied. Bij het werken met een brede blik krijgt de integraliteit van de opgaven op het vlak van natuur, water, klimaat en land- en tuinbouw expliciet aandacht. Daarbij wordt waar mogelijk en nodig ook de koppeling gelegd met de andere opgaven uit de ruimtelijke puzzel zoals energie, wonen en mobiliteit, hierdoor kan meerwaarde worden gerealiseerd en komen meer oplossingsrichtingen in beeld.

We werken adaptief en gaan aan de slag ondanks onzekerheden en veranderende omstandigheden

Nog niet alles is helder en duidelijk, maar in veel gevallen is de richting al wel duidelijk.

Door adaptief te werken kunnen we al effectief aan de slag ondanks de aanwezige onzekerheden en veranderende omstandigheden. Zoals gezegd weten we namelijk nog niet alles en hebben we op veel onzekerheden geen of beperkt invloed. Adaptief werken betekent dat we zo veel mogelijk al aan de slag gaan met wat al kan en moet, regelmatig evalueren en tussentijds de doelen, strategie en plannen aanscherpen wanneer dat nodig en mogelijk is. Naarmate we meer kennis en ervaring opdoen, kunnen we de aanpak verder verfijnen en verrijken met nieuwe en concretere maatregelen en projecten. We benutten zo continu nieuwe kennis en inzichten uit de

gebiedsprocessen en door de wisselwerking met het Rijk. Het ZH-PLG is dus een meerjarenprogramma dat minimaal jaarlijks wordt bijgesteld om actueel te houden.

We bieden ruimte voor maatwerk en benutten initiatieven uit het gebied

Omdat ieder gebied anders is, zowel qua gebiedskenmerken als organisatorisch bieden we ruimte voor maatwerk per deelgebied. We hanteren weliswaar dezelfde werkwijze qua programmatische aanpak per deelgebied maar daarbinnen houden we rekening met de verschillen tussen de deelgebieden en het zwaartepunt van de opgaven. Naast maatschappelijke en bestuurlijke urgentie is daarbij ook van belang of er energie en beweging bij gebiedspartners is om met maatregelen en projecten aan de slag te gaan. De uitvoering van elke opgave kent zijn eigen proces en dynamiek. Daarbij is het de kunst te schakelen tussen energie en beweging vanuit het gebied en het halen van de doelen.

We leren continu en ontwikkelen nieuwe kennis

Als provincie ontwikkelen we een aanpak om het lerend vermogen en het ontwikkelen van nieuwe kennis in de gebiedsprocessen handen en voeten te geven. Dit is essentieel voor een gebiedsgerichte aanpak en de transitie van het landelijk gebied in het algemeen.

3.3 Programmatische aanpak per deelgebied

Aan een programma-aanpak ligt een integrale gezamenlijke opgave – thematisch of gebiedsgericht - ten grondslag. Programmasturing

wordt ook toegepast om individuele maatregelen en projecten in samenhang te ontwikkelen en uit te voeren. Anders dan bij een project - waar het te behalen resultaat voorop staat - wordt in een programma gestuurd op specifieke programmadoelen (of acties) en op de samenhang daartussen. Afwegingen kunnen meer en beter in samenhang met andere doelen, acties, projecten en/of maatregelen gemaakt worden. De programma-aanpak is een manier om invulling te geven aan meer opgavegericht, adaptief en flexibel werken. We werken met deze insteek toe naar zestien deelgebiedsprogramma's.

De opgaven en doelen waar we voor staan vragen veel tijd en maatwerk in deelgebieden. Tegelijkertijd zijn de opgaven urgent en moeten doelen al op relatief korte termijn, tussen nu en 2030, gerealiseerd worden. Daarom werken we langs twee lijnen:

1. Tot eind 2025 gebiedsgericht uitwerken van uitvoeringsarrangementen en perspectief per deelgebied
2. Vanaf 2023 doorlopend uitvoering geven aan “low regret” en koploper projecten en maatregelen

3.3.1 Uitvoeringsarrangementen en perspectief per deelgebied

De gebiedsgerichte aanpak van het ZH-PLG is een samenspel van het realiseren van doelstellingen en het behartigen van gebiedsbelangen. Dat vraagt om een sturingsmechanisme met een heldere fasering en duidelijke besluitvormingsmomenten voor de uitwerking en uitvoering van maatregelen en projecten. Hiervoor hanteren we een systematisch gestructureerde aanpak in lijn met de NPLG handreiking voor gebiedsprogramma's.

Een systematische aanpak helpt ons met overzicht over de voortgang van alle maatregelen en projecten die bijdragen aan de doelstellingen voor het landelijk gebied, wie verantwoordelijk is voor welk project over de jaren heen en de besteding van middelen. Het biedt ons ook de mogelijkheid om gestructureerd samen met gebiedspartners te werken aan een landelijk gebied waar ecologie en economie met elkaar in balans zijn. Partijen zetten in op duurzame, ecologisch, maatschappelijk en bedrijfsmatig verantwoorde investeringen. Daarbij wordt gekeken waar natuur, water, klimaat, land- en tuinbouw en ruimtelijk-economische opgaven elkaar raken en duurzaam kunnen versterken. Zo benutten partijen elkaars ambitie, daadkracht en kennis en wordt tot betere oplossingen gekomen. Dit is hard nodig. Want de opgaven zijn complex, de ruimte is schaars en de toekomst onzeker. Partijen hebben elkaar nodig om de vraagstukken strategisch en integraal aan te pakken. Dit gebeurt op basis van een gezamenlijke analyse. Iedereen draagt hieraan bij vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid. Samen worden plannen van papier naar de uitvoering gebracht. Stap voor stap (adaptief) met de opgaven centraal en met een gezamenlijk perspectief. Er wordt samengewerkt op basis van vertrouwen, gebiedspartners stemmen acties en investeringsbeslissingen af en pakken door tot het resultaat staat.

Deze systematische gestructureerde aanpak beslaat het hele proces van aanscherpen van de opgave tot en met de realisatie. En met een doorkijk naar beheer en onderhoud daar waar maatregelen en projecten daarom vragen.

Uitvoeringsarrangementen

Dit betekent dat we met gebiedspartners in fasen toewerken naar een steeds concretere invulling van de opgave. Iedere fase eindigt met een politiek-bestuurlijke beslissing over het vervolg:

NB: deze fasering betekent niet dat we in de verkenningfase geen maatregelen en projecten uitvoeren. We werken ondertussen voort aan bijvoorbeeld de KRW uitvoeringsprogramma's en realisatie van het NNN.

Per fase gaan we in op het proces, de aard van de beslissingen en de eisen om voor een financiële bijdrage van het Rijk in aanmerking te komen. Het formele vertrekpunt voor een verkenning is de Startbeslissing. Deze werken we in het najaar per deelgebied uit en maken we formeel onderdeel van de vaststelling van het ZH-PLG in Q1 2024. In de startbeslissing leggen we per deelgebied vast welke opgave(n) centraal staan en wat de reikwijdte van de oplossingsrichtingen is. Daarnaast leggen we vast hoe we omgaan met deadlines van de doelen en opgaven, wat moet eerst en hoe werken we daarnaar toe en met wie. We kunnen immers voor doelen die in 2027 klaar moeten zijn niet de hele verkenningfase tot eind

2025 afwachten. In de startbeslissing staat ook welke partijen deelnemen en hoe zij de taken, rollen en bevoegdheden verdelen.

In de verkenning waar we tot eind 2025 de tijd voor nemen zoeken de deelnemende partijen vervolgens slimme oplossingen voor de gezamenlijke opgaven en maken zij inzichtelijk in welke mate zij een bijdrage leveren aan natuur, water en klimaat doelstellingen.

Dat kan uitmonden in een voorkeursbeslissing: een goed onderbouwde keuze voor de beste oplossingen, de juridische route en de financieringswijze. Deze set aan oplossingsrichtingen vormen tezamen het deelgebiedsprogramma.

In de planuitwerking werken we samen met gebiedspartners de oplossingsrichtingen concreet uit naar uitvoeringsarrangementen: een samenhangende set van maatregelen en projecten die dusdanig ver uitgewerkt worden dat gestart kan worden met de realisatie. De projectbeslissing maakt de weg vrij voor de realisatie.

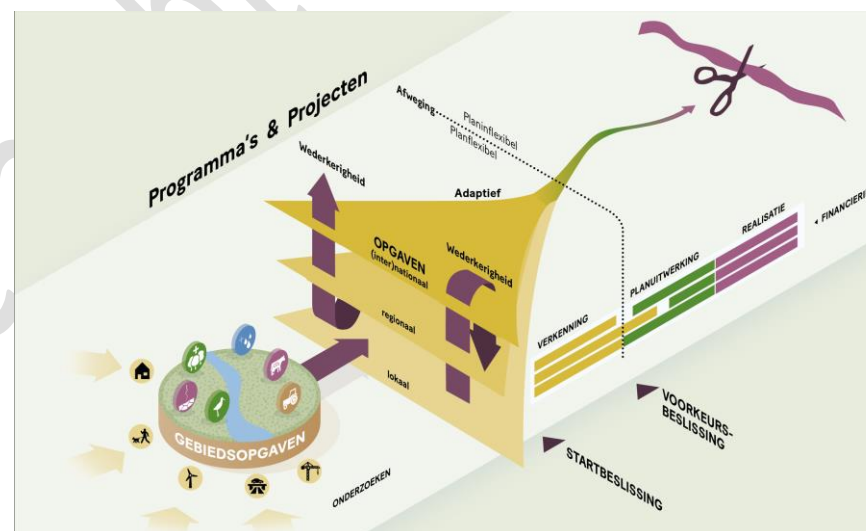
Adaptief programmeren

Een adaptieve aanpak is nodig als er onzekerheden zijn of als de uitvoering op de lange termijn is gepland (meer dan 10 jaar na de Voorkeursbeslissing). Dit houdt in dat slim wordt omgegaan met onzekerheden en kansen, door deze te onderkennen en transparant mee te nemen in de besluitvorming. Zo kan worden meebewogen met ontwikkelingen. Dit gebeurt door niet te doen of de toekomst al vast ligt, maar een stap voor stap aanpak te hanteren.

En daarmee ruimte te creëren om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en veranderende inzichten. Tegelijkertijd moet het

mogelijk zijn robuuste afspraken te maken voor lange termijn realisatie.

In de figuur is te zien hoe het principe van adaptief programmeren doorwerkt in het besluitvormingsproces. Kernpunten zijn: de opgaven centraal stellen (in plaats van een oplossing) en maximale flexibiliteit creëren voor bijsturing in de besluitvorming.

Perspectief

Parallel aan het opwerken van de uitvoeringsarrangementen werken we met gebiedspartners aan het toekomstperspectief voor het deelgebied die de gewenste transitie gaat bewerkstelligen en bijdraagt aan de sociaaleconomische vitaliteit van het gebied.

Veel doelen zijn nog niet bekend en discussies over doelen lopen ook op landelijk niveau door. We richten ons op beweging en wat daarvoor nodig is, omdat wachten op een helder punt van aankomst tijd kost die we niet hebben. We herkennen dat een lange termijn transitie niet een uitgetekend pad vraagt, maar beginnen met doen en de randvoorwaarden realiseren die daarvoor nodig zijn. We richten ons in de samenwerking met gebiedspartners daarom ook op beweging in plaats van aankomst en zorgen dat onze interventies en instrumenten beweging stimuleren. Het is een kwestie van samen ontdekken, ontwikkelen, groeien en successen boeken.

3.3.2 We geven uitvoering aan “low regret” en koploper projecten en maatregelen

We starten niet vanaf nul. Lopende programma's voor onder andere KRW en NNN maken we af. Ook gaan we door met ondersteuning van innovatieve projecten en samenwerking zoals Groene Cirkels en fieldlabs.

Daarbovenop willen we samen met onze partners in beweging komen door continu projecten te ontwikkelen die uitgevoerd kunnen worden als “low regret” vooruitlopend op de uitkomsten van de verkenningsfase. Afgelopen jaar hebben we ca 80 projectinitiatieven geïdentificeerd die we verder kunnen brengen richting uitvoering als onderdeel van de maatregelen (zie hoofdstuk XX).

Low regret zijn projecten en maatregelen waarvan we weten dat zij bijdragen aan de opgaven en het doelbereik maar waarbij een risico bestaat dat zij juridisch, inhoudelijk of financieel niet houdbaar zijn.

Denk hierbij aan toekomstige wet- en regelgeving die niet past of een innovatie die minder opbrengt dan bedacht. We zijn als provincie bereid om samen met het Rijk over deze risico's afspraken te maken en deze dus niet één op één af te wentelen op initiatiefnemers. Voorbeelden hiervan zijn het fieldlab innovatie landbouw en in de Veenweiden: alternatieve methoden voor CO₂ vermindering (Veenweide Innovatieprogramma NL).

3.4 Uitgangspunten voor verkenning, planuitwerking en realisatie ten behoeve van doelbereik

Via gebiedsprocessen wordt gewerkt aan de opgaven en het realiseren van de doelen. Om de balans te bewaren tussen het behartigen van gebiedsbelangen en het realiseren van doelstellingen merken we als provincie dat er (meer) richting in de gebiedsgerichte aanpak nodig is. Die richting willen we geven door middel van uitgangspunten die over de volgende onderwerpen gaan:

1. Natuurherstel- en ontwikkeling ten behoeve van 30% overbrugging VHR-opgave
2. Toekomstbestendig, duurzaam en circulair systeem voor de land- en tuinbouw
3. Emissiereductie ammoniak ten behoeve van doelstelling 2,5 kton
4. Behalen van de KRW doelen
5. Emissiereductie broeikasgassen ten behoeve van klimaatdoel 2030
6. Water en bodem sturend

Deze uitgangspunten vinden hun oorsprong in de internationale verplichtingen die we hebben ten aanzien van natuurherstel (Vogel- en Habitat Richtlijn), waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water), de grenzen van het water- en bodemsysteem en de vereisten van LNV die zij in het NPLG beschreven hebben.

1. Natuurherstel- en ontwikkeling ten behoeve van 30% overbrugging VHR-opgave

De opgave voor natuur is om een gezond ecosysteem te realiseren, met een hoge biodiversiteit. Een ecosysteem waarin de karakteristieke planten en dieren die voorkomen in de Veenweiden, Kust/ Duinen en de Delta, een goed leefgebied hebben.

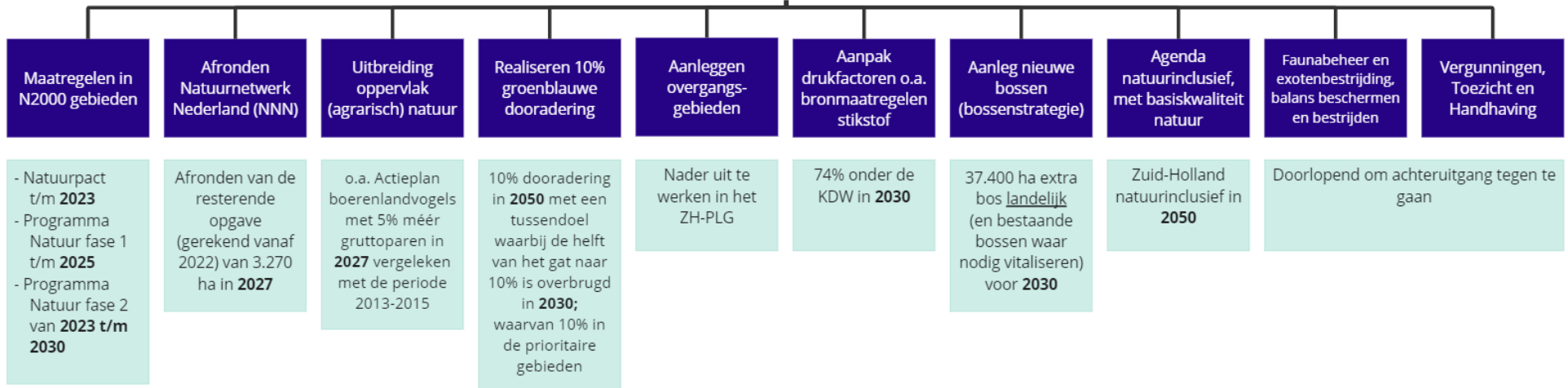
Natuur in Zuid-Holland staat niet op zichzelf. Enerzijds staat de natuur onder invloed van allerlei ruimtelijk-economische activiteiten als wonen, werken en recreatie. Anderzijds draagt natuur bij aan het halen van de doelen op het vlak van water en klimaat, het creëren van een gezonde leefomgeving en een aantrekkelijk vestigingsklimaat en kan het een factor zijn in de transitie van land- en tuinbouw naar een toekomstbestendig, duurzaam en circulair systeem. Het vormt een belangrijke schakel in de verbinding tussen de steden en het landelijk gebied. Daarom is het belangrijk om goed naar de ruimtelijk-economisch-sociale context in Zuid-Holland te kijken en die mee te nemen in onze uitgangspunten voor de VHR-opgave. Hierbij pleiten we voor een strategie waarbij natuur een intrinsieke waarde heeft maar óók ten dienste staat van het versterken van de ruimtelijk-sociaal-economische kwaliteit in onze provincie.

Voor 2030 geldt vanuit het rijk de doelstelling dat 30% van het gat tussen de huidige staat en de gunstige staat van instandhouding overbrugd moet worden. Ook geldt dat herstelmaatregelen op minimaal 30% van het te herstellen oppervlak moeten worden getroffen – dit oppervlak volgt uit de regionale doelstellingen die de provincies nog van LNV zullen ontvangen. Verder geldt dat verdere verslechtering waar mogelijk moet zijn voorkomen.

Er gelden ook 'onderliggende' doelstellingen die bijdragen aan het hoofddoel. In de figuur hieronder staat de samenhang tussen het hoofddoel en de subdoelen, met het bijbehorende tijdspad.

Vogel- en habitatrictlijn doelen
(Natura 2000 én soorten buiten natuurgebieden)

...behalen door middel van...

85% ver.

Uitgangspunten

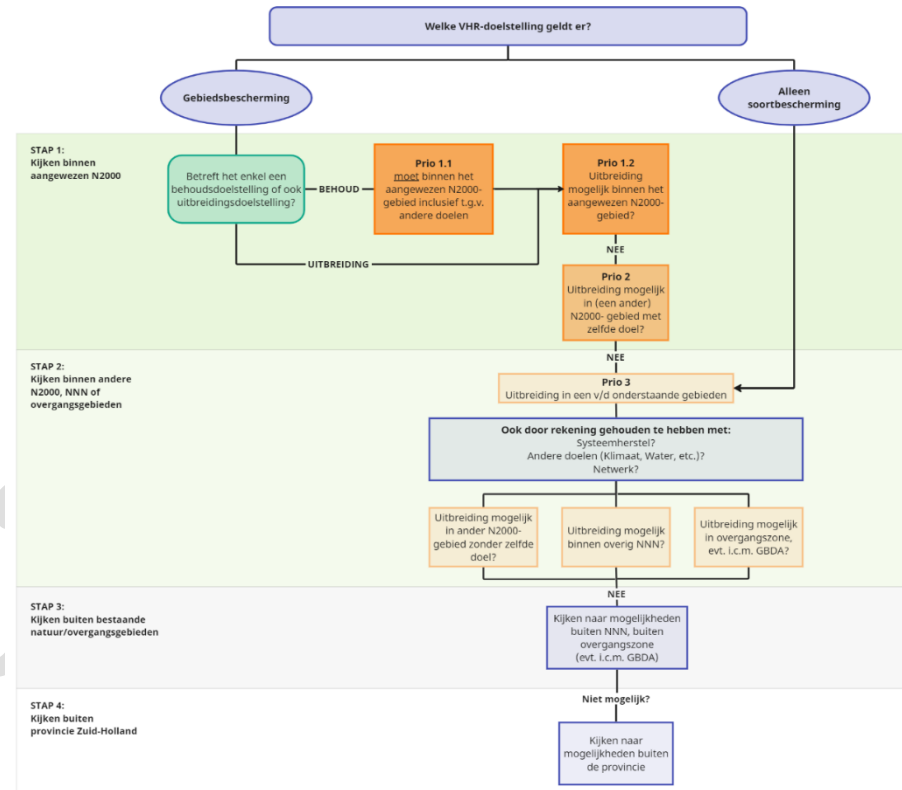
- Proactief aan de slag met de VHR doelen; we kennen de provincie en de potenties van ons landschap het best en vertellen wat gegeven het landschap mogelijk is aan VHR doelen. Wij wachten de verdere uitwerking van het Rijk op de VHR doelen niet af maar bereiden als provincie zelf proactief een bod voor ten aanzien van de VHR doelen die wij willen realiseren in het kader van het ZH-PLG. Hiermee voorkomen we verassing in de gebiedsprocessen en kunnen we samen met onze gebiedspartners gaan werken aan de VHR-opgave. We stellen per deelgebied een pakket met informatie op waarmee we de gebieden in staat stellen om maatregelen en projecten te formuleren. In deze pakketten staat essentiële informatie om te komen tot een set aan maatregelen en projecten die leiden tot doelbereik.
- Natuurinclusiviteit op landschapsschaal; voor halen van de VHR doelen is natuurinclusiviteit op landschapsschaal nodig. Dus naast de beschermde natuurgebieden, óók werken aan agrarische natuurwaarden en basiskwaliteit natuur. Hiervoor is een systeembenadering essentieel, waarbij ook de verbindingen met het stedelijk gebied van belang zijn. Wij denken dit te kunnen realiseren door een robuust geheel van aaneengesloten beschermde natuurgebieden met een logische zoning te ontwikkelen: kerngebieden bestaande uit Natura 2000 overlopend in het Natuurnetwerk Nederland dat bestaat uit zowel kerngebieden als ecologische verbindingen tussen de natuurgebieden. Maar ook buiten deze beschermde natuur is een goede leefomgeving voor planten en dieren nodig. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Planten en dieren houden

zich immers niet aan de grenzen op de kaart. Zo broeden sommige vogels in de natuurgebieden en eten ze deels in het omliggende gebied. En andere soorten hebben hun kolonies juist in gebouwen buiten de natuurgebieden en komen voor hun voedsel naar de natuurgebieden. Boerenlandvogels zijn zelfs geheel afhankelijk van natuurinclusief gras- en akkerland voor hun leefgebied. En ook voor water geldt dat het natuurgebieden in- en uit stroomt. Dus ook buiten de beschermde natuurgebieden en in de stad zijn een gezonde bodem, schoon en voldoende water, voldoende plek voor voedsel en voortplanting en het terugdringen van negatieve externe invloeden zoals stikstof van belang. Daarom is ook het meer fijnmazige groenblauwe netwerk buiten de beschermde natuurgebieden cruciaal; heldere sloten met een goede waterkwaliteit en bloemrijke oevers, houtkaden, oude knotwilgen, en bermen die rijk zijn aan bloemen en insecten. Kortom: een natuurinclusief landschap, zowel gekoppeld aan agrarisch gebruik als andere functies, waaronder zonnevelden, bedrijventerreinen en wonen, dat gebaseerd is op de kaders van water- en bodem sturend, waarbij algemene soorten planten en dieren overal ook algemeen zijn. De agenda natuurinclusief en het daaraan gekoppelde concept van “basiskwaliteit natuur” (algemene soorten ook algemeen houden) zijn daarbij belangrijk.

- Robuuste en effectieve eenheden natuur; we zijn voornemens om maatregelen voor biodiversiteitsherstel primair uit te voeren binnen de natuurbegrenzing en binnen overgangsgebieden (zie hierna), waarbij we rekening houden met het koppelen van opgaven en het functioneren van het ecologisch systeem. Met

deze strategie benutten we de schaarse ruimte in Zuid-Holland zo optimaal mogelijk. Prioritering in de ruimte is een middel om dit te bereiken, omdat dit niet alleen een kwalitatieve maar ook een kwantitatieve opgave betreft. De mogelijke stappen hiervoor zijn in het schema hiernaast beschreven. We onderzoeken met onze gebiedspartners wat dit in het gebied betekent en we onderzoeken of aanwezige functies binnen natuurgebieden strijdig zijn met het realiseren van natuurdoelen en wat dat voor mogelijke consequenties heeft.

- Omdat de functies en activiteiten in de omgeving van Natura 2000-gebieden in direct verband staan met de natuurkwaliteit binnen het Natura 2000-gebied onderzoeken we de mogelijkheden voor de realisatie van overgangsgebieden. Naast de inhoudelijke overweging vraagt het ministerie van LNV ons dit uit te werken waarbij “comply or explain” geldt. Oftewel; toepassen van overgangsgebieden of uitleggen waarom niet. Omdat het huidige informatie-niveau onvoldoende is om aan te geven waar overgangsgebieden mogelijkwjs niet gerealiseerd hoeven te worden, onderzoeken we rond alle N2000 gebieden of een overgangsgebied nodig is. Zij worden onderdeel van de verkenningsfase in het gebiedsproces zoals dat onder 3.4.1 beschreven wordt. Besluiten hierover worden genomen bij de zogeheten voorkeursbeslissing.

- Koppeling met andere opgaven; we zoeken de synergie op met de andere (NPLG) opgaven, zodat ze elkaar versterken en er onder de streep minder oppervlak nodig is voor het behalen van de doelen. Integraliteit is het uitgangspunt. De maatregelen voor VHR doelen zijn bij uitstek te combineren met de water en klimaat doelen. Door de maatregelen voor de verschillende doelen te combineren versterken de maatregelen elkaar en is minder oppervlak nodig om dezelfde doelstellingen te halen. Een paar voorbeelden zijn:

- Het verhogen van het waterpeil in de veenweiden, dat bodemdaling tegengaat en het leefgebied geschikter maakt voor de weidevogels.
- De combinatie van maatregelen voor waterkwantiteit (buffers of calamiteitenopslag) en natuur.
- Groenblauwe dooradering en de verplichte bufferstroken rondom land- en tuinbouwpercelen.
- Natuurvriendelijke oevers en de KRW opgave.

Daarnaast zien we een koppeling met de realisatie van nieuwe recreatieruimte. Zuid-Holland heeft het minste areaal groen (natuur en recreatiegebied) per inwoner en het aantal inwoners neemt toe. Daarbij willen we juist dat mensen meer naar buiten gaan en bewegen omdat dit de gezondheid (fysiek en mentaal) bevordert. Door het tekort aan recreatieruimte in Zuid-Holland vormt recreatie in kwetsbare natuurgebieden een drukfactor. Dit kan verminderd worden door nieuwe recreatieruimte (niet kwetsbaar groen) aan te leggen en de opvangcapaciteit van bestaande recreatiegebieden te vergroten. Dit gaat veelal goed samen met meer en vitalere bossen/bomen en grotere biodiversiteit in deze gebieden. Meer bezoekers opvangen vraagt om meer voorzieningen waarmee het beheer van deze recreatiegebieden intensiever wordt.

2. Naar een toekomstbestendig, duurzaam en circulair systeem voor de land- en tuinbouw

Land- en tuinbouw en natuur zijn met elkaar verbonden in de Zuid-Hollandse landschappen. Ze maken deel uit van eenzelfde

ecologisch en economisch systeem en delen daarin bodem, water, lucht en biodiversiteit. Een gezonde bodem, schoon en voldoende water en biodiversiteit zijn essentieel voor een gezonde ecologie en economie. De rol van de land- en tuinbouw zien wij als drieledig: 1) producent van voedsel, grondstoffen en sierteeltproducten; 2) beheerder van het landschap; 3) essentieel onderdeel van de sociaaleconomische identiteit van de gebieden. We vinden het belangrijk dat agrariërs voor deze rollen gewaardeerd en voldoende beloond worden. Wij erkennen de stappen die elk individueel agrarisch bedrijf al heeft gemaakt voor verduurzaming (waaronder de doelen van het NPLG). Onze verwachting is dat de land- en tuinbouw in Zuid-Holland moet veranderen om internationaal concurrerend te kunnen blijven binnen ecologische grenzen.

Om de transitie in de land- en tuinbouw naar een duurzaam, circulair systeem te bevorderen denken we aan werken met doelsturing. Het sturen op doelen in plaats van maatregelen heeft twee belangrijke voordelen: agrariërs krijgen zelf het stuur in handen om hun route te bepalen die past bij hun eigen bedrijfssituatie en de provincie krijgt inzicht in doelrealisatie en een kosteneffectieve besteding van middelen. Hierbij zijn we voornemens om de methode van Kritische Prestatie-indicatoren (KPI's) toe te passen. Het ministerie van LNV werkt met een aantal provincies en de Wageningen Universiteit aan een nieuwe landelijke KPI-set die de standaard moet worden voor publieke en private beloningssystemen. In het algemeen is er sprake van indicatoren op het gebied van onder andere voedingsstoffen, klimaat, circulariteit, water, bodem en biodiversiteit.

Door de mogelijkheden tot regionaal maatwerk lenen KPI's zich uitstekend voor een gebiedsgerichte aanpak. Door bovendien met de beloning en de drempel- en streefwaarden te variëren kan gebiedsgericht maatwerk gefaciliteerd worden en gezorgd dat een grote groep bedrijven in beweging blijft en verder verduurzaamt.

Uitgangspunten

- KPI's op agrarische bedrijven hebben wat drie functies: als dashboard bij de bedrijfsvoering voor de individuele agrarisch ondernemer, als middel voor leren en ontwikkelen in collegiaal verband om de vorderingen in de milieuprestatie van het eigen bedrijf vast te leggen.
- Binnen de KPI-systematiek wordt gewerkt met drempel- en streefwaarden. De drempelwaarde is het wettelijk minimum. De drempel- en streefwaarde van elke KPI kan op maat worden gemaakt voor het doel, c.q. het gebied waarvoor hij wordt ingezet.
- KPI's zijn een middel om de duurzaamheidsprestatie te belonen. Dat begint met erkenning door de overheid en vanuit de markt van die prestatie (de ondernemer en zijn bedrijf worden gezien en door de overheid de afnemers bevestigd dat ze op de goede weg zijn). Alleen voor een duurzaamheidsprestatie boven het wettelijk minimum kan een beloning toegekend worden. De beloning in een overgangsfase heeft een andere betekenis dan de beloning van structurele aard (verdienmodel). Beloningen in geld, zijn bijvoorbeeld, meerprijs op de markt, korting op de pachtprijs of voordelige financiering. Ook is te denken aan extra grond en ontheffingen van regelgeving. Daarnaast zijn er bij beloning op basis van KPI scores verschillende mogelijkheden

die we nader gaan onderzoeken en invullen: een vast bedrag als een bedrijf de streefwaarde haalt of een beloning die stijgt met een stijgende KPI-score of verschillen in onderlinge weging tussen de KPI's.

- De KPI's kunnen tezamen of in uitgekende combinaties worden ingezet. In het eerste geval ontstaat een integraal beeld van de duurzaamheidsprestaties. Als bovendien een 'voldoende' score op alle KPI's wordt vereist, wordt het risico van afwenteling tussen verschillende KPI's tot een minimum teruggebracht. In het tweede geval, bij inzet van selecties van KPI's, kan provinciaal en regionaal maatwerk worden geleverd door de selectie toe te spitsen op de meest urgente gebiedsopgaven.

In de verkenningsfase van de gebiedsgerichte aanpak werken we de doelen, drempel- en streefwaarden met de sector verder uit. Gezien het belang van emissiereductie van ammoniak is daarover al meer uitgewerkt in punt 3 hierna.

De verwachting is dat er voor de uitwerking van KPI's aansluiting gevonden kan worden bij het landbouwakkoord, dat ook gericht is op het versnellen en faciliteren van de transitie naar een duurzame en toekomstbestendige landbouw.

3. Emissiereductie stikstof ten behoeve van natuurherstel

Het ZH-PLG werkt toe naar een reductie van 2,5 kton ammoniak. Daar gaat dit onderdeel over. Zoals eerder al aangegeven zijn er naast een doel voor stikstofreductie in de landbouw (NH₃) ook

indicatieve stikstofreductieopgaven (NO_x) voor de sectoren industrie & energie en mobiliteit bekendgemaakt. Deze zijn respectievelijk bepaald op 38% en 25% reductie in 2030 t.o.v. 2019. De industrie is aan doelstellingen en maatregelen gebonden die tot CO₂- en stikstofreductie leiden via het ontwerp Beleidsprogramma Klimaat (2022), het Schone Lucht Akkoord en Europese voorstellen uit bijvoorbeeld Fit for 55-pakket. Wij verwachten generieke afspraken van het Rijk om hierop te sturen. Daarover is in dit uitgangspunt daarom niets opgenomen.

Emissiereductie van ammoniak in de landbouw is een belangrijk doel voor het natuurherstel én voor de continuïteit van bouwprojecten, infrastructuur en andere bedrijvigheid in Zuid-Holland. De vraag hierbij is hoe we agrariërs zoveel mogelijk helderheid bieden over het doel waarop zij zich kunnen richten en mogelijkheden om ook in de toekomst een goede boterham te verdienen en te kunnen investeren. Daarnaast is voor de provincie de vraag hoe zij kan sturen op het reductie-pad ammoniak (1,9 kton + 0,6 kton basispad). In onderstaande uitgangspunten is dit uitgewerkt.

Uitgangspunten (onder voorbehoud aansluiting op landbouwakkoord)

- We stellen voor om toe te werken naar Bedrijfs-KPI's. We denken hierbij aan een KPI streefwaarde met een bandbreedte van 35 – 40 kg NH₃/ha voor graasdierbedrijven die we gaan onderzoeken met onze gebiedspartners. Daarbij onderzoeken we ook hoe we deze bandbreedte eerst als streefwaarde kunnen introduceren en die daarna kunnen uitwerken naar een drempelwaarde. Hiermee worden agrariërs ondersteund bij de uitwerking en krijgen ze de tijd om naar de waarde toe te

bewegen. Die ruimte is nodig om als bedrijf de kennis op te bouwen om de juiste strategie te vinden en emissie naar beneden te brengen en daar aanpassingen voor te doen. Het kiezen van richting in deze KPI is een belangrijke stap richting de reductie van 2.5 kton ammoniak. We verwachten dat met aanvullende ontwikkelingen, maatregelen uit de gebiedsprocessen en de verdere integratie van de overige doelstellingen de 2.5 kton binnen bereik komt. In de uitwerking onderzoeken we met gebiedspartners ook streefwaarden en drempelwaarden die passen bij een situatie waarin de omvang van de opgave groter is, bijvoorbeeld door de nabijheid van stikstofgevoelige natuurgebieden. Vanuit het depositieprincipe en de natuurdoelstelling is het logisch om bij stikstofgevoelige natuur een verdiepingsslag te doen en te bepalen wat hier specifiek nodig is voor de natuur.

Ook de grondgebonden teelten, waaronder akkerbouw, dienen bij te dragen aan de ammoniakreductie. Echter zijn de effecten van de mogelijke maatregelen op de akkerbouw op dit moment nog niet voldoende te kwantificeren om over drempelwaardes te kunnen spreken. Voor de veehouderij is voldoende informatie bekend om naast bedrijfs-KPI's ook emissieplafonds per gebied uit te werken.

- Onderzoek naar emissieplafonds per gebied voor de veehouderij: we spreken van een emissieplafond als het gaat om een gebiedsniveau (PZH, kerngebied, deelgebied) en een KPI voor ammoniakemissie als het gaat om de ammoniakemissie op bedrijfsniveau. Om de invulling voor emissieplafonds per gebied concreet te maken en optimaal gebruik te maken van de kennis

in de gebieden, wordt voorgesteld om een proces van joint fact finding in te richten. Dit houdt in dat de provincie de redeneerlijn samen met partners in de programmatische aanpak per gebied verder uitwerkt, waarbij input vanuit de praktijk en gebiedsspecifieke kennis wordt meegenomen. Een gezamenlijke redeneerlijn voor emissieplafonds kan vervolgens dienen als basis voor de besluitvorming.

- Onderzoek naar bedrijfs-KPI's voor grondgebonden teelten. In de veehouderij weten we welke maatregelen bij kunnen dragen aan bereiken van het doel. Voor de akkerbouw weten we ook welke bouwstenen kunnen bijdragen, maar we hebben nog onvoldoende zicht op de kwantificeerbaarheid daarvan. Voor de akkerbouw (en andere grondgebonden teelten) staat het registratiesysteem op bedrijfsniveau nog in de kinderschoenen. De kringloopwijzer voor melkveebedrijven nadert de volwassenheid. De gemiddelde emissie die uit de landelijke emissieberekeningen naar voren komen voor de teelten hebben een groot aantal aannames, waardoor het in de praktijk zowel hoger als lager kan zijn. Er is ook nog weinig onderzoek gedaan en directe metingen van emissies zijn beperkt.

4. Behalen van de KRW doelen

Een goede waterkwaliteit en -kwantiteit is de basis van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, waarin we nuttig gebruik maken van het beschikbare water voor de drinkwatervoorziening, landbouw, natuur, recreatie, transport en industrie. Die functies kunnen elkaar beïnvloeden, gaan niet altijd samen en de toestand van het water is niet altijd geschikt voor iedere functie. De oppervlaktewaterkwaliteit in Zuid-Holland is niet op orde. Dit komt

met name door verhoogde concentraties aan nutriënten en bestrijdingsmiddelen. Dat leidt onder andere tot overlast van blauwalgen en tot achterblijven van gestelde natuurdoelen. De kwaliteit van het grondwater wordt bedreigd door verontreinigende stoffen als gevolg van menselijk handelen. Intensieve landbouw, industriële uitstoot naar het milieu en toenemend gebruik van de ondergrond vormen een belasting in de vorm van nutriënten, bestrijdingsmiddelen, medicijnresten, microplastics en opkomende stoffen. Ook komen stoffen in het grondwater door uitspoeling van historische bodemverontreinigingen en (illegale) lozing van verontreinigende stoffen.

Uitgangspunten

- Voor het halen van de KRW-doelen zetten we ons bestaand beleid voort. Het provinciaal beleid voor het realiseren van mooi en schoon water volgt uit wettelijke taken en bevoegdheden, maar ook uit bestuurlijke ambitie. De rol die de provincie neemt verschilt per opgave. In ons regionaal waterprogramma wordt onder andere uitwerking gegeven aan de volgende beleidsonderdelen van mooi en schoon water: realiseren goede oppervlaktewaterkwaliteit, - realiseren goede grondwaterkwaliteit en -kwantiteit, drinkwatervoorziening, goede en veilige zwemlocaties in oppervlaktewater en droogte en zoetwatervoorziening. Ook zijn er gebiedsuitwerkingen opgenomen in ons regionaal waterprogramma, waaronder het afsprakenkader emissieloze kas.
- Daarnaast zetten we in op het creëren van de randvoorwaarden waarmee een versnelling en opschaling kan worden gemaakt met de aanpak in agrarische gebieden waar de waterkwaliteit

achterblijft. Dit gebeurt in aansluiting op al lopende gebiedsprocessen en de uitvoeringsafspraken die voortkomen uit de aanpak van Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). Uitgangspunt bij de aanpak is dat vanuit een centrale faciliteit binnen het ZH-PLG, agrariërs gefaciliteerd worden om in samenwerking met de waterbeheerders tijdig stappen te zetten om overmatige uit- en afspoeling van nutriënten en/ of erf- en/ of perceelemissies van gewasbeschermingsmiddelen naar de sloot te reduceren. De aanpak die wordt voorgesteld is gebiedsgericht en risico gestuurd: een gebiedsgerichte aanpak is nodig omdat met name specifieke, voor de omstandigheden passende, maatregelen de benodigde verbetering opleveren. Dit vraagt om een bottom-up aanpak met het gebied. Het risico gestuurde element zit erin dat focus van de inzet gaat naar gebieden waar de afstand tot het doel het grootst is en door ervoor te zorgen dat overeengekomen maatregelen op draagvlak kunnen en worden bekrachtigd in een overeenkomst.

5. Emissiereductie broeikasgassen ten behoeve van klimaatdoel 2030

Op grond van een indicatieve verdeling tussen de veenweideprovincies heeft Zuid-Holland een indicatief aandeel van 21% van de nationale reductieopgave van 1 Mton broeikasgassen uit veen in 2030. Dat komt neer op ca. 60% reductie en opzichte van het referentiejaar 2017. Als tussenstap voor 2025 zet Zuid-Holland in op minimaal 25% reductie.

Daarnaast is voor de veehouderij en akkerbouw landelijk een reductieopgave van 5 Mton CO₂-eq (waarvan 3,8 Mton

methaanreductie) bepaald. Dit is exclusief 'vastgesteld en voorgenomen beleid'. Deze 5 Mton CO₂-eq reductie is indicatief over de provincies verdeeld. Voor Zuid-Holland geldt dat het indicatieve reductiedoel exclusief glastuinbouw uitkomt op 0,3 Mton CO₂-eq voor 2030. Met het NPLG moet een methaanemissiereductie van 3,12 Mton CO₂-eq landelijk in de veehouderij en akkerbouw zijn gerealiseerd in 2030.

In het Klimaatakkoord is afgesproken om in 2030 0,4 tot 0,8 Mton CO₂-eq per jaar vast te leggen in bomen, bossen en natuur. Hiervoor bestaat een duidelijke link met de opgaven voor – de uitbreiding van – natuur en ook waterkwaliteit. Hiervoor nemen we in dit onderdeel geen uitgangspunt op. Voor koolstofvastlegging in landbouwbodems is een landelijk doel van 0,5 Mton CO₂-eq afgesproken.

Uitgangspunten

- Voor het reduceren van de CO₂-uitstoot uit veenbodems zien we op dit moment in grote lijnen twee kansrijke richtingen. De eerste is vernatten, de andere is het aanbrengen en inspoelen van klei in de veenbodem. Voor beide oplossingen wordt nog veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit onder verschillende omstandigheden. Voor klei in veen is er nog fundamenteel onderzoek nodig. Vernatting is, op verschillende manieren, al wel breed toepasbaar. De eenvoudigste manier om het grondwaterniveau te laten stijgen, is het verhogen van het slootpeil. Het effect neemt af naarmate de afstand tussen sloten groter is. Het peil 'zakt uit', doordat het water vanuit de sloot niet ver genoeg het perceel kan binnendringen. Uit onderzoek weten we dat slootpeilverhoging zonder aanvullende

maatregelen – zoals waterinfiltratie – niet voldoende effect heeft om het klimaatdoel van 2030 te halen. De grondwaterstand zakt minder uit bij toepassing van waterinfiltratiesystemen (WIS). Dat werkt met infiltratie/drainagebuizen. Het slootpeil staat hoger dan de infiltratiebuizen. In de zomer zal het water infiltreren in de bodem, in de winter kunnen dezelfde buizen dienst doen voor waterafvoer. Op basis van eerste resultaten van recent onderzoek kunnen we concluderen dat waterinfiltratie voor het klimaatdoel van 2030 voldoende effect heeft, mits dit wordt gecombineerd met slootpeilopzet tot een drooglegging van - 40 cm (zie kader Waterinfiltratie kansrijk). Waterinfiltratie wordt ook effectiever door er druk op te zetten met een pomp in een drukvat, die het water geforceerd (actief) in de buizen pompt. Met deze zogenoemde actieve waterinfiltratiesystemen kan hetzelfde effect worden bereikt als met passieve infiltratie plus slootpeilopzet. Systemen voor actieve waterinfiltratie zijn technisch al voldoende ontwikkeld voor toepassing op praktijkschaal. Het op peil houden van de grondwaterstand zorgt voor een extra watervraag.

Verdergaande vernatting; een verdergaande vernatting, tot 20 cm onder maaiveld, levert een grotere reductie van broeikasgassen op. Dat kan dus interessant zijn voor de klimaatopgave op de langere termijn. Het past echter niet in het huidige gangbare agrarische grondgebruik en bedrijfsverdienmodel. Drassige grond heeft een lagere gewasopbrengst en is minder toegankelijk voor machines en grazend vee. Op de “hoogwaterboerderij” van KTC Zegveld vindt onderzoek plaats naar melkveehouderij bij een geringe drooglegging (20 cm). Daarnaast wordt, op diverse proefvelden

verspreid door Nederland geëxperimenteerd met ‘natte teelten’, zoals cranberry’s of lisdodde, als alternatief verdienmodel.

Klei in veen; Een andere maatregel voor het terugdringen van CO₂ is ‘klei in veen’, dat wil zeggen het toevoegen en laten inspoelen/inregenen van een hoeveelheid klei. Doordat kleideeltjes zich binden aan veen, wordt de bodem minder gevoelig voor oxidatie. In vergelijking met waterinfiltratie heeft deze methode minder ingrijpende consequenties voor het watersysteem en het landgebruik. De techniek bevindt zich nog in een experimentele fase. De eerste onderzoeksresultaten in een laboratoriumomgeving laten een wisselend beeld zien, met CO₂-reducties tussen 15 en 60 procent. Er is nog onvoldoende basis om op korte termijn deze methode breed in te zetten. We weten bijvoorbeeld nog niet precies welke klei het meest geschikt is, hoeveel klei nodig is en hoe vaak het aanbrengen herhaald moet worden. Ook zijn nog vragen over de ruimtelijke, logistieke en economische gevolgen. Er is meer onderzoek nodig. Onderdeel van onze strategie is ruimte voor experimenten.

- Reductie van Methaanuitstoot vanuit de Landbouwsector; met doelsturing kunnen ook de emissies van broeikasgassen worden teruggedrongen. Voor het thema broeikasgassen is al een redelijk goede set KPI’s beschikbaar, waarvan de KPI ‘broeikasgasemissies’ (uiteraard) de meest relevante is. Voor de methaanemissie is geen aparte KPI beschikbaar. Het sturen op verbetering via KPI’s vraagt een integrale aanpak, omdat maatregelen veelal doorwerken op meerdere KPI’s tegelijkertijd. Maatregelen gericht op het reduceren van de methaanemissie

kunnen zo in het ongunstige geval juist leiden tot hogere ammoniakemissies.

- Koolstofvastlegging in landbouwbodems: we onderzoeken de opties voor CO₂ vastlegging op basis van opschaling van het project carbon farming uit het IBP ZWD. Onderdeel hiervan is het ontwikkelen van een businesscase voor carbon farming als verdienmodel voor akkerbouwers.

6. Water en bodem sturend

Het watersysteem loopt tegen zijn grenzen aan en daarmee ook de doelmatigheid van het waterbeheer. Bodemdaling, klimaatverandering, zeespiegelstijging, bevolkingsgroei en verstedelijking doen de uitdagingen toenemen. Enkele voorbeelden:

- Het risico op wateroverlast neemt toe door verstedelijking, CO₂ vermindering veenbodem door vernatting en toenemende intensiteit van buien;
- De vraag naar zoet water neemt toe en de beschikbaarheid neemt af. In droge zomers en perioden van lage rivierafvoer kunnen inlaatpunten van zoet water verzilten. Daardoor is onvoldoende zoet water om alle (bestaande) gebruiksfuncties van passende waterkwaliteit te voorzien. Stijgende watertemperatuur en lagere waterpeilen, zetten de waterkwaliteit onder druk. De beschikbaarheid van voldoende water voor drinkwaterproductie is in delen van de provincie een acuut knelpunt.
- Verzilting van het grondwater neemt toe door zeespiegelstijging, bemaling van diepe polders en grondwateronttrekkingen.

Daarom heeft het Rijk een programma gestart om water en bodem meer sturend te laten zijn in de ruimtelijke inrichting. Water en bodem als sturend principe is een van de uitgangspunten van het NPLG.

We hebben als provincie Zuid-Holland met de waterschappen een klimaatonderlegger ontwikkeld die handen en voeten geeft aan het principe van water en bodem sturend en die aansluit bij de uitgangspunten en structurerende keuzes zoals de minister van Infrastructuur en Waterstaat die in zijn brief van 25 november 2022 heeft verwoord. Een van de uitgangspunten is niet afwentelen op toekomstige generaties, op andere gebieden en van private naar publieke sector.

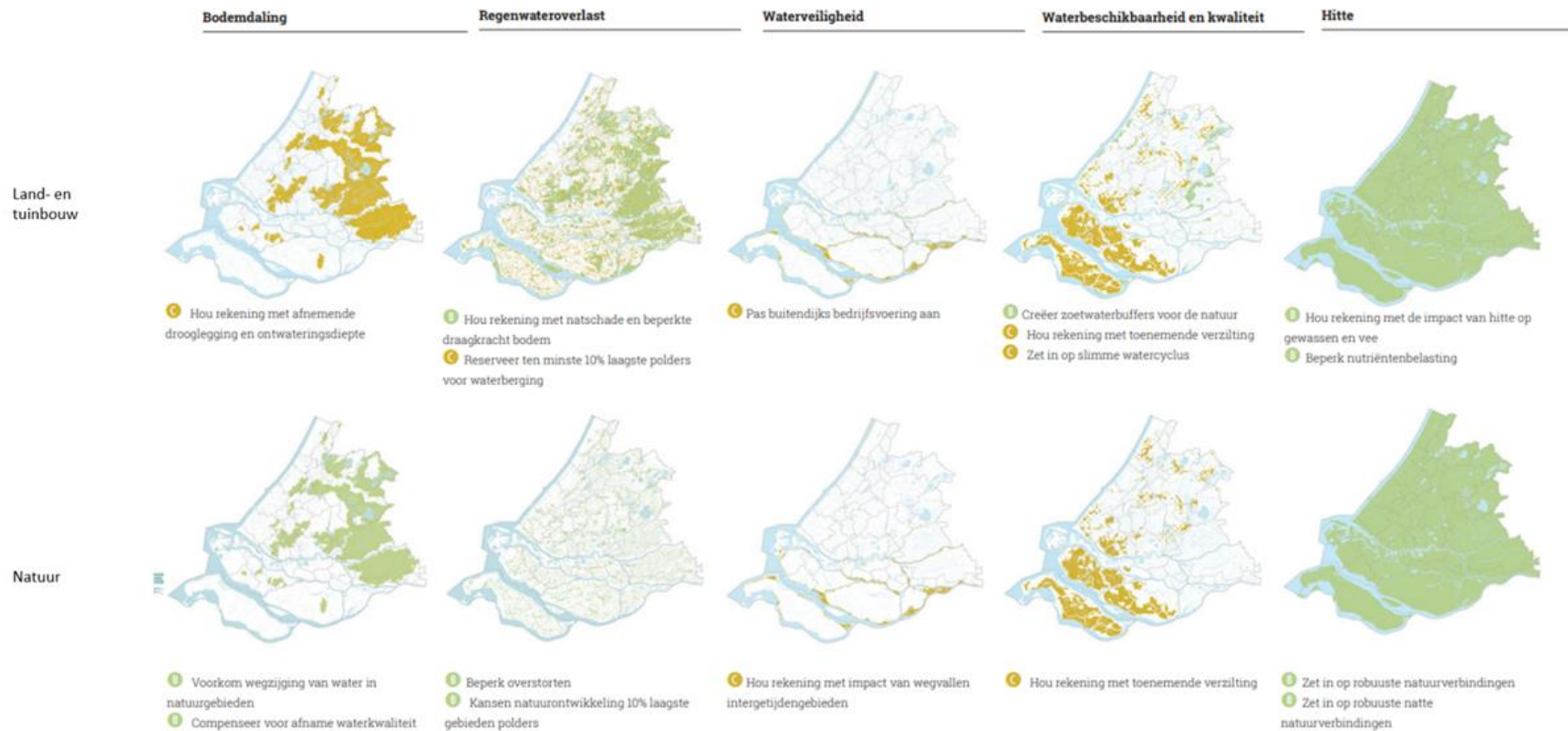
De klimaatonderlegger geeft vanuit water, bodem en klimaatverandering, inzicht in de geschiktheid van een gebied voor de gebruiksfuncties verstedelijking, landbouw en natuur. Door bij ontwikkelingen, bedrijfsvoering en locatiekeuzen beter rekening te houden met condities vanuit het water- en bodemsysteem en klimaatverandering, wordt afwenteling voorkomen.

Uitgangspunten

Voor Water en bodem sturend gebruiken we de uitgangspunten en aanbevelingen uit de klimaatonderlegger. Geeft de klimaatonderlegger aan dat er op een locatie extra uitdagingen vanuit water, bodem of klimaat zijn voor een bepaalde ontwikkeling, dan kan dit samen met de provincie en waterschappen verder worden onderzocht. Gebiedspartners verkennen samen met provincie en waterschap of, en onder welke randvoorwaarden, de ontwikkeling klimaat adaptief mogelijk is. Naast randvoorwaarden

voor klimaat adaptief ontwikkelen zijn in de klimaatonderlegger ook voorbeelden van adaptatiemaatregelen te vinden. Daarmee beschrijft de onderlegger niet alleen de beperkingen voor functies, maar ook de kansen en mogelijkheden door aanpassingen door te voeren. Beiden voeden het gesprek over slimme keuzes voor de toekomst.

85% versie ambtelijk

- **A** Geen extra opgaven vanuit water, bodem en klimaatverandering (Ja)
- **B** Water, bodem of klimaatverandering vraagt om aanvullende eisen (Ja, mits)
- **C** Water, bodem of klimaatverandering vraagt substantiële inspanning (Ja, mits)
- **D** Een ontwikkeling of landgebruik legt een claim op de toekomst (Nee, tenzij)

3.5 Fasering en prioritering

Fasering en prioritering is nodig omdat het ene doel dwingender is dan het andere. Ook moeten we kosteneffectief met ons geld omgaan. Daarom prioriteren wij maatregelen en projecten (voorlopig) op de volgende onderdelen:

- Maatregelen en projecten die bijdragen aan de wettelijke doelstellingen met een korte tijdsperiode en al voldoende concreet zijn;
- Maatregelen en projecten die bijdragen aan opgaven in gebieden waarop de nood het hoogst is en anders onomkeerbare schade ontstaat;
- Maatregelen en projecten die bijdragen aan ecologische én economische doelstellingen voor toekomstperspectief van een gebied;
- Maatregelen en projecten die met elkaar kunnen worden gecombineerd en daardoor bijdragen aan meerdere opgaven;
- Maatregelen en projecten waarover overeenstemming bestaat met en tussen partners in het gebied.

Met de prioritering wordt op korte termijn sturing gegeven aan emissiereductie van stikstof, broeikasgassen, gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten naar de lucht, de bodem en het water en dat er sturing komt op natuurherstel- en ontwikkeling binnen en buiten N2000 gebieden.

Dit is nodig om te voldoen aan de internationale wettelijke verplichtingen op het gebied van natuur en water. Natuurherstel van N2000-gebieden is ook nodig om op korte termijn ontwikkelruimte

te creëren voor vergunningverlening, ten behoeve van (agrarische) bedrijven, infrastructuur, woningbouw, energievoorziening en andere maatschappelijke ontwikkelingen.

Maatregelen en projecten die bijdragen aan de wettelijke doelstellingen met een korte tijdsperiode en al voldoende concreet zijn

Voor ons is het bereiken van de wettelijke doelstellingen essentieel. Gelukkig hoeft niet elke doelstelling op hetzelfde moment gereed te zijn. We kiezen er daarom voor om de uitvoering van maatregelen en projecten te faseren op basis van de mijlpalen voor het bereiken van de wettelijke doelstellingen. Hiermee bedoelen we dat we in de programmering prioriteit geven aan maatregelen en projecten die bijdragen aan de wettelijke doelstellingen met een korte tijdsperiode (eerdere deadline). Dit betekent dat maatregelen en projecten die bijdragen aan natuurherstel, stikstofreductie en waterkwaliteit vooralsnog in de tijd voorrang krijgen op maatregelen en projecten die bijdragen aan waterbeschikbaarheid en biodiversiteit. Deze keuze neemt niet weg dat we eveneens investeren in maatregelen en projecten voor alle doelstellingen en daar ook al afspraken over maken voor vastlegging. We voeren deze prioritaire maatregelen en projecten alleen op een eerder moment uit.

Maatregelen en projecten die bijdragen aan opgaven in gebieden waarop de nood het hoogst is en anders onomkeerbare schade ontstaat

We beschreven eerder al dat we zien dat de nood hoog is. Met name op de natuuropgave is de druk zodanig hoog, dat het mogelijk is dat

onomkeerbare schade ontstaat. Dat willen we voorkomen. We geven daarom bijvoorbeeld prioriteit aan maatregelen en projecten voor natuurgebieden waarvan de staat achteruit is gegaan (sinds het moment van aanwijzen) ten opzichte van andere natuurgebieden.

PM concretiseren welke gebieden dit zijn

Ook zijn in het veenweidegebied een aantal prioritaire gebieden aangewezen. Dit zijn de Alblasserwaard, Krimpenerwaard en de omgeving van de Nieuwkoopse Plassen. In deze gebieden vindt tweederde van CO₂-uitstoot uit veenbodems plaats. Maatregelen en projecten in deze gebieden die bijdragen aan emissiereductie van CO₂ uit veenbodems krijgen prioriteit boven soortgelijke maatregelen in andere deelgebieden.

Maatregelen en projecten die bijdragen aan ecologische én economische doelstellingen voor toekomstperspectief van gebied

Onderdeel van onze ambitie is om naast het creëren van een vitaal landelijk gebied ook bij te dragen aan de brede welvaart in Zuid-Holland. Zo streven we onder meer een toekomstbestendige economie in het landelijk gebied die ecologisch en economisch volhoudbaar is.

We zien dat economische en ecologische volhoudbaarheid van elkaar afhankelijk zijn. Groen doen als je rood staat is moeilijk. Daarom streven we naar een systeem waarin verduurzaming van de bedrijfsvoering loont.

Dat betekent voor ons dat maatregelen en projecten prioriteit krijgen als deze ook bijdragen aan een aantrekkelijk verdienmodel van agrariërs of aan de doelstellingen van de Greenports voor de

toekomst van de tuinbouw. Indien een noodzakelijke maatregel of project vooral het ecologisch belang dient, dan hebben we het liefst dat deze ook een economische stimulans biedt. Denk bijvoorbeeld aan financiële compensatie voor vrijwillige beheermaatregelen in agrarisch gebied voor soortenbehoud.

Maatregelen en projecten die met elkaar kunnen worden gecombineerd en daardoor bijdragen aan meerdere opgaven

Door de verschillende opgaven die in het landelijk gebied moeten worden aangepakt en de algemene druk op de ruimtelijke inrichting van Zuid-Holland, heeft het onze voorkeur dat maatregelen en projecten met elkaar kunnen worden gecombineerd. Combinaties hangen bijvoorbeeld af van de overlap tussen de betreffende functies van de bodem (bodemtype, grondwaterstand), lucht (stikstof) en water (kwaliteit en waterpeil). Een voorbeeld is het combineren van maatregelen en projecten voor verduurzaming veehouderij, groenblauwe dooradering en waterkwaliteit. Idealiter leiden combinaties van maatregelen tot groter doelbereik voor het ZH-PLG, doelmatige inzet van middelen en vergroot het de haalbaarheid van de ambitie en doelstellingen voor het landelijk gebied.

Maatregelen en projecten waarover overeenstemming bestaat met en tussen partners in het gebied

Het succes voor het creëren van een nieuwe balans in het landelijk gebied is grotendeels afhankelijk van de samenwerking in het gebied. We geven prioriteit aan maatregelen en projecten waarvoor we de handen al op elkaar krijgen met partners in het gebied.

Indien na vaststelling van het ZH-PLG nieuwe inzichten leiden tot voorstellen voor nieuwe of andere maatregelen, kunnen we een nieuwe afweging maken. Dit is mogelijk op voorwaarde dat de aanpassing onverminderd leidt tot het bereiken van de doelen in het gebied. We willen van deze mogelijkheid gebruik maken indien bijvoorbeeld voor een nieuwe maatregel meer draagvlak is dan voor een maatregel zoals in deze versie van het ZH-PLG opgenomen.

85% versie ambtelijk

3.6 Instrumenten

Tabel X. Overzicht van verschillende typen instrumenten. Niet uitputtend.

Type	Instrumenten	Voorbeelden bestaande invulling
Juridisch	Ruimtelijke ordening	Omgevingsvisie
		Omgevingsverordeningen
		Omgevingsprogramma's
	Bevoegd gezag natuur en grondwater	Vergunningverlening
		Toezicht houden, monitoring
		Handhaven
		Juridische borging beleidsregels
	Beheer	Normeren en beprizen
		(Vaar)wegbeheer
Financieel	Investeren en financieel participeren	Beheerplannen Natura 2000 / beleidskaders Natura 2000
		Deelnemingen
		Garantstellingen
		Leningen
	Grondbeleid en landinrichting	KPI-systematiek
		Grondbank ZH-PLG
		Opkoop(-regelingen) WILG
		Verpachting
		Kavelruilprocessen
		Verplaatsing
		Aankoop tegen volledige schadeloosstelling
	Subsidiëren	Onteigening
		GLB
		ANLb
		SKNL
Communicatief	Inkopen	Subsidieregeling groen
		Incidentele subsidies
		Kennisdeling en innovatie zoals 'Kansen-voor West'
	Professionele inzet	Inkoopbeleid
		Inhuur
		Opdrachtverlening
	Afspraken maken en communicatie	Launching customer
		Trekkerschap
		Capaciteit
		Expertise
		Ondersteuning
Afspraken maken en communicatie	Bestuurlijk overleg	
	Overeenkomsten	
	Lobby	
	(landbouw-)Loket	
	Coaching	
Afspraken maken en communicatie	Voorlichting	
	Dashboards	

We kunnen diverse instrumenten inzetten die nodig zijn voor het bereiken van de doelen in het landelijk gebied. Enerzijds om maatregelen te borgen in beleid (vooral het ruimtelijke instrumentarium), anderzijds om daadwerkelijk tot realisatie over te gaan. Soms is borging een noodzakelijke voorwaarde om de uitvoering mogelijk te maken, bijvoorbeeld als het gaat om een bestemmingswijziging, maar borging kan ook gezien worden als een kritische succesfactor om juridische zekerheid te verschaffen. Ook zullen soms meerdere instrumenten nodig zijn om een doel te bereiken.

Deze instrumenten kunnen op diverse manieren worden ingezet: meer sturend of meer volgend. Daarbij geldt dat het ene instrument van nature dwingender is dan het andere. Om een voorbeeld te schetsen: de ruimtelijke verordening bevat bindende voorschriften, bij een subsidie beslist de initiatiefnemer zelf of deze een aanvraag indient. De strategie van het ZH-PLG is meewerkend waar mogelijk, sturend waar nodig', met daarbij de belangrijke kanttekening dat de provincie van meet af aan sturend moet optreden omdat anders de doelen niet tijdig worden gerealiseerd. Er is geen ruimte om 'het rustig even aan te kijken' en er zal tegen een deel van de maatregelen weerstand kunnen ontstaan bij ondernemers en inwoners. De realiteit is dat de opgave groot is en de maatregelen ingrijpend.

Wij vinden het belangrijk om te benadrukken dat wij het beschikbare instrumentarium inzetten om te garanderen dat binnen de gebiedsprocessen de wettelijke doelen in het landelijk gebied worden gerealiseerd. Hierbij komt onze rol als gebiedsautoriteit terug in het juridische en financiële instrumentarium, waar kaders

over ruimtelijke inrichting worden meegegeven, budgettering wordt bepaald en waar wij handelen vanuit onze rol als bevoegd gezag. Onze rol als gebiedspartner komt duidelijk terug in het financiële en communicatieve instrumentarium. Hierbij kunnen wij actief bijdragen aan de best mogelijke oplossingen voor het landelijk

gebied door bijvoorbeeld subsidiëring van projecten en maatregelen en expertise en ondersteuning binnen gebiedsprocessen.

Voorbeeld instrumenten natuur

Voor de verschillende thema's in het ZH-PLG kunnen diverse instrumenten ingezet worden. Instrumenten voor natuur zijn onder te verdelen in subsidies, wet- en regelgeving, verwerving en aannemen, beleidsinstrumenten en dashboards. Deze instrumenten vallen onder alle drie de typen instrumenten uit bovenstaand overzicht. Voor natuur-subsidies geldt bijvoorbeeld de ANLb. Beheerplannen voor Natura 2000-gebieden zijn een voorbeeld van wet- en regelgeving dat kan worden ingezet. Er zijn echter ook instrumenten die nog missen, zoals een mogelijkheid om ecologische verbindingszones, wilgengrienden en moeilijk bereikbare percelen dekkend te financieren. Ook mist een woest aantrekkelijke beheersubsidie die meer biedt dan alleen kostenderving zoals het ANLb bij weidevogelbeheer.

4. Wat we gaan doen

Het werken aan opgaven en doelen kan niet zonder concrete maatregelen en projecten. Samen met onze gebiedspartners hebben we meer dan 80 initiatieven opgehaald die in potentie bijdragen aan de doelen op het vlak van natuur, water, klimaat en land- en tuinbouw en daarmee aan een nieuwe balans in het landelijk gebied. Op basis van deze inbreng hebben we maatregelen uitgewerkt, deze vormen samen een viertal maatregelpakketten. De maatregelpakketten worden in dit hoofdstuk elk kort toegelicht en bevatten samenvattingen van de verschillende maatregelen die binnen het pakket vallen.

4.1 Maatregelpakketten en maatregelen

De maatregelen dienen als kapstok voor continue projectontwikkeling. De maatregelen bestaan uit een mix van mogelijke instrumenten (zoals innovatie / fysieke ingrepen / regelingen) die ingezet kunnen worden voor doelbereik inclusief een

financiële claim tot 2035. Gebiedsgerichte aanpakken en projecten kunnen uit meerdere maatregelen gefinancierd worden.

De maatregelpakketten worden elk kort toegelicht en bevatten samenvattingen van de verschillende maatregelen die binnen het pakket vallen.

Landschap en natuurversterking	Toekomstbestendige land- en tuinbouw
<ul style="list-style-type: none">Maatregel kwaliteitsimpuls beheer Natura 2000Maatregel groenblauwe dooraderingMaatregel nieuwe en vitale bossenMaatregel NNN	<ul style="list-style-type: none">Maatregel kringloopwijzer duurzame veehouderijMaatregel kringloopdeals akkerbouwMaatregel natuur inclusieve landbouwMaatregel boerennatuurbeheerMaatregel ondersteuning bedrijfsvoering
Verbetering waterkwaliteit	Toekomstbestendig watersysteem
<ul style="list-style-type: none">Maatregel emissiereductie bollenteeltMaatregel emissiereductie boomteeltMaatregel emissiereductie glastuinbouw	<ul style="list-style-type: none">Maatregel infiltratiesysteem

4.1.1 Maatregelpakket Landschap en natuurversterking

Het maatregelpakket landschap en natuurversterking bestaat uit maatregelen gericht op beter beheer van bos- en natuurgebieden en op het herstellen van natuurlijke dynamiek. Voor de Natura 2000-gebieden en de VHR-soorten en habitats buiten de Natura 2000-gebieden geldt dat de gunstige staat van instandhouding bereikt moet worden. Waar nodig houden we door herinrichting een grotere afstand tussen beschermde natuur enerzijds en verstedelijking, verkeer, land- en tuinbouw en andere intensieve vormen van landgebruik anderzijds. Met deze maatregelen werken we ook aan een mooier landschap en zorgen we voor nieuwe en andere plekken voor recreatie.

Maatregel kwaliteitsimpuls beheer Natura 2000

Deze maatregel geeft invulling aan de VHR-doelstellingen. Het doel van de maatregel is driedig: bijdragen aan het voldoen aan de wettelijke behoudsdoelstellingen N2000, het maken van bestuurlijke keuzes met betrekking tot uitbreidingsdoelstellingen en het starten met deze doelstellingen, verbetering van monitoring en uitvoering van onderzoek ten behoeve van het optimaliseren van maatregelen en het evalueren van het doelbereik.

Om deze doelen te bereiken zet de maatregel in op systeemherstel, de uitbreiding van het natuurareaal binnen en buiten N2000-gebieden en de vermindering van drukfactoren.

Deze maatregel bestaat uit een groot aantal onderliggende activiteiten. Voor een deel van de voorgenomen activiteiten is al een bestuurlijk akkoord. Voor andere projecten moet er nog een bestuurlijk akkoord komen. [PM voorbeelden projecten]

Om concreter invulling te kunnen geven aan het doelbereik van deze maatregel, is het van groot belang dat het Rijk de VHR-doelstellingen verder concretiseert.

Maatregel groenblauwe dooradering

Deze maatregel is gericht op het uitbreiden van het oppervlak Groenblauwe dooradering (GDBA) in Zuid-Holland conform de landelijke doelstelling van 10% groenblauwe dooradering in 2050.

Om snel handen en voeten te geven aan een eerste concrete uitwerking zijn drie kansrijke projecten in de drie verschillende kerngebieden opgenomen in deze maatregel. Dit zijn projecten in het Westland (Kust & Duinen), de Alblasserwaard (Veenweiden) en

de Hoeksche Waard (Zuid-Hollandse Delta). Dit zijn kansrijke projecten waarbij het gebied betrokken is en waarmee snel gestart kan worden. De kansrijke projecten vormen een gebiedsgericht initiatief waarbij sprake is van intensieve samenwerking van regionale gebiedspartijen en/of stakeholders. De projecten in deze drie gebieden fungeren zo als vliegwiel voor projecten in andere gebieden, ervaringen in de 3 kansrijke ontwikkelingen worden elders in de provincie gebruikt.

In grote delen van Zuid-Holland zijn het landelijk gebied en het stedelijk gebied zodanig met elkaar verweven dat de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied door moet lopen tot in de stad om een robuust netwerk te kunnen vormen. Groenblauwe dooradering dient daarmee zowel de biodiversiteit, klimaatadaptatie als de mens (gezondheid en recreatie).

De ontwikkeling van GDBA in de drie gebieden draagt bij aan de totale doelstelling om 5% respectievelijk 10% GDBA te realiseren in 2030 / 2050. De kansrijke ontwikkelingen Alblasserwaard draagt bij aan de doelstelling voor prioritaire gebieden in 2030.

De uitwerking van de kansrijke projecten komt voort uit een ruim 2 jaar lopende samenwerking met de Zuid-Hollandse waterschappen. Daarnaast heeft Provinciale Staten in de vastgestelde Visie Rijke Groenblauw Leegomgeving (2019) de provinciale ambitie om aan de biodiversiteitsdoelen te voldoen geconcretiseerd. Groenblauwe dooradering is daarnaast opgenomen in meerdere provinciale beleidstukken, zoals de door GS vastgestelde Contouragenda Natuurinclusief Zuid-Holland (2023) en de Hoofdlijnennotitie Vitale landbouw Zuid-Holland (2020). Via subsidieregelingen als

SKNL en ANLb levert de provincie ook reeds een financiële bijdrage aan de realisering van Groenblauwe dooradering. Ook het vastgestelde provinciale soortenbeleid en de Bossenstrategie gaan uit van een groenblauwe dooradering.

Huidige financieringen voldoen niet aan de garantie voor vergoedingen die ondernemers nodig hebben om investeringen te doen. In de kansrijke ontwikkelingen zullen zogenaamde verdienmodellen worden onderzocht.

Maatregel nieuwe en vitale bossen

Het doel van deze maatregel is om het bosareaal uit te breiden en de kwaliteit van bestaand bos te verhogen. Daarom willen we tot 2028 400 hectare bos en bosareaal toevoegen, bosbeheer intensiveren voor kwaliteitsverbetering en de vitaliteit van jonge recreatiebossen verhogen. Op de lange termijn (tot 2050) willen we dit mogelijk doorontwikkelen tot 1.000 a 2.000 ha nieuwe bos.

De maatregel voegt 150 hectare bos toe binnen het Natuurnetwerk Nederland (100% doelbereik conform afspraak met het Rijk) en circa 130 ha nieuw bos in recreatiegebieden en circa 110 ha nieuw bos buiten begrensde gebieden. Doelstellingen voor bosuitbreiding buiten NNN zijn nog niet vastgesteld door het rijk. Bosuitbreiding verhoogt de biodiversiteit, onder andere door het vergroten van het leefgebied voor de VHR-soorten baardvleermuis, grootoorvleermuis en wielewaal. Bos slaat CO₂ op (10 ton/ha/jr) en het houdt water vast. Natte bostypen (laagveenbos en rivierbos) bieden de mogelijkheid voor functiecombinatie met waterberging (maatregel toekomstbestendig watersysteem) en dragen bij aan de instandhoudingsdoelstellingen van deze bostypen. In combinatie

met overgangsgebieden draagt nieuw bosaanleg bij aan de gunstige instandhouding van Natura2000-gebieden, met name van duingebieden. Aanleg van nieuw bos op landbouwgrond draagt bij aan de vermindering van stikstofemissie en het realiseren van sommige bostypen (agroforestry, voedselbossen en wilgengrienden) dragen ook bij aan een vitale landbouwsector.

De provincie heeft via GS een Groeimodel bos- en bomenbeleid (2020) vastgesteld en kennisgenomen van de Ruimtelijke strategie Bos en bomen (2022). Deze zijn via bosberaden met de verschillende landschapstypen (Veenweide, Delta en Kust) besproken en met de gemeenten gedeeld. Daarnaast is een Zuid-Hollandse bosmakelaar aangesteld die in gesprek is met initiatiefnemers die bos willen realiseren. Het Ontwikkelperspectief recreatiebossen is samen met de recreatieschappen opgesteld. In 2022 heeft de provincie twee moties aangenomen. De eerste om €2,5 miljoen te investeren in de Zuid-Hollandse bossen. In de tweede motie is gevraagd om voorzetting van beleid en uitvoering. Het is aan ons nieuwe college om hier een voorstel voor te doen.

Om deze maatregel succesvol uit te kunnen voeren zijn er een aantal randvoorwaarden aan het Rijk:

- Financiering, inclusief tijdige toezegging hierover;
- Actieve inzet Rijksgronden en gronden van Rijkswaterstaat;
- Specifiek voor de ontwikkeling van ooibossen; integrale afweging Rijkswaterstaat, doorstroming, waterveiligheid en water vasthouden;
- Afspraken Rijk en provincie over beheerfinanciering van de bestaande recreatiebossen;
- Koppeling verstedelijkingsopgave en bosuitbreidingsambitie.

Maatregel NNN

Het doel van de maatregel is het versterken en verbeteren van de kwaliteit van het NNN in de breedste zin.

Het beoogd resultaat is een verbetering van het leefgebied door gronden buiten het huidige NNN te verwerven of in te richten. Of door aanvullende maatregelen binnen het NNN te nemen. Voorbeelden van projecten zijn het realiseren van extra vernatting door de introductie van extra peilvakken, de vernatting van natuurgraslanden, het uitbreiden van het NNN door het inrichten van weidevogelgrasland, moeras en vochtig bos en het tegengaan van versnippering door de aanleg van faunapassages.

Er is een direct verband tussen de verbetering van het NNN en de verhoging van de staat van instandhouding van de VHR-soorten. Concrete doelstellingen zijn nog niet door het Rijk vastgesteld. Daarom gaat de provincie zelf aan de slag met het kwantificeren van deze doelen. Dit gebeurt volgens de VHR-strategie Zuid-Holland. Door van een agrarisch gebruik naar natuurinrichting te gaan levert de maatregel een bijdrage aan de vermindering van de stikstofuitstoot. De nieuw ingerichte natuur zorgt daarnaast voor een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en kan CO₂ vasthouden. De nieuwe natuur heeft een hogere waterstand en kan zo langer (regen-)water vasthouden. Door deze vernatting wordt bodemdaling in veenweidegebieden geremd. Ook neemt door een afname van bemesting in de nieuw ingerichte gebieden de waterkwaliteit toe.

De maatregel is aanvullend op de afspraken die gemaakt zijn onder het natuurpact. Er is al een uitvoeringsorganisatie ingericht die de

voorgestelde maatregelen kan uitvoeren. Voor het deel van de voorgenomen activiteiten dat binnen de huidige NNN plaatsvindt is geen verdere bestuurlijke besluitvorming nodig. Verschillende projecten buiten het huidige NNN zijn al bestuurlijk vastgelegd en wachten nog op financiering. De resterende activiteiten, voornamelijk die met betrekking tot het verwerven van grond, moeten nog bestuurlijk vastgelegd worden.

4.2.2 Maatregelpakket Toekomstbestendige land- en tuinbouw

Maatregelen die er op zijn gericht om in nauwe samenwerking met boeren en tuinders, of met hun (gebieds)collectieven afspraken te maken over de aanpassing van bedrijfsvoering. Dit zijn de maatregelen waarmee we stapsgewijs toewerken naar een toekomstbestendig land- en tuinbouw die met een duurzame productie past bij de draagkracht van water en bodem en die naast natuurgebieden kan functioneren. Het zijn ook maatregelen waarin een meer natuurinclusieve land- en tuinbouw wordt bereikt en waarin agrarisch natuurbeheer met een lange termijn perspectief een vaste plek kan innemen in het verdienmodel van agrarische bedrijven. Onderdeel van deze maatregelen zijn een datagedreven werkwijze met een systeem van kpi's en monitoring.

Maatregel kringloopwijzer duurzame veehouderij

Het doel van de maatregel is om de ontwikkeling naar een duurzamere veehouderij in Zuid-Holland te ondersteunen. Duurzame veehouderij is veehouderij die zowel economisch als ecologisch toekomstbestendig is.

Verduurzaming van de bedrijfsvoering door het implementeren van voer-, management- en stalmaatregelen. Deze worden vanuit het gebiedsproces vastgelegd in afspraken met de agrariërs. De maatregel betreffen de ontwikkeling en toepassing van instrument op overheidsniveau zoals een KPI-systematiek, het juridisch borgen en monitoren van maatregelen, het borgen van agrarisch natuurbeheer en het ontwikkelen van een gericht grondbeleid ten behoeve van de transitie van de veehouderij. Ook ontwikkelt de maatregel operationele activiteiten op het boerenbedrijf, neemt het tactische maatregelen in het optimaliseren van de bedrijfsopzet en neemt het strategische stappen door te investeren in duurzame technieken.

Zuid-Holland heeft voor 2030 een reductieopgave van 2,5 kton ammoniak voor de landbouw. Daarnaast kan het nabij stikstofgevoelige N2000 gebieden nodig zijn om extra stikstofuitstoot te reduceren. Zuid-Holland heeft voor 2030 een reductieopgave van 0,3 Mton CO₂ equivalenten uit veeveelt en akkerbouw. Het totaal aan voorgestelde maatregelen leidt tot een ammoniakreductie van 50% tot 79% (tot 2,0 kTon) en een reductie van uit de veehouderij afkomstige CO₂-emissies van 25% tot 33%. De maatregelen dragen ook bij aan een verbetering van waterkwaliteit en geven zo invulling aan het behalen van de KRW-doelstellingen.

Op dit moment zijn al in verschillende gebieden boerenwerkgroepen aan de slag. Deze groepen denken na over welke voer-, management- en stalmaatregelen zij willen gaan nemen op hun bedrijf. In de gebiedsprocessen zal invulling gegeven worden aan de maatregel. Alle betrokkenen nemen deel in het gebiedsproces.

Deelgebieden lopen in verschillende tempo's, maar krijgen ieder een bestuurlijke regiegroep, waarin de benodigde partijen aan tafel zitten en besluitvorming zal plaatsvinden.

Om deze maatregel succesvol uit te kunnen voeren zijn er een aantal randvoorwaarden aan het Rijk:

- Ondersteuning richting Europa met betrekking tot staatssteun;
- Legaliseren PAS-melders;
- Bestrijding rivierkreeften;
- Verdienmodel/perspectief agrariërs;
- Ketenaafspraken

PM

Maatregel kringloopdeals akkerbouw

Het doel van de maatregel is om met aanpassing van agrarische bedrijfsvoering de transitie naar een duurzame akkerbouw te versnellen om daarmee bij te dragen aan de NPLG doelen. Een duurzame akkerbouw is een akkerbouw die zowel ecologisch als economisch toekomstbestendig is. Hiertoe stelt de maatregel op gebiedsniveau maatwerkpakketten samen.

Maatregelen in dit pakket richten zich onder meer op het ontwikkelen van een KPI-systematiek, de financiering van het risico van de transitie naar duurzame akkerbouw, onderzoek naar verdienmodellen en het oprichten van een provinciebreed grondfonds gericht op de vrijwillige opkoop van agrarische gronden ten behoeve van verduurzaming en extensivering. Ook maatregelen gericht tot (kennisontwikkeling over) nutriëntenmanagement en opleiding zijn onderdeel van dit pakket. Per gebied wordt bepaald

welke (combinatie van) activiteiten passend is. Het belangrijkste instrument om hiertoe te komen is een catalogus aan maatregelen en activiteiten die bijdragen aan het behalen van de NPLG doelen, mét bijbehorende financieringsproducten. Hieruit stellen boeren/gebieden hun eigen maatwerk pakket aan activiteiten samen.

Dit maatregelenpakket bestaat uit verschillende activiteiten die bijdragen aan het reduceren van ammoniakemissie, een toename van de biodiversiteit in het agrarisch gebied, een verbeterde waterkwaliteit, een verminderde methaanuitstoot en een verbeterde bodemkwaliteit. De in dit pakket aangedragen maatregelen zorgen enerzijds op managementniveau tot directe reductie van ammoniakemissies door zowel de efficiëntie van bemesting te verhogen als de hoeveelheid bemesting te reduceren. Ook zijn maatregelen opgenomen die een indirect effect hebben op de NH₃-emissie. Door het reduceren van de stikstofuitstoot draagt de maatregel bij om in 2030 74% van de stikstofgevoelig habitats onder de KDW te brengen. Door te investeren in een weerbaar landschap is het mogelijk om minder chemische middelen te gebruiken. Dit vermindert uitspoeling naar waterlichamen. Daarnaast zullen door het optimaliseren van de bedrijfsvoering kringlopen zoveel mogelijk gesloten worden, waardoor er minder uitspoeling is en de waterkwaliteit zal verbeteren. Tot slot zal door de maatregel op bedrijfsniveau de methaanuitstoot door bemesting afnemen.

In de gebiedsprocessen zal invulling gegeven worden aan de maatregel. Alle betrokkenen nemen deel in het gebiedsproces. Deelgebieden lopen in verschillende tempo's, maar krijgen ieder een bestuurlijke regiegroep, waarin de benodigde partijen aan tafel

zitten en besluitvorming zal plaatsvinden. Dit proces zal lopen van mei 2023 tot het eerste kwartaal van 2024.

Randvoorwaarde Rijk PM.

Maatregel natuurinclusieve (glas)tuinbouw

Het doel van de maatregel is om natuurinclusieve tuinbouw mogelijk te maken voor het overgrote deel van de (glas)tuinders. [PM doelgroep: welk deel wordt beoogd?]

De maatregel zet in op de beschikbaarheid van natuurlijk oplossingen die bijdragen aan natuurinclusieve landbouw, beschermt de afzetwaarde van duurzame producten in de keten, maakt de effectiviteit van natuurinclusief telen meetbaar, zet in op monitoring en belooft tuinders die natuurinclusieve doelen behaald hebben. Hiervoor worden reductiedoelen op bedrijfsniveau vastgesteld. [PM: kwantitatieve invulling van het beoogd resultaat]

Met de maatregel wordt een omschakeling van de tuinbouwsector in gang gezet van een overwegend minerale teeltwijze naar een overwegend natuurinclusieve teeltwijze én een omschakeling van kort gemaaid gras naar een biodiverse inrichting rondom de kas. Door deze omschakeling zal de tuinbouwsector minder tot geen kunstmest en chemie gaan gebruiken. Hierdoor neemt de milieudruk van de (glas)tuinbouw naar de omgeving af en is de natuurinclusieve teelt beter in evenwicht met de leefomgeving.

Door een afname van het gebruik van mineralen en chemie leidt deze maatregel tot een verbetering van de waterkwaliteit rond de kassen. Ook wordt de omgeving van de kassen geschikter als habitat voor verschillende soorten.

Greenport West Holland geeft invulling aan een uitgezet transitiepad om de transitie naar een natuurinclusieve tuinbouw vorm te geven. Vanuit de Greenport West Holland loopt een traject om een Green Deal natuurinclusieve tuinbouw op stellen en wordt er met verschillende consortia ingeschreven op calls naar onderzoek naar natuurinclusieve tuinbouw.

Om de transitie naar een natuurinclusieve (glas)tuinbouw in te kunnen zetten, is het van groot belang dat de afzetwaarde van duurzame producten in de keten beschermd wordt. Enerzijds door in te zetten op een gelijke winstmarge op duurzame en gangbare producten. Anderzijds door huidige keurmerken voor tuinbouwproducten beter zichtbaar te maken in de keten.

Maatregel boerennatuurbeheer

Het doel van deze maatregel is behoud van VHR-soorten door versterking van biodiversiteit buiten natuurgebieden. De huidige maatregel richt zich op de inrichting- en beheermaatregelen voor boerenlandvogels. Hier ligt de grootste opgave.

De maatregel breidt agrarisch natuurbeheer uit, en sluit meer en betere beheersovereenkomsten met boeren om bedrijfsvoering aan te passen ten gunste van boerenlandvogels. De beheersovereenkomsten kijken naar de langere termijn zodat boeren een duidelijk perspectief hebben. [PM]

De precieze VHR-opgaven zijn nog niet vastgesteld door het Rijk. De activiteiten binnen deze maatregel dragen daarom bij aan het behalen van de doelen die volgens de VHR-strategie Zuid-Holland worden vastgesteld. De maatregel is erop gericht snel in te kunnen

spelen op kansen die zich in de gebiedsprocessen voordoen en om snel tot planvorming over te gaan. De focus ligt in eerste instantie bij het invullen van het Actieplan Boerenlandvogels en het Aanvalsplan grutto. Wanneer door later vastgestelde doelen ook andere VHR-soorten in beeld komen, kan de maatregel worden verbreed. Door inrichting- en beheermaatregelen voor boerenlandvogels worden stabiele populaties gerealiseerd, waar voldoende verjonging plaatsvindt voor duurzaam behoud. Door meer rekening te houden met de randvoorwaarden voor een gezonde natuurlijke leefomgeving met meer ruimte voor natuur rond natuurgebieden werken we aan robuuste ecosystemen en maken we doelbereik van VHR voor veel soorten mogelijk. Concrete doelen worden vastgesteld volgens de VHR-strategie Zuid-Holland en het landelijke Aanvalsplan Grutto.

Voor de inzet ten behoeve van boerenlandvogels kan worden aangesloten op het bestuurlijk en ambtelijk netwerk dat in het kader van het Actieplan Boerenlandvogels al sinds 2019 van kracht is. Daarin zijn de provincie, agrarische collectieven, terreinbeherende organisaties en particulieren in Zuid-Holland in vertegenwoordigd. Deze maatregel draagt bij aan het actieve soortenbeleid dat met de herziening Module soortenbeleid op 9 maart 2023 door Provinciale Staten is vastgesteld.

Voor het nader invullen en uitwerken van deze maatregel is het noodzakelijk om nadere doelen van het Rijk te krijgen met betrekking tot de opgave van soortbehoud buiten natuurgebieden. Dan kunnen concrete maatregelen worden vastgesteld, en kan het doelbereik en de financiering concreet worden ingevuld.

Maatregel ondersteuning bedrijfsvoering

Deze maatregel faciliteert kennisdeling en biedt ondersteuning aan experimenten en praktijkonderzoek naar duurzame akkerbouw en veehouderij.

Deze maatregel is gericht op het boerenbedrijfsniveau. De maatregel schept de randvoorwaarden die nodig zijn om op een betrouwbare manier samen te werken met de agrarische sector. De maatregel doet dit via meerdere sporen. Het creëert een veilige tussenruimte waar ondernemers en overheid met elkaar gedeelde beelden ontwikkelen en op basis daarvan handelen. Hier worden procesbegeleiders en inhoudelijke experts voor ingeschakeld. De maatregel faciliteert de vertaling van het NPLG naar lokale processen. Hiervoor worden lokale, onafhankelijke experts in geschakeld. Ook draagt de maatregel een deel van het risico dat voorlopende ondernemers nemen bij het deelnemen in innovatieve programma's, die bijvoorbeeld zijn gericht op het ontwikkelen van andere mestproducten of het opzetten van nieuwe verdienmodellen. Ten slotte voorziet de maatregel in een vergoeding voor agrariërs die deelnemen aan innovatie- en kennisprocessen.

Om deze deelname mogelijk te maken zijn vertrouwen, kennis en middelen nodig. Er is op dit moment een tekort aan alle drie: De agrariërs hebben te weinig vertrouwen in de overheid, er is te weinig gedeelde kennis en de beschikbare middelen landen nog onvoldoende op de plek waar ze verschil maken. Deze maatregel beschrijft de situatie en de weg naar realisatie van voldoende vertrouwen, kennis en vergroot het doelbereik van de middelen die worden ingezet in de maatregelen Verduurzaming Akkerbouw en Verduurzaming Veehouderij.

4.2.3 Maatregelpakket Verbetering waterkwaliteit

Het maatregelpakket verbetering waterkwaliteit bevat maatregelen om in nauwe samenwerking met boeren en tuinders, of met hun (gebieds)collectieven, afspraken te maken over de aanpassing van bedrijfsvoering gericht op de reductie van emissies van vervuilende stoffen uit land- en tuinbouw naar het watersysteem. Onderdeel van deze maatregelen zijn een datagedreven werkwijze met een systeem van kpi's en monitoring.

Maatregel emissiereductie bollenteelt

De maatregel is gericht op het doorontwikkelen van waterbewust ondernemen in de bollenteelt.

De maatregel zoals beschreven bestrijkt de periode t/m 2027. De maatregel richt zich op een tweetal actielijnen:

- Doorontwikkeling precisielandbouw (maatwerk-aanpassingen bedrijfsproces) door middel van stimulatie van bewustwording en gedragsverandering door advies op maat per bedrijf, het onderzoeken van nieuwe oplossingsrichtingen en het faciliteren van bedrijven om aanpassingen in hun bedrijfsvorming door te kunnen voeren.
- Uitrol collectieve gebiedsgerichte aanpak (organisatie en instrumenten) door middel van de gebiedsbrede het ontwikkelen, introduceren, monitoren en evalueren van een KPI-systematiek gericht op doelsturing.

Een impuls op de uitvoering noodzakelijk. Uitgangspunt is het nemen van maatregelen die passen bij de bedrijven. De scope van de maatregel betreft de gehele bollenstreek; het betrekken van de hele regio verhoogt de kans op doelbereik. De maatregel zet in op regiocertificering: Regiocertificering doet een beroep op de coöperatieve traditie van de bedrijfstak en deze collectieve aanpak versterkt de kennisontwikkeling en de kans op doelbereik voor het gebied.

De maatregel draagt indirect bij aan het verkleinen van het KRW-doelgat voor nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. De twee actielijnen dragen bij aan bewustwording bij ondernemers over invloed van bedrijfsactiviteit op de omgeving en draagvlak voor het nemen van maatregelen op het erf. Doorwerking op de NPLG-doelen vindt plaats na aanpassing van de bedrijfsvoering en de introductie van fysieke maatregelen in de periode t/m 2027. Voor de bollenteelt ligt er vooral een opgave voor het reduceren van de belasting van het oppervlaktewater van fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen. Wat daadwerkelijk effectieve maatregelen zijn om de waterkwaliteit te verbeteren, is maatwerk per bedrijf of per perceel. De juiste set aan maatregelen hangt daarom samen met deze ruimtelijke variatie. Een kwantitatieve inschatting van het effect van de maatregel is (op dit moment) niet te geven. Uitvoering van de maatregelen draagt zeker bij aan het reduceren van emissieroutes. Het risico op normoverschrijdingen wordt daardoor lager waardoor de maatregel bijdraagt aan het behalen van de KRW-doelstellingen.

Op initiatief van Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (KAVB) en in samenwerking met andere

partijen (Provincie Zuid-Holland, Rijnland, Deltaplan Agrarisch Waterbeheer) zijn afgelopen jaren diverse projecten uitgevoerd om te werken aan schoner water in de bollenstreek. Sinds 2022 startte Rijnland het Landbouwportaal Rijnland van waaruit telers ondersteuning kunnen krijgen van coaches, advies en subsidie voor maatregelen op het gebied van bodem en waterkwaliteit. De maatregel is ambtelijk reeds op hoofdlijnen besproken door KAVB, Keukenhof en de Greenport Duin- en bollenstreek. Ook LTO Noord was hierbij aanwezig. Alle partners zijn positief over regiocertificering als instrument om de doelstellingen onder het PPLG (Zuid- en Noord-Holland) te gaan halen. De Greenport structuur is de juiste plek om de ontwikkeling en uitvoering van het project onder te brengen.

Om deze maatregel succesvol uit te kunnen voeren is financiering uit het transitiefonds cruciaal: de genoemde maatregelen worden niet vanuit andere middelen gedekt. Ook is het van belang dat de vorderingen en de effectiviteit van het zevende actieprogramma Nitraatrichtlijn en de Uitvoeringsagenda Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 worden geëvalueerd. Bij onvoldoende progressie in 2024 wordt ervan uitgegaan dat passende aanvullende wettelijke verplichtingen zullen gaan gelden. Tot slot is een overbruggingsregeling nodig die de bedrijfsrisico's van de transitie naar biologische teelt afdekt. Deze transitie kan tussen de drie tot vijf jaar duren. Door het risico dat gepaard gaat met deze transitie af te dekken, kunnen bedrijven deze overgang makkelijker maken.

Maatregel emissiereductie boomteelt

Voorlopers in de boomkwekerij hebben afgelopen jaren geïnvesteerd in diverse maatregelen om emissie te beperken. Deze maatregel is gericht op manieren om dit breder te stimuleren om zo bij te dragen aan het behalen van KRW-doelstellingen.

De maatregel zoals beschreven bestrijkt de periode t/m 2027. De maatregel richt zich op een drietal actielijnen:

- Coaching: communicatie richting telers door middel van nieuwe watercoaches en het uitbreiden van bestaande coachingsmaatregelen;
- Bewustwording: investeren in informatiebasis en -uitwisseling door middel van het opzetten en ondersteunen van participatieve monitoring;
- Verduurzaming: transitie naar duurzame(re) teelt door het faciliteren van innovatiekringen met ondernemers, een waterschap en kennispartijen.

Het gaat hier niet om een directe fysieke maatregelen. De drie actielijnen dragen bij aan bewustwording en draagvlak voor opschaling (van maatregel op perceel en/ of transitie naar biologische teelt). Beoogd wordt het transitieproces naar biologisch teelt te versnellen door een groep van koplopers (pioniers) te creëren.

De maatregel draagt indirect bij aan het verkleinen van het KRW-doelgat voor nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. Voor boomteelt ligt er vooral een opgave voor fosfor en gewasbeschermingsmiddelen. Ook hier geldt dat fosfaat vooral

afkomstig is van nalevering uit de bodem. Wat daadwerkelijk effectieve maatregelen zijn om de waterkwaliteit te verbeteren is maatwerk per bedrijf of per perceel. Binnen deelgebieden en zelfs binnen bedrijven is er een grote variatie in bodemkwaliteit als ook het risico op P-verliezen naar het watersysteem. De juiste set aan maatregelen hangt daarom samen met deze ruimtelijke variatie. Een kwantitatieve inschatting van het effect van de maatregel is daarom lastig te geven. Uitvoering van de maatregelen draagt zeker bij aan het reduceren van fosfaatverliezen en lager gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Het risico op normoverschrijdingen wordt daardoor lager waardoor de maatregel bijdraagt aan het behalen van de KRW-doelstellingen.

In het kader van het ZH-PLG zijn gebiedsgesprekken gevoerd met de regio Boskoop. Hierin is input opgehaald. Stichting Belangenbehartiging Greenport Boskoop en Hoogheemraadschap van Rijnland werken nog aan een concretisering van de aanpak.

Om deze maatregel succesvol uit te kunnen voeren is financiering uit het transitiefonds cruciaal: de genoemde maatregelen worden niet vanuit andere middelen gedekt. Ook is het van belang dat de vorderingen en de effectiviteit van het zevende actieprogramma Nitraatrichtlijn en de Uitvoeringsagenda Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 worden geëvalueerd. Bij onvoldoende progressie in 2024 wordt ervan uitgegaan dat passende aanvullende wettelijke verplichtingen zullen gaan gelden. Tot slot is een overbruggingsregeling nodig die de bedrijfsrisico's van de transitie naar biologische teelt afdekt. Deze transitie kan tussen de drie tot vijf jaar duren. Door het risico dat gepaard gaat met deze transitie af te dekken, kunnen bedrijven deze overgang makkelijker maken.

Maatregel emissiereductie glastuinbouw

Het doel van deze maatregel is het op een zo efficiënt mogelijke manier regionaal samenwerken om een (nagenoeg) nulemissie vanuit de glastuinbouw naar het oppervlaktewater, de bodem en het ondiepe grondwater te realiseren in 2027, conform de visie van het Platform Duurzame Glastuinbouw.

De maatregel zoals beschreven bestrijkt de periode t/m 2027. De maatregel richt zich op een drietal sporen:

- Kennisontwikkeling en verspreiding door middel van watercoaches;
- Communicatie richting telers (waterbewustzijn);
- Intensivering en verbetering handhaving.

Het gaat hier niet om directe fysieke maatregelen. De drie sporen dragen bij aan een betere naleving door de tuinders welke de noodzakelijke maatregelen in de kas moeten nemen om tot een nagenoeg nulemissie te komen.

Om de KRW-doelen voor de in de beheergebieden liggende KRW-waterlichamen te realiseren is nagenoeg een nulemissie noodzakelijk. De maatregel draagt bij aan het verkleinen van het KRW-doelgat voor nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. Goede handhaving, kennisontwikkeling en communicatie zijn essentieel om de middels wetgeving af te dwingen fysieke maatregelen effectief te laten zijn. In de beleidsbrief Water en Bodem Sturend is intensivering van de handhaving in de glastuinbouw opgenomen als maatregel. Een kwantitatieve inschatting van het effect van de maatregel is lastig te geven. Illegale lozingen leiden soms tot zeer forse normoverschrijdingen. Zolang er

sprake is van normoverschrijdingen voldoet het KRW-waterlichaam niet aan de doelstelling. Deze maatregel draagt bij aan het tegengaan van zulke illegale lozingen en verkleint zo het KRW-doelgat.

De (proces)maatregel emissieloze kas is opgenomen in het regionaal waterprogramma en in de waterbeheerplannen van het Hoogheemraadschap van Delfland als Schieland en de Krimpenerwaard. In het kader van het ZH-PLG zijn gebiedsgesprekken gevoerd met de regio Westland. In het kader van het reguliere overleg emissieloze kas is het NPLG-traject gecommuniceerd en input opgehaald.

Voor het bereiken van (nagenoeg) emissieloze kas is een verdere stapsgewijze reductie van emissie- en gebruiksnormen in het Activiteitenbesluit Milieubeheer / Besluit Activiteiten Leefomgeving noodzakelijk. Voor een reductie in emissies en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is een nadere concretisering van de maatregelen uit de Toekomstvisie/uitvoeringsprogramma gewasbescherming van belang.

Maatregel aanpak waterkwaliteit landbouw

Het doel van deze maatregel is het creëren van de randvoorwaarden waarmee een versnelling en opschaling kan worden gemaakt met de aanpak in agrarische gebieden waar de waterkwaliteit achterblijft.

De maatregel zoals beschreven bestrijkt de periode t/m 2027 en initieert de volgende initiatieven:

- Initiatie van ‘gebiedsdeals’ via inzet van ‘gebiedsliasons’;

- Bewustwording bij ondernemers van de water- en (en bodem)opgave door:
- Coaching en kennisdeling
- Monitoring van de lokale waterkwaliteit
- Begeleiding bij het opstellen van emissiereductieplannen;
- Invoering van fysieke, effectief bewezen maatregelen in bedrijfsvoering en beheer.

Per gebied zal bekeken moeten worden welke bedrijfsaanpassingen in de specifieke lokale context het beste werken. De aanpak berust op samenwerking. In termen van aantallen ondernemers gaat het dan om ca. 300 tot 500 bedrijven per jaar. De maatregel begint met een aanloopfase, waarin de uitvoeringsorganisatie wordt opgebouwd, de voorbereidingen voor een digitaal informatie- en monitoringsportaal worden getroffen en waarin wordt gestart in 2 á 3 startgebieden. In 2024 en 2025 wordt opgeschaald.

De maatregel als geheel draagt direct bij aan het behalen van de doelstellingen van het NPLG in relatie tot landbouwanbouwemissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. De activiteiten binnen de maatregel dragen hier ieder voor een deel aan bij. Het totaal aan activiteiten bepaalt de effectiviteit van de maatregel, waarbij de intensiteit van de inzet van de activiteiten per gebied kan verschillen. Het faciliteren van de inzet van fysieke maatregelen met bewezen effectiviteit vergroot de kans op doelbereik. De inschatting is dat 50% tot 80% van de ondernemers deelneemt aan de activiteiten binnen deze maatregel.

De maatregel sluit aan op al lopende gebiedsprocessen en de uitvoeringsafspraken die voortkomen uit de aanpak van Deltaplan

Agrarisch Waterbeheer (DAW). Deze maatregel is inhoudelijk tot stand gekomen op basis van verkennende gesprekken in het kader van het ZH-PLG met de Zuid-Hollandse waterschappen, LTO Noord en het DAW-supportteam Zuid-Holland. In deze gesprekken is verkend waar in de gebieden er progressie en knelpunten in de voortgang op de wateropgave zit en waar behoefte is voor aanvullende inzet. Scope en activiteiten zijn hier rechtstreeks van afgeleid.

Om deze maatregel succesvol uit te kunnen voeren is financiering uit het transitiefonds cruciaal: de genoemde maatregelen worden niet vanuit andere middelen gedekt. Ook is het van belang dat de vorderingen en de effectiviteit van het zevende actieprogramma Nitraatrichtlijn en de Uitvoeringsagenda Toekomstvisie Gewasbescherming 2030 worden geëvalueerd en op basis hiervan vanuit Rijksweg passende acties worden genomen. Daarnaast is een overbruggingsregeling nodig die de bedrijfsrisico's van de transitie naar biologische teelt afdekt. Deze transitie kan tussen de drie tot vijf jaar duren. Door het risico dat gepaard gaat met deze transitie af te dekken, kunnen bedrijven deze overgang makkelijker maken. Tot slot is beleidsmatige verankering van KPI-systematiek gewenst om de sector een duidelijk en toetsbaar doel (prestatieniveau) mee te geven.

4.2.4 Maatregelpakket Toekomstbestendig watersysteem

Het maatregelpakket toekomstbestendig watersysteem bevat maatregelen welke gericht zijn op het aanvoeren en vasthouden van voldoende water (grondwater, oppervlaktewater en regenwater) in het gehele watersysteem. Het zijn randvoorwaardelijke

aanpassingen voor in het systeem en aanpassingen in gebieden voor vernatting van natuurgebieden en peilopzet in veenweidegebieden. Het zijn maatregelen die verband houden met het realiseren van een toekomstbestendige bedrijfsvoering van de agrarische bedrijven en met de gewenste herinrichting van natuur en landschap en stedelijke ontwikkeling.

Maatregel waterinfiltratiesysteem

De maatregel draagt bij aan de reductie van CO₂ emissie uit veen. Dit doet de maatregel door het aanleggen van een waterinfiltratiesysteem (WIS) dat het grondwaterpeil in veenweiden ophoogt of hoog houdt.

De voorgestelde maatregel levert tot 2025 een reductie in CO₂-emissie uit van 0,02 Mton. Dit wordt behaald door de uitrol van maximaal 4000 ha WIS. Naast het aanleggen van WIS bevat het maatregelenpakket ook maatregelen die zijn gericht op het opvangen van de impact die het aanleggen van WIS heeft op het watersysteem en maatregelen gericht op mitigatie, compensatie of transformatie van de impact van de bovenstaande maatregelen op het verdienvermogen van grondgebruik of bedrijfssystemen.

Op grond van een indicatieve verdeling tussen de veenweideprovincies heeft Zuid-Holland een indicatief aandeel van 21% van de nationale reductieopgave van 1 Mton broeikasgassen uit veen in 2030. Dat komt neer op ca. 60% reductie en opzichte van het referentiejaar 2017. Als tussenstap voor 2025 zet Zuid-Holland in op minimaal 25% reductie per project. Voor 2050 streven we, conform Klimaatakkoord, naar gemiddeld nul emissie. De maatregel vermindert tot 2025 de CO₂-emissie uit veen met 0,02Mton. In

2030 reduceert de maatregel de uitstoot van CO₂ uit veen met 0,21 Mton. Dit kan alleen worden gerealiseerd door in alle Zuid-Hollandse veenweiden de peilen op te zetten en te sturen. Omdat op een veenweide met een hogere waterstand minder vee kan worden gehouden, draagt deze maatregel ook bij aan de reductie van de uitstoot van stikstof en methaan. Als de CO₂ emissievermindering naar uiteindelijk nul emissie ergens niet lukt, is vastlegging van CO₂ het alternatief. De verwachting is dat er uit veenweiden een restemissie blijft. Over de omvang en de wijze van compensatie zijn nog geen afspraken gemaakt.

In 2020 heeft LNV de provincie Impulsgelden Veenweiden toegekend. In 2021 heeft GS de startnotitie Veenweidestrategie Zuid-Holland 1.0 vastgesteld. Deze Strategie is de eerste uitwerking van de veenweidestrategie in Zuid-Holland en tevens de eerste aanzet tot het gebiedsprogramma voor het Zuid-Hollandse veenweidegebied in het kader van de NPLG. In november 2022 heeft GS de Strategie Vitale Veenweiden Zuid-Holland vastgesteld. Deze ligt ter reactie bij de betrokken partners. Op verschillende locaties in de provincie wordt al gewerkt aan de uitrol van WIS.

Om effectief te kunnen starten met de uitvoering van deze maatregel is duidelijkheid nodig over de korte- én lange termijn doelstelling. Daarnaast is duidelijkheid of juridische borging nodig van de effectiviteit van de maatregelen. Ook moet er een keuze worden gemaakt over hoe er moeten worden omgegaan met de impact die deze maatregel heeft op het watersysteem en bedrijfsinkomens. Daarnaast is een voortzetting nodig van de financiering voor veenweide-onderzoek.

Maatregel vergroten aanvoer en doorvoercapaciteit

PM

Maatregel stabiele veendijken

PM

4.2 Transitiefonds

De financiële middelen die nodig zijn voor het realiseren van de opgaven in het landelijk gebied zullen voor een groot deel door het Rijk beschikbaar worden gesteld. Het zogenoemde Transitiefonds is de belangrijkste financieringsbron. Het kabinet heeft op 15 december 2022 een wetsvoorstel voor de instelling van dit Transitiefonds ingediend bij de Tweede Kamer. Tot en met 2035 zal cumulatief € 24,3 miljard in het fonds gestort worden. De bedoeling is dat het fonds vanaf het begrotingsjaar 2024 gebruikt kan worden. De middelen in het Transitiefonds zijn indicatief over de provincies verdeeld, zonder dat dit een trekkingsrecht behelst. Voor Zuid-Holland is vooralsnog indicatief € **PM** miljoen beschikbaar. Een deel van dit bedrag wordt aan ons beschikbaar gesteld voor het uitvoeren van ‘maatregelpakketten’. Een ander deel zal het Rijk zelf besteden aan rijksbeleid, waarmee ook opgaven in Zuid-Holland worden gerealiseerd. De verhouding tussen beide delen is nog onduidelijk. Naast bijdragen uit het Transitiefonds houden wij rekening met eerder toegezegde én toekomstige rijksbijdragen, zoals voor het Natuurpact (ten behoeve van het Natuurnetwerk Nederland, natuur- en landschapsbeheer en tegemoetkomingen in faunaschade), Programma Natuur en de Impulsgelden bodemdaling (ten behoeve van de veenweideproblematiek).

4.3 Spelregels Rijk

Na een positieve beoordeling van het ZH-PLG kunnen wij middelen uit het Transitiefonds aanvragen voor de uitvoering van maatregelpakketten. Voor deze aanvragen heeft het Rijk spelregels opgesteld. De komende maanden werken we de maatregelpakketten, en bijhorende projectinitiatieven, nader uit conform de Handreiking voor de gebiedsprogramma's NPLG.

Ruimte voor nieuwe inzichten en aanpassingen

Deze maatregelpakketten vormen de basis van ons plan. Indien we in de verloop van tijd nieuwe inzichten krijgen, is het mogelijk dat we deze maatregelen omwisselen voor maatregelen die bijvoorbeeld meer draagvlak hebben in het gebied. Dat doen we in overleg met het Rijk middels een ‘omwisselbesluit’. De bedoeling is dat de nieuwe maatregel vergelijkbaar of meer doelbereik heeft en past binnen de financiële ruimte van het totale gebiedsprogramma. Eventuele omwisselbesluiten verwerken we in nieuwe versies van het ZH-PLG.

Maatregelen voor stikstofemissie door de industrie

Om de stikstofuitstoot uit industriële bronnen terug te dringen worden er verschillende maatregelen getroffen. Zo verplicht de Europese Richtlijn Industriële Emissies die bedrijven om de Best Beschikbare Technieken (BBT) toe te passen, waarbij vergunningen voortdurend worden aangescherpt waardoor reductie van emissies wordt bereikt. De klimaatregelingen voor CO₂-reductie zorgen eveneens voor NO_x reductie in de industrie. Maatregelen als de CO₂-heffing het Europese emissiehandelssysteem (ETS) helpen hierbij,

evenals subsidieregelingen zoals de SDE++ en de VEKI-regeling om de verduurzaming van de industrie te bevorderen.

Specifiek voor stikstofreductie en CO₂ in de industrie is er een piekbelastersaankpak, ook bekend als de maatwerkaanpak, in het leven geroepen. Hierbij werken de ministers van EZK en IenW samen met bevoegde gezagen, waaronder de provincie. Deze aanpak is gericht op landelijk ongeveer 35 industriële bedrijven waarbij de mogelijkheden tot aanscherping van huidige vergunningen worden verkend. Het Kabinet is al in gesprek met verschillende bedrijven: vorig jaar zijn hieruit de eerste Expressions of Principle getekend. In Zuid-Holland heeft Shell dit jaar al een Expression of Principles getekend. Ook de bovenwettelijke reductie van ammoniakemissie is onderdeel van de aanpak. NO_x-reductie is integraal onderdeel van de maatwerkaanpak voor de industrie.

PM overige activiteiten zoals kennisontwikkeling, lerend ontwikkelen

4.4 Plan van aanpak voor de impactanalyse

De maatregelen gericht op het bereiken van de wettelijke doelen worden onderbouwd met een – in NPLG-termen – Sociaal Economische Impact Analyse (SEIA) om de mogelijke (positieve én negatieve) gevolgen voor brede welvaart van de maatregelen in kaart te brengen, om als gebiedsautoriteit maatregelen goed te kunnen onderbouwen en om eventuele voorstellen voor mitigerende maatregelen (in het geval dat er mogelijk sprake is van negatieve effecten) en flankerend beleid op te baseren.

PM: plaat van proces impactanalyse

In de eerste fase tot aan deze toetsbare versie hebben we het fundament gelegd voor de nog uit te voeren impactanalyse. We hebben onder meer een schets opgesteld van de huidige situatie in het landelijk gebied van Zuid-Holland als het gaat om scores op indicatoren van de CBS Monitor Brede Welvaart, een schets van de productieketens waarin (en hun plek daarbinnen) Zuid-Hollandse bedrijven in de agrarische sector functioneren, en van wat als autonome ontwikkelingen kan worden gezien (zie bijlage). Daarnaast ontwikkelen we een aanpak om samen met de gebieden de analyse uit te voeren.

Brede welvaart

Op de indicatoren voor brede welvaart scoort het landelijk gebied in Zuid-Holland in de huidige situatie over het algemeen goed in vergelijking met het stedelijk gebied in Zuid-Holland en met het gemiddelde van het landelijk gebied in Nederland. Hierbij moet worden opgemerkt dat het gaat om een selectie van onderwerpen. Over het voorzieningenniveau zeggen deze indicatoren bijvoorbeeld niet direct iets. Bovendien is bekend dat in het stedelijk gebied de spreiding veel groter is. We zullen deze indicatoren inzetten om de komende jaren de effecten van het ZH-PLG op het landelijk gebied te monitoren.

Sectoren

We hebben ook een schets gemaakt van de belangrijkste sectoren: melkveehouderij, akkerbouw, glastuinbouw, bollen- en bomenteelt. Inzicht in sectoren en ketens is nodig om effecten goed te kunnen inschatten en analyseren en vorm te geven aan de transitie. Ook

voor deze schetsen geldt dat het niet meer is dan een beginpunt en input voor het te voeren gesprek.

Aanpak

Daarnaast nemen we in dit ontwerpprogramma (zie bijlage) een grove eerste aanzet – op basis van expert judgement – op voor de impactanalyse voor de voorgenomen maatregelen voor veeteelt, akkerbouw en tuinbouw. Dit geeft een vertrekpunt voor het nog te doorlopen participatieproces. Op basis van de gehanteerde methode zullen we ‘steekproefgewijs’ het gesprek aangaan op polderniveau om met inwoners en ondernemers de resultaten uit de expert judgement te toetsen en verfijnen. In de selectie van gebieden komen minimaal de drie kerngebieden en de belangrijkste sectoren (veeteelt, akkerbouw en tuinbouw) terug. Het gaat om intensieve trajecten. Voor de zomer werken we een plan van aanpak uit voor dit participatietraject.

Onderdeel van de aanpak is tot slot een plan van aanpak voor een ‘menukaart’ met suggesties voor toekomstbestendige economische activiteiten in het landelijk gebied vanuit het gebied zelf, aangevuld met suggesties vanuit de Provincie. Deze menukaart dient als inspiratiebron en als onderlegger voor uit te werken ondersteuning voor ondernemers die op de kansen willen inspelen en is daarmee een toevoeging aan de gebiedsprocessen. Ook hiervoor gaan we in gesprek met inwoners en ondernemers. Dit vereist een andere vorm dan de bovengenoemde gesprekken. Ook hiervoor komen we nog voor de zomer met een uitgewerkt plan van aanpak.

Alle hierboven genoemde onderdelen van voor de impactanalyse staan uitvoerig beschreven in de bijlage.

5. Wanneer doen we wat en wat hebben we daarvoor nodig

5.1 Voortuitblik op programmering

PM tijdlijn tot Q1 2024. Essentie:

- 1 juli vrijgave voorontwerp
- juli-oktober: verbetering ZH-PLG 1.0 richting ontwerp ZH-PLG. Verder werken aan voorbereiding uitvoeringsgereed maken van de ca 80 projectinitiatieven.
- Oktober – Q1 2024: focus op formuleren startbeslissingen per deelgebied
- Q1 2024: vaststellen ZH-PLG 1.0 in PS
- Vlak na vaststelling in PS: vaststelling startbeslissingen per deelgebied door GS / colleges B&W / Waterschappen

5.2 Financiering

Globale kostenraming op basis van kosten maatregelen

10% uitvoeringskosten opnemen

Sociaal economische post opnemen

5.3 Risico's

PM

5.4 Randvoorwaarden

Naast financiële randvoorwaarden zijn er randvoorwaarden die voor ons van belang zijn om te komen tot concrete en succesvolle aanpak van de opgaven van het ZH-PLG. De rol van het Rijk is op veel onderdelen cruciaal. Wij verwachten daarom het volgende van het Rijk:

- Beschikbaar stellen van Rijksregelingen voor bedrijfsbeëindiging en verplaatsing of innovatie die impact hebben in Zuid-Holland of voldoende middelen beschikbaar stellen aan Zuid-Holland.
- Bieden van een oplossing voor PAS-melders en interimers. In Zuid-Holland hebben ca. 200 PAS-melders zich aangemeld voor legalisatie. Wij vinden het belangrijk dat deze PAS-melders snel helderheid krijgen over hun situatie en zo snel mogelijk gelegaliseerd worden. Wij helpen bij de legalisatie-opgave, maar het Rijk blijft verantwoordelijk, ook voor voldoende stikstofruimte voor legalisatie. Het legaliseren van de PAS-melders en interimers is essentieel aangezien het de voortgang en draagvlak van de gebiedsprocessen bevordert. De deadline voor de legalisatie van PAS-melders is februari 2025, dit is landelijk vastgelegd in het legalisatieprogramma PAS-meldingen.

- Uitwerken van een landelijke KPI-set en bijbehorende verplichte afrekenbare stoffenbalans. Dit is nodig voor doelsturing en monitoring op bedrijfsniveau. We zouden graag zien dat het Rijk bekend maakt wat het pakket generieke Rijksmaatregelen betekent voor de landbouw en de stikstofreductie. Hiervoor wachten wij ook op het Landbouwakkoord.
- Duidelijkheid geven over de meetcorrectie. In Zuid-Holland is bij de Natura-2000 gebieden langs de kust een aanzienlijk deel van de stikstofdepositie onverklaard. Ook verzoeken wij het Rijk om een effectieve buitenlandaanpak op te zetten om de stikstofdepositie uit het buitenland te verminderen. In de Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden, en voornamelijk langs de kust, veroorzaakt het buitenland een zeer aanzienlijk deel van de depositie.
- Duidelijkheid geven over de doelstellingen voor alle opgaven en de hardheid van deze doelstellingen. Momenteel zijn de doelen voor natuur en klimaat slechts indicatief. Om tijdens gebiedsprocessen duidelijkheid te verschaffen, is het noodzakelijk om alle doelen voor de opgaven helder te formuleren en de hardheid ervan vast te stellen.
- Het nastreven van integraliteit tussen klimaatakkoord en andere Rijksprogramma's. Broeikasemissies uit de glastuinbouw vallen buiten het NPLG, wij streven echter naar een integrale benadering tussen verschillende doelen en sectoren.
- Duidelijkheid over een nationaal kader ten aanzien van generieke maatregelen nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen (mestwetgeving, uitvoeringsagenda Toekomstvisie gewasbeschermingsmiddelen 2030).

Randvoorwaarden voor de verduurzaming van het Haven Industrieel Complex

Het Rijk moet ervoor zorgen dat de industriemaatregelen, afspraken met de industrie en mobiliteitsmaatregelen voldoende NO_x-reductie opleveren om de landelijke reductiedoelstellingen te behalen.

Noodzakelijke randvoorwaarden voor de verduurzaming van de industrie in het HIC zijn:

- De tijdige aanwezigheid van de benodigde energie-infrastructuur;
- Voldoende stikstofruimte voor die energie-infrastructuurprojecten;
- Voldoende stikstofruimte voor projecten rondom de energietransitie
- Voldoende stikstofruimte voor ombouw en afbouw van productiefaciliteiten.

De transitie naar een duurzame energievoorziening zorgt tijdelijk voor extra stikstofemissie. De samenhang tussen de uitstoot van extra stikstof – door de noodzakelijke investeringen voor infrastructuur en duurzame productiefaciliteiten enerzijds – en het behalen van de vereiste 38% emissiereductie zal inzichtelijk moeten worden gemaakt door/voor het gebied.

5.5 Monitoring en evaluatie

Op verschillende manieren monitoren en evalueren we het bereik van de doelen voor het landelijk gebied. Op basis van inzichten die hier uit voortkomen passen wij regelmatig onze plannen aan.

Natuurmonitoring en actualisatie Natura 2000-beheerplannen

Middels natuurmonitoring houden wij zicht op het bereik van de doelen voor diverse natuuropgaven. We willen per gebied een monitoringsprogramma opstellen om de effectiviteit van maatregelen te beoordelen en het functioneren van het systeem op langere termijn te monitoren. Dit werken we per gebied uit in de Natura 2000-beheerplannen. Inzichten uit natuurmonitoring

Een van onze wettelijke taken is het opstellen van Natura 2000-beheerplannen. In een beheerplan wordt per Natura 2000-gebied beschreven hoe het landschaps-ecologisch systeem in elkaar zit, hoe de natuur er op dat moment voorstaat, hoe groot de resterende opgave is, wat de belangrijkste knelpunten en drukfactoren zijn, welke maatregelen nodig zijn om die opgave te realiseren en hoe dit alles gefinancierd en gemonitord wordt. Daarnaast kunnen bepaalde activiteiten vrijgesteld worden van vergunningverlening. Natura 2000-beheerplannen worden in beginsel elke 6 jaar geëvalueerd en geactualiseerd maar tussentijdse actualisatie is altijd mogelijk. Alle vigerende Natura 2000-beheerplannen waarvan Zuid-Holland voortouwnemer is moeten in 2025 of 2026 zijn geactualiseerd. Voor Solleveld & Kapittelduinen is dit 2028. Dit zijn wettelijke termijnen. Voor 3 gebieden loopt deze actualisatie al. Voor de andere gebieden zal dit in 2023 of 2024 starten.

benutten we om beleid en beheerplannen te actualiseren. Ook nemen we hierin de adviezen van de Ecologische Autoriteit mee.

Beheer- en herstelmaatregelen binnen het Natura 2000-gebied zonder grote maatschappelijke impact worden in het beheerplan uitgewerkt. We vinden het passend de uitwerking van en besluitvorming over maatregelen buiten het Natura 2000 gebied of binnen het gebied maar met grote maatschappelijke impact onderdeel te laten zijn van de gebiedsprocessen voor het ZH-PLG.

Een belangrijke bouwsteen van Natura 2000-beheerplannen zijn de habitat- en leefgebiedkaarten. Deze worden met een zekere frequentie geactualiseerd op basis van vegetatiekarteringen. De habitat- en leefgebiedkaarten van de eerste generatie beheerplannen dienen als referentie voor het toetsen van de behoudsdoelstellingen. Dit zijn ook de kaarten die zijn opgenomen in Aerius en daarmee bepalend zijn voor de stikstofopgave en doorwerken in de vergunningverlening.

Naast een behoudsdoelstelling kennen veel Natura 2000-gebieden ook één of meer wettelijk vastgelegde uitbreidingsdoelstellingen (areaal). Dit zijn kwalitatieve doelstellingen die nog niet gekwantificeerd zijn. Het voornemen is deze kwantificering in de nieuwe generatie beheerplannen gestalte te geven door deze vast te leggen in habitat- en leefgebiedkaarten inclusief bijbehorende maatregelpakketten. Dit is een eerste stap naar invulling van de provinciale VHR-opgave. Deze nieuwe kaarten worden in Aerius opgenomen en kunnen consequenties hebben voor de stikstofopgaven en vergunningverlening.